

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUSÂHABE 6

MÜRŞİD - ZİKİR - RÂBITA

Mahmud Sâmi Ramazanoğlu

 ERKAM
YAYINLARI

Allah Teâlâ buyuruyor:

"Ölülerin kabirlerinden kalktıkları o günde mal ve evlâd menfaat vermez; ancak Cenâb-ı Allah'a selâmet-i kalb ile gelen kimse menfaat görür."

Şuarâ Sûresi / 88-89

"Ey mü'minler! Mallarınız ve evlâdınız sizi Cenâb-ı Allah'ın zikrinden ve farz olan ibâdetini zi edâdan alıkoymasın. Eğer bir kimsenin malları ve evlâdı ferâiz-i ilâhiyeyi edâdan, zikrullah-dan alıkor, meşgul ederse onlar hâsirindendirler."

Münâfikûn Sûresi / 9

"Hiçbir şey harîç değıll, hepsi O'nu hamdiyle tesbih eder. Fakat siz, onların tesbihini anlamazsınız."

İsrâ Sûresi / 44

OKUYUCULARIMIZLA

*Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve inâyetiyle, neşrine muvaffak olunup okuyucularımıza arz edilen bu **Musâhebe - 6** adlı eser iki bölümden müteşekkildir.*

*Birinci bölüm, daha evvel yayınlanmış bulunan, Musâhebe serisinde olduğu gibi muhterem Müellif **Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendi** tarafından muhtelif zamanlarda ve değişik meclislerde takrir buyurulmuş olan sohbetlerdir.*

İkinci bölüm ise, müellifin yetişmelerine vesîle, Mürşid-i ekmellerinin sohbetlerinde bizzat yazarak zaptetmiş oldukları husûsî notlarını ihtivâ etmektedir. Bu bakımdan bu kısmın ayrı bir bölüm olarak belirtilmesi muvâfık görülmüştür. Aradaki üslûb farkının sebebi de budur.

Cenâb-ı Hakk, okuyup öğrenmek ve okuduklarımızla amel etmek nasib ve müyesser buyursun.

Âmîn.

Erkam Yayınları

HZ. ÂDEM'İN YARATILIŞI

*H*adîs-i kudsîde buyurulmuştur:

"Âdem'in hilkat toprağını kırk sabah yani kırk gün - ki bu günlerden her biri dünya senelerinden bin seneye muâdildir- elimle mayaladım."

Sonra o, salsâl yani kuru çamur oluncaya kadar kırk sene kendi haline bırakıldı. Bu sağlam çamur pişirilmiş çömlek gibi oldu. Onun üzerine otuz dokuz sene hüznün yağmuru yağdı. Bir yıl da sevinç yağmuru yağdı. Bunun için Âdemoğlunun hüznü sürûrundan çoktur ne var ki, hüznünü tâkiben hemen ferah ve sevinç gelir. Nitekim: "Her başın bir sonu vardır." **"Her zorlukla beraber bir kolaylık mevcuttur"**¹ Melâike-i kirâm Âdem'in vücûdunun yanına uğruyorlar ve onun sûretinin güzelliği ile boyunun uzunluğunu gördükçe şaşırıyorlardı. Çünkü onun boyu -Allahu âlem- beşyüz zıra

---

1. İnşirah Sûresi / 5-6.

idi. Âdem'in yanına İblis de gelip onu gördü: Eliyle ona vurup göğüs boşluğuna girdi ve arka tarafından çıktı. Yanında bulunan melek arkadaşlarına:

- Bunun içi boş yaratılmış, dedi. Sonra tekrar onlara:

- Cenâb-ı Hakk bunu sizden üstün kılsa ne yapmayı düşünüyorsunuz? Melekler de:

- Biz Rabbimizin emrine itaat ederiz, dediler. Bunun üzerine İblis kendi kendine "Eğer Allah onu benden üstün kılacak olursa ben itaat etmem. Ben ondan üstün kılınacak olursam onu helâk ederim!" dedi ve ağzında biriktirdiği tükürüğüyle Âdem'in cesedine tükürdü. İblis-i lâînin tükürüğü Âdem -aleyhisselâm-'ın göbek nâhiyesine düştü. Cenâb-ı Allah, Cebrâîl'e emretti:

- İblis'in tükürüğünü Âdem'in karnından parmağınla temizle!

Cebrâîl de Âdem'in göbeğini İblis'in tükürüğünden temizledi. Âdem'in göbeği Cebrâîl'in parmağıyla oyulduğundan çukur kaldı.

Allah teâlâ Âdem'in göbeğinden oyulup çıkarılan çamurdan köpeği yarattı. Bu yüzden köpeğin üç hasletti vardır:

1- Âdem'in toprağından yaratılmış olmasından insanlarla ünsiyet eder.

2- Cebrâîl'in parmağının toprağına dokunmuş olmasından dolayı geceleri az uyur.

3- İblis-i lâinin tükürüğünden yaratılmış olduğundan da insanları ve diğer varlıkları -kendisine hıyanet etmeseler bile- ısıtır, onlara eziyet eder.²

Âdem, cennetten yeryüzüne indirildiği zaman Hindistan'da Serendip dağına bırakıldı. Bu yüzden burasının ağaçları güzel kokuludur. O ağaçlardaki güzel koku ve onlarda bulunan devâ kabiliyeti cennet kokusu sâyesindedir.

Âdem -aleyhisselâm-'ın arza iniş yeri Hindistan'da yüksek bir dağdır ki, araştırmacılar günlerce uzak mesâfeden bu dağı ve Âdem -aleyhisselâm-'ın bir taşın üzerindeki ayak izini görürler. Bu dağ geceleri bulutsuz, şimşek parıltısı gibi görünür. Ve buraya Âdem'in iki ayağını yıkayacak şekilde her gece yağmur yağarmış. Bu dağın zirvesi, yeryüzündeki dağların semâya en yakın olan tepesidir.

İbn Abbas -radiyallahu anh- der ki:

Âdem ve Havvâ, cennet nîmetlerini ellerinden kaçırmış olmaktan dolayı iki yüz sene ağladılar ve kırk gün ne yediler ne de içtiler. Âdem'le Havvâ yüz sene geçmeden buluşamadılar.

Âdem -aleyhisselâm- dünya yüzüne indirildikten sonra üç yüz sene Allah'tan utancından başını semâya

kaldırmadan durdu. Dâvud -aleyhisselâm- ile yeryüzünün diğer halkının gözyaşları cem olunsaydı Âdem'in gözyaşları onlardan ziyâde olurdu, denilmiştir.

Âdem -aleyhisselâm- ziraatla iştiğal ederdi. Nûh -aleyhisselâm- marangoz, İdrîs -aleyhisselâm- terzi, Sâlih -aleyhisselâm- ticâret ehli, Dâvud -aleyhisselâm- demirciydi. **Süleyman** -aleyhisselâm- saltanat devresinde zenbil îmal eder ve onun ücretiyle geçinir, asla beytûlmalden para almazdı. **Mûsâ** ve **Şuayb** -alehimе's-selâm- ise çobanlık yaparlardı.

Cenâb-ı Hakk, Âdem -aleyhisselâm-'ı yaratmayı murad ettiği zaman arza ilham etti ki: "Ben senin toprağından kendime halîfe yaratacağım ve onlardan itaat edenleri cennete, isyân edenleri cehenneme idhâl edeceğim." Arz cevaben dedi ki:

- Yâ Rabbî, benden cehenneme gidecek bir mahlûk mu yaratacaksın? Cenâb-ı Hakk da:

- Evet, buyurdu. Bunun üzerine arz, ağladı ve ondan kıyâmete kadar akacak pınarlar fışkırdı.

Cenâb-ı Hakk, Cebrâil -aleyhisselâm-'ı arzın siyahından, beyazından, kırmızısından, iyisinden ve kötüsünden birer avuç toprak alıp getirmek üzere gönderdi. Cebrâil -aleyhisselâm- bunları almak için arza gelince, arz dedi ki:

- Seni gönderene andolsun ki, benden hiçbir şey alamazsın!

Cebraîl arzdan toprak alamadan geri yerine döndü ve Cenâb-ı Hakk'a:

- Ya Rabbî, arz senin yüce ismine yeminle bana toprak vermek istemeyince ben de ona yönelemedim, dedi.

Cenâb-ı Hakk, bu sefer Mikâil'i gönderdi. Arz Cibrîl'e söylediğini ona söyleyince o da döndü geldi. Sonra İsrâîl'i gönderdi. Arz ona da Cebraîl ve Mikâil'e söylediğini tekrarladı.

Cenâb-ı Hakk, bunun üzerine ölüm meleği olarak bilinen Azrâil'i gönderdi. Arz ona:

- Bugün benden alacağın ve yarın cehenneme nasîb olacak bir avuç topraktan seni bana gönderen Allah'ın izzetine sığınırım, dedi.

Azrâil buna cevaben:

- Ben de Rabbimin emrine karşı gelmekten yine onun izzetine sığınırım, dedi ve yeryüzünün bir bölümünden kırk zîra mikdârı toprak aldı. Sonra da semâya yükseldi. Allah teâlâ:

- Arz, sana yalvarıp yakardığı zaman neden ona merhamet göstermedin, dedi. Azrâil de:

- Senin emrine uymayı ona uymaktan daha lâyük gördüm, dedi. Bunun üzerine Allah teâlâ:

- Âdemoğullarının rûhlarını kabzetmeye de sen daha lâyıksın, buyurdu.

Âdem -aleyhisselâm- arzdan yaratıldığından Âdem diye isimlendirilmiştir. Âdem'in ömrü 997 sene-
dir.

Bilesin ki, Allah teâlâ Âdem -aleyhisselâm-'ı ana-
sız, babasız yarattı. Havva'yı anasız babadan, İsmâ'yı
ise babasız anadan yarattığı halde Âdem evlâdını ana
ve baba vâsıtasıyla yaratmaktadır.

TEVHİD VE TASAVVUF

"**Lâ ilâhe illallah Muhammedün rasûlullah**" lisânen ikrâr ve kalben tasdîk ile islâmı tesis eden iki cümley-i şerîfedir. "**La ilâhe illallah**" islâmın etemmi "**Muhammedün rasûlullah**" mütemmimidir. "**Lâ ilâhe illallah**" ikrâr-ı vahdettir. "**Muhammedün rasûlullah**" tasdîk-i risâlettir. Onun içindir ki âriflerin sohbeti ayn-ı ibâdet ve hep tevhiddir. Bu makam velîlerin hali olup kesret âleminde vahdet müşâhede eden evliyâ-yı muhakkikîn o sermedî zevki söze sığdırmak târif etmek için husûsî bir lisan ile konuşmuşlardır ki, onun adına tasavvuf denir.

Tasavvuf: Menşe-i âdâb-ı erkân-ı şerîattır.

Tasavvuf: Allah'a fart-ı muhabbet ve terk-i dâvâdır.

Tasavvuf: Kimyay-ı feyz-i iksîr-i hakîkattir.

Tasavvuf: Zikr-i dâimî, hurûc-i mâsivallahtır.

Tasavvuf: Garka-i bahr-i şühûd-i Rabb-i izzettir.

Tasavvuf: Zât-u efâl-i sıfat-ı Hakk'ı bilmektir.

Tasavvuf: Terk-i kesret, kemal-i mahz-ı rahmettir.

Tasavvuf: Maşrık-ı dilden doğan şems-i hakâiktir.

Tasavvuf: Hayret-efzây-ı tavâf-ı Kâbe-i dildir.

Tasavvuf: Şems-i tâbân, bedr-i kamer, nûr-i hikmet
cezbe-i ismet, makam-ı hayret, kemal-i ru'yettir. Hulâ-
sa tasavvuf terk-i terktir. Hâsıl-ı terk-i niyettir ve teslîmi-
yettir.

FIRKA-I NÂCIYE

سَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي ثَلَاثًا وَ سَبْعُونَ فِرْقَةً . كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا
وَاحِدَةً . قَالُوا وَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : الَّذِينَ عَلَى مَا
أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

Server-i enâm -aleyhi ve alâ âlihi's-salâtü ve's-se-
lâm-'ın:

"Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bun-
ların hepsi cehenneme, ancak bir tânesi cennete gire-
cektir."³ hadîs-i şerîfinde yetmiş iki fırkanın cehenneme
girmesinden murad, azaba dûçar olmalarıdır. Yoksa
îmâna münâfi ve kâfirlere mahsûs olan ebedî olarak ce-
heneme giriş değildir. Çünkü onların cehenneme girişle-
rine sebep kendilerinin bozuk îtikadıdır. Bozuk îtikadları-

---

3. Tirmizî, Câmiu's-sahîh II/107; İbn Mâce II/1321; Ebû Dâvud, Kitâ-
bu's-sünne; Dârimî, Kitabu's-siyer 1/241.

nin gerektirdiği kadar cehennemde muazzab olacaklardır. Tek fırka ise onların aksine cehennem azâbından kurtulan bahtiyarlardır. Şu kadar var ki, bunlardan da günah işleyip, bu günahı tevbe veya şefaate afv olunmayanlar günahı kadar cehennem azâbına giriftâr olabirler. Gerçi diğer fırkalar da cehennem azabında devamlı kalacak değildirler. Zîra bid'at ehli denilen bu fırkaların ehl-i kıble olanlarını zarûrat-ı dîniyyeyi ve ahkâm-ı şer'iyyeyi inkâr etmedikçe tekfir mümkün değildir.

Ulemâ buyurmuşlardır ki, "Bir zâttan doksan dokuz veçhile küfür zâhir olsa ve bir veçhile islâm bulunmuş olsa o adam hakkında uygun olan, küfür ile hükmetmektir, şüphesiz en doğrusunu Allah bilir."

Bu ümmetin fukarası, zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceklerdir. O yarım gün dünya ölçüleriyle beş yüzyıldır. Zîra bir gün Hakk teâlâ indinde bin senedir. Nitekim:

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ

"Allah nezdinde bir gün, sizin sayageldiğiniz günlerden bin yıl gibidir."⁴ âyet-i kerîmesi bu mânâyâ şâhiddir.

Fakirden murâd "fakir-i sâbir"dir ki ahkâm-ı şer'iyyeyi yerinâ getiren, mahzûrât-ı şer'iyyeden kaçınandır. Fakirlerin de kendi aralarında dereceleri ve mertebeleri vardır. Nitekim:

"Biri diğerinden üstün..."⁵ buyurulmuştur.

Onun da en yüce mertebesi "makam-ı fenâ"dır ki, o da Hakk -celle ve alâ-'dan başka herkesi âciz ve nâçiz bilip yok kabûl etmektir. Fakrın bütün mertebelerini şahsında toplayan fakîr, onun bazı mertebelerin vâsıl olabilenden daha efdaldır.

DİNDE SEBAT

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ
بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ
ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

"İnsanlardan bazısı dinde şek ve şüphe üzere Allah teâlâyâ ibâdet eder. Eğer kendisine hayır isâbet ederse kalbi dînine mutmain olur. Dinde bulunduğunu kendisine fâl-i hayr addeder. Ve eğer ona bir fitne isâbet ederse yüzü üzerine küfür cihetine dönüverir ve din ile teşe'üm eder. İşte dînine îtimad etmeyerek dönen kimse dünyada ve âhirette hüsrandadır, zarar görür ve şu zarar apaçık bir zarardır."6 buyurulmuştur.

Mün'im-i hakîkî olan Rezzâk-ı Hâlık teâlâ ve te-kaddes hazretlerini unutup isyan etmek âdeti olan kimselerden bazıısı dîninde bir şek üzere ve bir yan üzere Allah'a ibâdet eder. Fakat ibâdetinde yakîn ve sebât olmaz. Hesabına gelmezse, dünyaca bir zarar görürse öbür tarafta dönmek kolay olsun diye kalbinden sıdk ile dînine sarılmaz; kenarında gezer içine girmez. İşte bu gibi kimselere hayır, menfaat isâbet ederse kalbi mutmain olur, bu hayrı dîninden bilir. Ve eğer bir fitne isâbet ederse irtidad eder; dînini terk eder, küfür cihetine döner.

Fahr-i Râzî, Kâdî ve Hâzin'in beyânlarına nazaran bu âyet-i celîle Medîne'ye hicret eden bir tâife hakkında nâzil olmuştur. Bâdiyeden Medîne'ye gelip müslüman olduklarında bazılarının karısı oğul, kısırağı da tay doğurup malı çoğalınca dîn-i islâmı fâl-i hayr addedip kalbi mutmain ve müsterih olarak Medîne'de dîn-i islâm üzere sebat edip kaldılar. Bunun aksine karısı kız doğurup kısırağı da yavrulamayan ve kendileri de hasta olup maîşetleri daralanlar dîn-i islâmdan teşe'üm ettiler; yani biz müslüman olduğumuzdan işimiz rast gitmedi, dediler. Dîn-i islâmdan geri dönüp mürted oldular.

İşte Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- dînine îtimad ve teslimiyeti olmayan kimselerin halini harbde askerlerin bir tarafında bulunup eğer askerde zafer ve galebe görürse harbe iştirak eden ve eğer inhizam görürse derhal firâr eden kimsenin haline teşbih eder. Binaenaleyh dînine îtimadlı olmayan kimsenin hâli aynıyla askerin içine girmeyip kenarında bulunan kimsenin halî gibidir.

Bu gibilere münâfık denilir. Nitekim Uhud harbinde üç yüz kadar münâfık nâzik bir zamanda harbdan imtinâ ile çekilerek kalblerinde besledikleri nifaklarını izhâr ederek dîne ihânet cinâyetleri tebeyyûn etmiştir.

HAKKA DÂVET

Hakk teâlâ hazretleri kullarını dîn-i islâma dâvet etmek ve müşriklerin taptıkları putları zemm etmek üzere:

"Ey müşrikler! Bana haber verin ki sizin taptığınız Lât ve Uzza'nın ve bundan aşağı gördüğünüz Menat gibi putların bir şey yapmağa kudretleri var mıdır?"⁷ âyet-i celîlesini inzâl buyurdu.

Fahr-i Râzî'nin ve **Kâdî**'nin beyânına göre Lât, Tâ-îf'de Benî Sakîf'e mahsûs bir putun adıdır. Esasen orada Lât isminde bir adam vaktiyle huccâca yemek yedirek onları memnûn ettiğinden Lât adındaki o adam ölünce nâmını yâd etmek üzere taştan onun sûretini yaptılar. Halk Kâbe'yi tavaf ettikten sonra putlara gidip o taşın da etrafını dolaşırlardı. Nihâyet bir zaman geçti, bu âdet puta tapmak şeklinde ibâdete münkalib oldu.

Uzza da, Benî Gatafân tâifesinin mâbududur ki, bir ağacın ismidir. Rasûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- **Hâlid bîn Velid** -radiyallahu anh-'ı göndererek Uzza nâmındaki putu kırdırdı. O mâbudların âciz olup hiç bir şeye kâdir olmadığını halka gösterdi.

Menât da müşriklerin indinde Lât ve Uzzâ'dan küçük derecede olan puttur ki, bu da Huzâa ve Hüzeyl kabîlesinin putu idi.

Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri, Necm Sûresi'nden:

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ

âyet-i celîlesini tilâvet ederken İblis geldi. Müşriklerin putlarını medh maksadıyla:

تِلْكَ الْغَرَائِيقُ الْعُلَىٰ وَأَنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتَرْجَىٰ

diye müşriklere işittirdi.

Garânik, gurnûk'un cem'idir, güzel ve ak yüzlü bir yiğit veya sularda olan akkuş mânâsınadır. Şeytan "Bu âlî olan putların şefâati rica olunur." demiş oldu. Şeytanın bu sözünü müşrikler işitince Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- hazretlerinden sâdır oldu sandılar. Rasûlullah Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-, Ve'n-Necm Sûresi'ni nihâyetine kadar okuyup sonunda secde âyetini okuyunca secde eyledi. Müşrikler de kendi putları medhedildi, zannıyla onlar da secde ettiler. Hakk -celle ve alâ- hazretleri İblis'in bu sözünün bâtil kelâm olduğunu bildirmek için şu âyet-i celîleyi inzâl buyurdu:

"Hem biz senden evvel ne bir rasûl ve ne bir nebî gönderdik ki, bir temennî kurduğu -yani arzu ettiği- vakit şeytan onun ümniyyesine bir ilkâ yapmış olmasın."⁸

Yani, yâ Muhammed! -sallallahu aleyhi ve sellem- Biz senden evvel hiçbir rasûl ve nebî göndermedik ki şeytan onun tilâveti arasında bir nesne ilkâ eylemiş olmasın. Bu ilkaat bütün peygamberlere vâki olmuştur ki, tilâvet ederken onların kelâmları arasına şeytan -aleyhîllâne- kendi kelâmından bir söz katmıştır. Ta ki, işitenler peygamberden sadır oldu zannetsinler ve bu sûretle halkı idlâl etmiş olsun. Bunun üzerine:

"Cenâb-ı Allah şeytanın ilkâ ettiğini derhal nesheder, sonra Allah âyetlerini muhkem kılar ve Allah âlîmdir, hakîmdir."⁹ âyeti ile şeytanın ilkaatını neshetmiştir.

İşte bu âyet-i celîlenin inzâlî üzerine, şeytanın ilkaatını Cenâb-ı Hakk neshile iptal eylediğine müşrikler muttalî olunca müslümanlara karşı düşmanlıkları bir kat daha arttı.

Şeytanın fitne, vesvese ilkâ ve iğvâsına Cenâb-ı Hakk'ın müsâade buyurmasından murâd-ı subhânî de şu âyet-i celîle ile beyân buyurulmuştur:

"Şeytanın ilkaatı, kalblerinde bir maraz bulunanlara ve katı olanlara bir fitne kılmak içindir. Ve

---

8. Hacc Sûresi / 52.

9. Hacc Sûresi / 52.

hakîkaten o zâlimler uzak bir şikak içindedirler.”¹⁰
Bir de şeytanın fitne ilkâsı şu ilâhî hikmet üzerinedir ki:

“Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun muhakkak rabbisinden gelen hak olduğunu bilsinler ve ona îmân etsinler de kalbleri ona saygı dunsun; çünkü Cenâb-ı Allah îmân edenleri doğru bir yola çıkarır.”¹¹

“O küfredenler de kendilerine o saat yani kıyâmet bağıteten gelinceye kadar veya akim bir günün azâbı gelinceye kadar bir şek içinde kalıp giderler.”¹²

“Habîbim! Eğer sana şeytandan bir vesvese ârız olursa o vesveseyi def etmek için Allah teâlâyâ ilticâ et; zîra Allah teâlâ senin duânı işitici ve halini bilicidir.”¹³

Yani şeytan insanı iğfal için fırsat bekler, eğer gadap halinde bir vesvese ve teşvîş ve asabiyet başlarsa derhal şeytanın şerrinden Cenâb-ı Hakk'ın himâye-i ilâhiyesine ilticâ ile istiâze etmek lâzımdır.

Seytanın nezği, **Fahr-i Râzî**, Fethu'l-Beyân ve **Hâzin**'in beyânlarına nazaran vesvese ve fesad ilkâ etmek ve insanın zihnini teşviş edip endişeye düşürmektir.

---

10. Hacc Sûresi / 53.

11. Hacc Sûresi / 54.

12. Hacc Sûresi / 55.

13. Âraf Sûresi / 200.

"Şu kimseler ki onlar ittikâ ettiler ve haramdan sakındılar, şeytan onların kalbleri etrâfında tavâf edip vesvese verdiğinde, onlar derhal tezekkür ederler ve Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini ve nehiylerini düşünürler, hatâlarını idrâk ile günahlarından sakınarak şeytanın iğvasından Allah teâlâyâ ilticâ ederler. Amma haramdan sakınmayan, yasaklardan çekinmeyenler ise şeytanların kardeşleridirler. Şeytan onları dalâlete çeker. Şeytan onları iğvâ ve ifsâdda kusûr etmez. Hatta onlar ile bir dereceye gelir ki, artık onlardan asla felâh me'mûl olmaz."¹⁴

NEFS HAKKINDA

Hadîs-i kudsîde Allah teâlâ buyuruyor:

عَادَ نَفْسِكَ فَإِنَّهَا إِنْتَصَبَتْ بِمُعَادَاتِي

"Nefsine adâvet et, zîra o nefs bana düşmanlık için dikilmiştir."

Hadîs-i şerîfte de Peygamberimiz:

نَفْسُكَ مَطِيئَتُكَ فَأَرْفُقْ بِهَا

"Nefsin bineğindir. Ona rıfk ile muâmele et!" buyuruyor. Bu iki hadîs, zâhirî mânâ îtibarıyla birbiriyle mütenâkız gibi görünüyorsa da lafızlara dikkat edildiğinde mütenâkız olmadığı görülür. Hadîs-i kudsîdeki "adâvet" emri, nefsin Cenâb-ı Hakk'a adâvetinden dolayıdır. Hadîs-i şerîfteki *"Nefsin senin bineğindir."* sözü ise nefs ne zaman itaatkâr olursa o zaman ona rıfk ile muâmele etmek lâzım geldiğine işârettir. Nefs, mutmeinne derecesine ulaşıncı mûtî olur ve o zaman nefsi besle-

mek lâzımdır. Vücûdu hareket ettiren nefstir, o da bu-
hâr-ı zulmânîdir. Bu îtibarla bu hadîs-i şerîf mûcize gi-
bidir. Çünkü vapor ve şimendiferleri yürüten de buhâr-
dır. İnsanı yürüten de buhâr-ı zulmânî olan nefstir. Va-
purun buhârı tükenince nasıl yürümezse, nefs de gıdâ-
sını alamazsa ateş ve sudan hâsıl olacak buhâr-ı zul-
mânî husûle gelemeyeceğinden yürümez. Bu cihetle
itaatkâr olan nefse rıfk ile muâmele edip gıdâsını ver-
mek lâzımdır. Nitekim âyet-i celîlede:

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

**"Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiye-
niz."**¹⁵

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

**"De ki, Allah'ın kulları için yarattığı ziyneti ve
güzel rızıkları kim haram kıldı?"**¹⁶ buyruluyor.

Nefs eğer mûtfi değilse ona da adâvet edip öldür-
mek lâzımdır. Bir kimse düşmanına ikramda devam
ederse düşmanı da onu sever. Halbuki nefs terbiye ol-
mazdan önce, kendisine rıfk ile muâmele ettikçe o düş-
manlığına devam eder. Çünkü nefs, emmâre bi's-sûdur.
Yani kötülüğü emredicidir. Binâenaleyh nefs mûtfi olun-
caya kadar adâvet edilir, mûtfi olunca da rıfk ile muâme-
le edilir. Bu da ruhsat ile ameldir. Hadîs-i şerîfte:

أَفْضَلُ أُمَّتِي الَّذِينَ يَعْمَلُونَ بِالرَّحْمَةِ

15. Âraf Sûresi / 160.

16. Âraf Sûresi / 32.

"Ümmetimin efdali ruhsat-ı şer'iyye ile amel edenlerdir." buyurulmuştur.

Nefsin Mertebeleri:

1- **Emmâre:** Nefis, gayr-i meşrû arzularını yapmaya hâkim ise emmâredir. Yûsuf Sûresi'nde:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

"Şüphesiz nefis kötülüğü son derece emredicidir."¹⁷ şeklinde mubalâğa ile gelmiştir. Nefs, gayr-i meşrû arzu ve isteğinin tesirinde mağlup olarak münkeri işliyor ve fiilin yasak olduğunu da biliyorsa bu nefis, emmâredir. Meselâ kumar oynamanın, şarab içmenin harâm olduğunu bildiği halde bunları işlemek gibi.

2- **Levvâme:** Eğer nefis gayr-i meşrû hareketleri icrâya hâkim değilse, kısmen terbiye görmüş ve emirlere de riâyat gösteriyorsa levvâmedir.

3- **Mülhime:** Eğer nefis terbiye ve tâatını artırmış, fakat arzu ve isteklerini hâlâ unutmamış, ancak bırakmış, mânevî terakkî ve yükselmeye başlamışsa mülhimedir. Arzu ve isteklerini unutmamış demek her ne kadar tâatı ve terbiyesi artmışsa da içinde nehy bulunan fiil icrâ etmek arzusu tamamen çıkmamış olan nefstir. Meselâ sigara içmeyi terkeden bir kimsenin bir sene geçtiği halde sigara içme arzusu içinden çıkmadığı gibi, yani nefis-i mülhime sâhibi terkettiği bir fiili de her ne kadar bırakmışsa da içinde arzu kalmış ve daha unutmamıştır.

17. Yûsuf Sûresi / 53.

4- **Mutmeinne:** Eğer nefis kötü arzu ve isteklerini külliye unutmış, kötü fiili işleme arzusu içinden çıkmış ve mânevî terakkilere vücûdunu vakfetmişse mutmeinnedir.

5- **Râdiye:** Eğer nefis bütün muradlarından ve makamlardan tayy ile tecerrüd ederek teveccüh-i tâm ile Allah'ın rızâsı yoluna sîreten yönelmiş ise râdiyedir.

6- **Merdiyye:** Eğer nefis bu fikre hizmet ve sıdk ile sebât ve istikâmette devamlı olur ve bu sûrette Hakk nezdinde de hali makbûl bulunursa merdiyyedir.

7- **Kâmile:** Vehbî olan ilm-i ledünne mazhar vâris-i enbiyâ sıfatıdır. Nitekim:

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

"Ona tarafımızdan bir ilim öğrettik."¹⁸ buyurulmuştur.

Bir mü'minin nefsinin yedi sıfatında terakkî edebilmesi için vücûdunun müştemil bulunduğu letâif-i seb'a denilen letâifin de **zikir, fikir ve tefekkürle** tasfiye ve terbiye görmesi lâzımdır. O yedi sıfat da: **Kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ, nefis ve cesed**dir.

Bunlardan ilk beşi yani kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ âlem-i emrdendir. Nefs ile cesedin ihtivâ ettiği anâsır-ı erbaa -ki ateş, havâ su ve toprak da âlem-i halktandır. Âlem-i emrden olan letâif, rûhânî ve nûrânî, âlem-i halktan alan letâif ise cismânî ve zulmânîdir. İnsanı di-

18. Kehf Sûresi / 65.

ğer canlılardan ayıran fark ise âlem-i emrden olan rû-hânî ve nûrânî letâif-i hamsedir (kalb, rûh, sır, hafî, ah-fâ). Kalbde yakîn nûru parlamaya başlayınca âlem-i dünya fânî ve kıymetsiz görünür. Çünkü kalb, mârifetullah nûrunun parlayacağı yegâne mahaldir ki, îmân güneşi o burçtan doğar. Bütün ilâhî sırlar orada gizlidir. Kalbde o hakîkî lâhutî güneşin doğmasıyla bu yüksek tecellînin nurlu eserleri insanın bütün âzâlarında zâhîr olur. O zaman kulluk vazîfelerini derin ve derûnî bir zevk ve neşe içinde seve seve ifâ eder:

Kalbin salâhının cesede sirâyetini **Buharî**'deki şu hadîs-i şerîf îzah etmektedir:

"Dikkat ediniz! İnsanın cesedinde bir et parçası vardır ki o et parçası sâlih oldukça bütün vücûddaki âzâlar sağlam olur. Eğer o fâsid olursa bütün cesed bozulur. O et parçası kalbdır."

İşte kalbin sağlam olması ile saâdetler elde edilmiş olur. Allah için sevişmek duygusu kalbde başlar. Mü'minlerle birleşme, anlaşıp kaynaşma husûle gelecek matlûb olan gâyeye kolaylıkla varabiliriz. Böyle din kardeşleri birbirlerine candan yardım ederler? Halbuki fertler arasında fikir ayrılığı zuhûr ederse aksi netîceler, tefrikalar, hazin âkîbetler husûle gelir. Şu âyet-i kerîmeler de tefrikadan sakınıp dağılmayarak birleşmeyi uhuvvet ve muhabbetin takviyesini emir buyuruyor:

"Ey mü'minler! Lâyık olduğu üzere Cenâb-ı Allah'tan korkun, ölüm size geldiğinde ancak islâm olduğunuz halde ölün. Allah'ın dinine ve ahkâmını beyân eden Kur'ân-ı Kerîm'e topluca yapışın, da-

ğılmayın. Ey mü'minler Cenâb-ı Allah'ın sizin üzerinize ihsân buyurduğu nîmetini hatırlayın ki, o zamanda siz birbirinizle düşmandınız. Allah teâlâ îmân nûruyla kalblerinizi telif etti de akşam birbirinize düşman iken sabah kardeş oldunuz."¹⁹

İşte bu âyet-i celîlenin tefsîrinde buyurulduğu üzere Evs ve Hazrec kabîleleri bir ana ve babanın evlâdından oldukları halde uzun zaman sonra çoğaldıklarında aralarında buğz ve adâvet artıp böylece kanlı muhârebeler olmuştur. Cenâb-ı Hakk, islâm nuruyla aralarındaki buğz ve adâveti muhabbete tebdîl buyurdu.

"Ey mü'minler! Dînin hakk olduğuna dâir kendilerine açık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılan ve ihtilâfa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için pek büyük azab vardır."²⁰

"Allah'a ve O'nun peygamberinin emirlerine itaat edin de aranızda ihtilâf etmeyin ki, sonra korku ile zaafa düşersiniz, kuvvetiniz gider. Bir de sabır ve sebât edin; çünkü Cenâb-ı Allah sabredenler ile beraberdir."²¹

Nefsin yedi kötü sıfatı vardır:

Ucûb (kendini beğenme), kibir, riyâ, gadab, hased, mal sevgisi ve makam sevgisi. Cehennem de yedi

19. Âl-i İmrân Sûresi / 102-103.

20. Âl-i İmrân Sûresi / 105.

21. Enfâl Sûresi / 46.

kapısı vardır. Kim nefsi bu yedi kötü sıfattan temizlerse cehennem'in bu yedi kapısı ona kapanır ve cennete girer.

Üç şey kalbin kötülüğünün alâmetidir:

- 1- Allah'a itaatten tad almamak.
- 2- Günâha düşmekten korkmamak.
- 3- Başkasının ölümünden ibret almayıp aksine her gün dünyaya daha çok bağlanmak.

Dört şey şekâvet alâmetidir.

- 1- Ağlamayan göz.
- 2- Kasvetli (ürpermeyen) kalb.
- 3- Tûl-i emel.
- 4- Dünyaya aşırı düşkünlük, yani hırs.

Peygamber Efendimiz -aleyhisselâm- buyurdular:

"Dünyanın kıvâmı dört şöyledir:

- 1- Ulemânın ilm.,
- 2- Ümerânın adâleti.
- 3- Zenginlerin sahâveti.
- 4- Fakirlerin duâsı."

Basîreti körleştiren şeyler üçtür:

- 1- Âzâların günahlara uzanması.

2- Allah'a ibâdetlerde gevşeklik ve gösteriş.

3- Mahlûkata karşı tamahkârlık.

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا

"Hesaba çekilmeden evvel kendinizi hesaba çekiniz." buyuruyorlar.

Meşâyih-ı kirâmdan bir cemaat muhâsebe yolunu seçmişlerdir. Gece uykuya yatmadan önce kendi söz, fiil, hareket ve günlük davranışlarını mülâhaza ile tak-sîrat ve günahlarına tevbe ve istiğfar ederler, sâlih amellerinin de Cenâb-ı Hakk'ın tevfiğiyle olduğunu bilirler ve Allah'a hamd ve şükre devâm ederlerdi.

Fütûhât-ı Mekkiyye sâhibi İbn Arabî muhâsebeyi çokça yapardı. Buyurdu ki:

"Ben kendimi hesaba çekmekte diğer şeyhlerden ziyâdeyim, kendi havâtır ve niyetlerimi muhâsebe ederim. Bana göre Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in buyurduğu veçhile uykudan evvel yüz kere tesbih, tahmîd ve tekbir (Sübhânellâh, Elhamdülillâh, Allahu Ekber) demek muhâsebe hükmündedir." derdi. Tevbenin anahtarı olan tesbîh, tahmîd ve tekbîri söylemek sûretiyle kusûr ve günahlarından dolayı afv diler ve günaha düşmekten dolayı Cenâb-ı Kudûs-i Hakk teâlâyı her türlü noksandan tenzih ve takdîs eylerdi.

İstiğfârda, günahın setr olunmasını talep vardır. Kelime-i tenzîhin (Sübhânallah) tekrarında günahın yok olmasını talep vardır. Sübhânallah acîb bir kelimedir ki, lafzı az fakat mânâ ve faydaları çoktur.

Kelime-i tahmîdîñ tekrarı ile Allah'a şükür sırrına mazhar olunup Hakk teâlâya şükür edâ edilir. Hamd de onun şahsına râcîdir.

Muhâsipler istiğfar ve şükür ile iktifâ eylediler. Bu kudsî kelime ile hem istiğfarın kârı hâsıl olur hem de şükür edâ olunur. Ayrıca da istiğfar ve şükrün noksan olduğunu izhâra bir îmâ müyesser olur.

KALB-i SELÎM

يَوْمَ لَا يَنْتَفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"Ölülerin kabirlerinden kalktıkları o günde mal ve evlâd menfaat vermez; ancak Cenâb-ı Allah'a selâmet-i kalb ile gelen kimse menfaat görür."²²

Kalb-i selîm: Kibir, hased, hubb-i mal, hubb-i câh gibi ahlâk-ı zemîmeden temizlenmiş bir kalbdır. Bir kimsenin kalbinde zerre kadar kibir oldukça cehennem nârıyla yanıp temizlenmedikçe cennete giremeyeceğini aleyhi's-salât ü ve's-selâm Efendimiz: *"Kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimse cennete giremez."* buyurarak haber veriyor. Bu duruma göre kalb, kibirden tathîr olmadıkça selîm olmaz.

İblis de nice yıllarca ibâdet etmiş olduğu halde kib-rinden dolayı Hakk'ın huzûrundan kovuldu. Kezâ kalb-

deki hubb-i mal da mü'minleri Cenâb-ı Hakk'a ibâdet-ten alıkoymaktadır.

"Ey mü'minler! Mallarınız ve evlâdınız sizi Cenâb-ı Allah'ın zikrinden ve farz olan ibâdetinizi edâdan alıkoymasın. Eğer bir kimsenin malları ve evlâdı ferâiz-i ilâhiyeyi edâdan, zikrullahdan alıkor, meşgul ederse onlar hâsirîndendirler."²³

İşte kalbin hastalıklarından biri de hubb-i dünyadır. Nitekim hadîs-i şerîfte:

*"Dünya muhabbetiyle kalbinizi işgal edip de Cenâb-ı Hakk'ın ibâdetinden zikir ve muhabbetinden ta'til etmeyiniz."*²⁴ buyurulmuştur. Yine:

"Bir kimse uykudan uyanır uyanmaz seherde her şeyden evvel dünyayı düşünürse Cenâb-ı Allah onun işini perişan edip rahatını selbeyler." buyurulmuştur.

Sabah namazı zamanı, seher vakti Cenâb-ı Hakk'a ibâdet, duâ ve niyaz zamanı olduğu halde mü'minin bunları terk ile dünya endişesi ve muhabbetiyle kalbini meşgul etmesi bir nev'i Cenâb-ı Hakk'tan kalben yüz çevirmesi demek olmuş oluyor.

Dünya muhabbeti her günahın başıdır. Dünyaya muhabbet günah-ı kebâirin en büyüğüdür. Nitekim dünyaya ziyâde muhabbet sebebiyle her türlü menhîyat irtikâb edildiği görülmektedir.

---

23. Münâfikûn Sûresi / 8.

24. Münâvî.

Ehl-i hakikat dünyayı şöyle târif etmişlerdir:

"Dünya nedir? Dünya insanı Allah'tan gâfil edip alıkoymaktır. Yoksa ne altın ve gümüş ve ne de evlâd ü ıyal dünya değildir. Meğer ki, Cenâb-ı Hakk'ın ibâdetinden alıkoysun. Kalbi Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetinden ve ibâdetinden alıkoymadıkça bunlar dünya değildir."

Nitekim Abdül-Kâdir Gîlânî -kuddise sirrûh- öyle buyurmuştur:

"Mal, para, servet, cepte, kasırda, evde ve mağazada câizdir. Fakat kalbde câiz değildir. Mü'minin kalbi nazargâh-ı ilâhîdir."

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- hazretlerinin nazarı da dâimâ mü'minlerin kalbinedir. Nitekim hadîs-i şerifte buyurulmuştur:

"Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- sizin cisminize, zâhirî kalibınıza ve sûretinize nazar etmez. Belki kalbinize nazar eder."

İşte bu hadîs-i şerifte amel ile kalb birlikte buyurulmuştur ki amel de kalbin tercümanı, alâmet ve nişanıdır. Nitekim diğer hadîs-i şeriflerde:

"Her şeyin bir alâmeti vardır. İmânın alâmeti de namazdır." buyurulmuştur. Pek çok âyet-i celîlede de ekseriyetle: **"İmân edenler ve sâlih amel işleyenler..."** buyurulmuştur ki, imân ile amel dâimâ birbirine mukârin ve mülâzımdır. Zîra amel, ibâdet ve tâata devam, imânı kuvvetlendirir.

"Her ümmetin helâkını mûcib bir fitne vardır. Benim ümmetimin sebep-i helâki ise dünya malıdır."

"Tahkîkan bu altın ve gümüş sizden, evvel gelen ümmeti helâk etti. Siz de buhul, hırs, tefâhürden ictinâb etmediğiniz takdîrde sizin helâkinize de sebep olur."²⁵

"Bu ümmetin evvelkileri zühd ve yakîn îmân ile necât buldu. Ümmetimin sonra geleni de cimrillik ve tûl-i emel ile helâk olur."²⁶

"İhtiyarların kalbi iki şeyin muhabbetinde gençtir: Birisi çok yaşamak, diğeri para toplamak."²⁷

"İhtiyarlık va'z u nasihat için kâfi bir alâmettir."

"Ömrünü ibâdetle ve salâh-ı hal ile geçirip vefat edenleri Cenâb-ı Hakk mesrûren hayr ile ihyâ buyuracağı gibi -iyâzenbillâhi teâlâ- vakitlerini isyan ve menâhi ile ve hırs-ı dünya ile geçirip vefât edenler de amel-lerinden göre me'yûsen ve hüsrân ile dirileceklerdir."²⁸

"Cibrîl -aleyhisselâm- bana dedi ki:

Ya Muhammed! Dilediğin tarzda yaşa, muhakkak öleceksin. Dilediğin kimseyi sev, muhakkak ondan ayrılacaksın, dilediğini işle, ne işlersen hayr u şerr onu bulacaksın."

25. Müslim.

26. Râmuz.

27. Câmiu's-sâgir.

28. Münâvî.

Bu hadîs-i şerîf ümmetine tâlimdir. Binaenaleyh hayr veya şerr işleyen onu kendisi bulacaktır. Sevdiği şeyden ayrılacak ve ölecektir. Nitekim şu âyet-i celîle dünya hayâtını temsil ediyor:

“Ey mükellef insanlar siz iyi biliniz ki, dünya hayâtı ehl-i gafletin oynadığı bir takım bâtil oyuncağı; müddet-i ömürlerinde nefislerini faydasız meşakkate dūçar eden bir lehv, nefislerinizin arzu ettiği ziynet ve hayâlât kabilinden lezzet ve şehvât-ı hayvaniye, yekdiğeriniz arasında mal, servet ve mansıb ile böbürlenmek ve evlâd çoğaltmaktan ibârettir. Halbuki bunlarla iftihar ve sevinmek şu yağmura benzer ki, yağmur yağar atları ekinleri bitirir, biten otların ekinlerin letâfeti güzelliği kâfirleri taaccûbe sevk eder. Sonra o kâfirler görür ki otsuz, ekinsiz, kurumuş, sararmış, solmuş, yüzüne bakılmaz bir hale gelmiş. Rûzgâr sararmış çöp, saman ve otları havaya savurup hiç faydasız bir halde mahv u nâbûd eder gider. İşte insanın dünyada geçirdiği hayâtı da buna benzer. Nitekim insan da ölünce ölüsü ibretbahş bir şekilde yüzüne bakılmaz bir hale geldiği gibi dünyanın bakası yoktur? Binaenaleyh hayât-ı dünyaya aldanıp da ömrünü âmâl-i sâlihâdan mahrum bırakarak gafletle geçenlere de âhirette şiddetli azab vardır. Ve itaat eden dostlarına da mağfiret-i ilâhî ve rızâ-ı subhânî vardır. Netîce, hayât-ı dünya, ona aldanıp mağrur olanlara azıcık bir menfaatten ibârettir.²⁹

29. Hadîd Sûresi / 20.

Hadîs-i şerîfte buyurulmuştur:

*"Âdemoğlunun iki vâdi dolusu altını olsa bir üçün-cüsünü ister. Âdemoğlu'nun gözünü ancak toprak doyurur."*³⁰

Bu yüzden akıllı olana yakışan dünyanın çer-çöpüyle uğraşarak nefsi yormamaktır; zîra rızık maksûmdur. Hiç kimse bu maksûm rızıktan fazlasına ulaşamayacaktır.

Hikmetli sözlerden:

- 1- İlimden daha faydalı bir hazine,
- 2- Hilimden daha kazançlı bir mal,
- 3- Amelden daha iyi bir arkadaş,
- 4- Takvâdan daha üstün bir şeref,
- 5- Sabrdan daha yüce bir iyilik,
- 6- Rıftan daha hoş bir devâ (ilaç),
- 7- Tamahdan daha kötü bir fakirlik,
- 8- Sıhhten daha güzel bir hayât,
- 9- Huşûdan daha sevimli bir ibâdet,
- 10- Sükûttan daha iyi koruyucu bir bekçi yoktur.

Hâlid bin Velid -radiyallahu anh- rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte şöyle diyor:

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'e bir adam gelerek:

30. Keşî'ü'l-hafâ / II-210.

- Ya Rasûlallah! Sizden hem dünya hem de âhiret-te kâfi gelecek, beni müstağni kılacak bazı şeyler istiham edeceğim, dedi.

Ve Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- de:

- *İste ne arzu ediyorsan*, buyurdular ve aralarında şu muhâvere cereyan etti:

- İnsanların en âlimi olmak istiyorum.
- *Allah'tan kork, insanların en âlimi olursun.*
- İnsanların en zengini olmak istiyorum.
- *Kanâat et, insanların en zengini olursun.*
- İnsanların en hayırlısı olmak istiyorum.
- *İnsanlara faydalı olan kimse onların en hayırlısıdır.*
- İnsanların en âdili olmak istiyorum.
- *Şu halde kendin için arzuladığını insanlar için de arzula.*
- İnsanların en hâssı olmak istiyorum.
- *Allah'ı çok zikret, onların hâssı olursun.*
- Muhsinlerden olmak istiyorum.
- *Şu halde ahlâkını güzelleştir, îmânın kemâle er-sin.*
- İtaatkârlardan olmak istiyorum.

- Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getir, mûfî olursun.
- Allah'ın rızâsına mazhâr olmak istiyorum.
- Kendine ve Allah'ın mahlûkatına karşı merha-
metli ol.
- İnsanların en kuvvetlisi olmak istiyorum.
- Allah'a dayan ve ona tevekkül et; insanların en
kuvvetlisi olursun.
- Duâının kabûl olmasını istiyorum.
- Harâmdan ictinâb et.
- Allah'ın insanlar arasında beni rüsvây etmemesi-
ni istiyorum.
- İnsanlar arasında rüsvây olmamak için dilini ve
tenasül uzvunu muhâfaza et, buyurmuşlardır. Bir rivâ-
yette; nâmusunu ve kötû huylarını düzelt, buyurmuş-
lardır.³¹

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- bu-
yurmuştur:

"Üç grup insan kıyâmet gününde Arş'ın gölgesi al-
tındadır:

1- Kocası ölüp kendisine küçük yetimler bırakan,
kendisine evlilik teklif edildiği halde evlenmeyen ve Ce-

---

31. Kurtubî.

nâb-ı Hakk onları ihtiyaçtan kurtarıncaya kadar, ben onlara bâkmaya devam edeceğim, diyen kadın.

2- Servet sâhibi olup güzel yemekler yapan, bunu nafaka olarak dağıtan ve bu yemeğe fakir ve yetimleri de çağırın adam.

3- Sıla-i rahîm yapan, bu yüzden uykuda ferahlığa, ömründe ziyâdeliğe nâil olan adam. O da Rabbinin arşının gölgesinde bulunacaktır."

Bayezid Bistâmî -kuddise sirrûh- der ki:

Otuz yıl ibâdetlerimde nefsimi tâbî oldum. Bir gün bir adamın şöyle söylediğini işittim:

- Yâ Bâyezîd! Allah'ın hazîneleri ibâdetle doludur. Eğer Cenâb-ı Hakk'a kavuşmayı dilersem sana gereken nefsini zelil, hor, hakîr görmem, amellerinde ihlâs üzere olmandır.

Hadîs-i şerîfte buyurulmuştur:

Dört nafaka nev'i vardır ki, kişi bunlardan dolayı kıyâmet gününde hesâba çekilmez.

- 1- Ebeveyne verilen nafakalar.*
- 2- İftar vaktinin nafakası.*
- 3- Sahûr zamanının nafakası.*
- 4- Âile efradının nafakası.*

Lütuf ve merhametin husûsîsi, umûmîsi her türlü sâcidden övülmüştür.

Hadîs-i şerîfte varîd olmuştur ki:

"Cenâb-ı Allah, kıyâmet gününde mahlûkatı topladığında bir münâdî şöyle seslenir:

- Karşılıksız iyilik yapanlar nerede?

İnsanlardan bir cemâat kalkar, sûratle cennete doğru yürür ve melekler onlara yetişip şöyle derler:

- Biz sizin sûratle cennete koştuğunuzu görüyoruz, siz kimsiniz? Onlar da derler ki:

- Karşılıksız iyilik yapanlarız. Meleler tekrar:

- Sizin karşılıksız iyi davranışlarınız nelerdir, diye sorarlar. Onlar da:

- Biz zulme uğradığımızda sabrettik, bize bir kötülüğü dokunanı afvettik, derler. Onlara:

- Giriniz cennete, denilir. Böyle hareket edenlere ne mutlul..

Sonra bir münâdî daha:

- Sabır ehli nerede, der. Ve yine bir cemaat kalkar, sûratle cennete doğru yürürler. Melekler onlara da yetişir ve:

- Sizin sûratle cennete gittiğinizi görüyoruz. Siz kimsiniz, diye sorarlar. Onlar da:

- Biz, ehl-i sabırız, derler. Melekler tekrar:

- Sizin sabrınız neye karşıdır, derler. Onlar da:

- Biz Allah'a tâat hususunda sabrederiz, yine biz Allah'a isyandan kaçınmada sabırlıyız. Onlara denilir ki:

- Girin cennete!

HALKIN HUKÛKUNA RÎÂYET

*H*akk teâlânın emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmaktan başka çare olmadığı gibi halkın hukûkuna riâyet göstermek ve onlara ünsiyet etmekten başka çıkış yolu da yoktur. Nitekim "Allah'a tâzim ve ibâdet, mahlûkata şefkat ve merhamet..." kâidesi bu hukûkun edâsını beyân eder, ve her bir şartın riâyetine delâlet eder. Bu iki emrin yalnız biriyle yetinmek kusûrdur. Zîra bütünün bir parçası ile yetinmek de kemal halinden uzaklıktır. Halkın ezâsına tahammül zarûrî olduğu gibi onlarla iyi geçinmek de vâciptir. Allah yolunda olana lâzım olan devamlı sûtette fakr ve zillet duyusuyla mütevâziâne tazarrû ve ilticâyla kulluk vazîfelerini edâ, şer'î hudutları muhâfaza, sünnet-i seniyyeye tâbi olmak, hayır yolunda niyetlerini sâlim kılmak, zâhir ve bâtınını mâmur etmek, kendi ayıplarını görmek, Cenâb-ı Hakk'ın intikamından korkmak, kendi hasenâtı

çok olsa bile az, seyyiâtı az ise de çok add etmek, şöhret âfetinden korkmak ve ürkmektir.

Kişi işlerine ve işlerindeki niyete -sabah aydınlığı gibi zâhir ve âşikâr olsa bile- ihtimam göstermeli ve iyi hallerine de asla güvenmemelidir. "Sadece din hizmetindeyim, şeriata teşvik ediyorum, halkı Hakk'a dâvet ediyorum." diye bu amellerine îtimad edip de kendi halini iyi ve hoş görmemelidir. Bu gibi haller ve fevkalâde durumlar zaman zaman kâfir ve fâcirden de zuhûr edebilir. Nitekim Peygamberimiz -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem:-

"Allah bu dîni fâcir bir adamla da teyid eder." buyurmuşlardır. Bu duruma göre nefis terbiyesiyle meşgul olan mürîd, onu arslan gibi bilmeli ve ondan zuhûr edebilecek her türlü istidrâca hazır olmalıdır. Çünkü bu neviden istidraçlar mürîdin ayağını kaydırabilir.

Kalbe ârız olan zulmet ve kederin izâlesi tevbe, istiğfâr, nedâmet ve ilticâ ile mümkün olur. Dünya sevgisi sebebiyle kalbe düşen zulmet ve kederin izâlesi ise pek zordur. Nitekim Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem:-

*"Dünya sevgisi her günâh ve hatânın başıdır."*³² buyurmuştur. Allah teâlâ cümlemizi dünya ve dünya ehline muhabbetten ve onlarla münâsebet ve ihtilattan kurtarsın. Zîra dünyayı ve ehlini sevmek öldürücü bir zehir, helâke götüren bir hastalık, büyük belâ ve korkulu bir derttir.³³

32. Keşfü'l-hafâ / I-413 Beyhakî, Deylemî.

33. İmam Rabbânî, Mektûbât / I-115.

DÜNYA SEVGİSİ

Allah Teâlâ buyuruyor ki:

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

"Kâfirlerin müslümanları irtidâda icbar etmelerinin sebebi onların dünya hayâtını âhiret üzerine tercih etmeleridir. Allah teâlâ kâfir olan kavmi hidâyette kılmaz."³⁴

Kâfirlerin, bekâsı olmayan ve zevâle mâruz olan dünya hayâtını, muhabbetleri sebebiyle âhiret üzerine tercih ederek hevâ-yı nefsanîyelerine tâbî olmaları, kendilerinin küfür üzerinde ısrarlarına ve başkalarını da küfre icbar etmelerine sebep olmuştur. Binaenaleyh

bu sûretle kâfirlerin irâdelerini küfre sarf etmeleri sebebiyle Allah teâlâ onları tarîk-ı necâta ulaştırmaz ve hîdâyet etmez.

Bu âyet-i celîleden müstefâd olan hüküm: Dünya hayâtına lüzûmundan fazla kalben muhabbet etmenin insanın helâkine ve küfrüne müeddî olacağıdır.

İbadetten alıkoyan bağlar dörttür: Dünya, mahlûkat, şeytan ve nefis. Dünyadan sıyrılmak, mahlûkattan ayrılmak, şeytan ve nefis ile muhârebe etmek lâzımdır.

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَعِيَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ سَمِعِهِمْ وَ أَبْصَارِهِمْ
وَأُولَئِكَ هُمُ الْعَافِلُونَ

"İşte şu dünyayı âhiret üzerine tercih edenler o kimselerdir ki, Allah teâlâ hazretleri onların kalblerini kendi sû-i ihtiyarları sebebiyle mühürledi. Ki onlar îmânın esrarını ve tevhidin kavuşturacağı saâdeti anlayamadıkları gibi îmânın lezzetini de tadamazlar; kulaklarını da mühürledi ki îmânın delillerini işitmezler; gözlerini de mühürledi ki bu âlem-i mükevvenâta ibret nazariyle bakamazlar. Binaenaleyh gözlerinde olan inad perdesi hakkı görmelerine mânîdir. İşte şu halde kalbleri Hakk'ı idrâk etmez; ve kulakları hakk sözü duymaz ve gözleri Hakk'ın kudretini ve birliğini görmez olan kimseler âhiretten gâfillerdir. Şüphe yok ki onlar elbette âhirette hâsîrinden olacaklardır."³⁵

وَلَكِنَّ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ
وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Ve lâkin kalbi küfür ile dolu olan için dünyada gadab-ı ilâhî ve âhirette azâb-ı âzîm vardır."³⁶

Tefsir-i Hâzîn'de beyân olunduğu veçhile ölüm veya organlardan her hangi birinin kesilmesi gibi tehdit karşısında kelime-i küfrü söylemekte -kalbi muhâfaza etmek şartıyla- ruhsat-ı şer'iyye vardır. Eğer söylemez de sabrederse azîmetle amel eylediğinden me'cûr olur. Söylerse ruhsatla amel eylediğinden mâzûr ve ma'fûvdur.

Hazret-i Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- buyurdu ki:

"Sana insanların en kötüsünün kim olduğunu haber vereyim mi? Yalnız başına yiyen, arkadaşlarından kıskanıp yedirmeyen, yalnız başına sefer eden ve kölesini dövendir. Sana bundan da kötüsünü haber vereyim mi? İnsanları sevmeyen, insanların da sevmediği kimsedir. Sana bundan da kötüsünü haber vereyim mi? Şerrinden korkulan, kendisinden hayır umulmayan kimsedir. Sana bundan da kötüsünü haber vereyim mi? Başkasının dünyası uğruna âhiretini satandır. Sana bundan da kötüsünü haber vereyim mi? Dîni kendine siper edinerek dünyayı yiyendir."³⁷

36 Nahl Sûresi / 106.

37. Râmuзу'l-ehâdîs.

Hikâye olunur ki:

Zü'l-karneyn, dünyaya değer vermeyen, ölülerinin kabirlerini kapılarının önüne yapan, yerden yetişen nebatlarla rızıklanan ve tâatla meşgul bir kavme rastladı ve onların reislerine elçi gönderdi. Reisleri:

- Benim Zü'l-karneyn'le görüşmeme ne gerek var, diye görüşmekten imtinâ etti. Bilâhare Zül-karneyn onların yanına geldi ve:

- Niçin sizin altın ve gümüşünüz azdır?

- Bizim aramızda dünyaya tâlib olan yoktur. Çünkü dünya hiç kimseyi doyurmamıştır. Bu yüzden biz ölmü unutmamak için ölülerimizin kabirlerini kapımızın önüne yapıyoruz.

Sonra bir kafatası çıkardı ve:

- Bu, halkına zulmeden ve dünya malını cem eden meliklerden birinin başıdır. Allah onun rûhunu kabzetti de onun seyyiâtından başka bir şeyi geri kalmadı, dedi.

Tekrar bir başka kafatası çıkardı ve:

- Bu da âdil ve müşfik bir melikin başıdır. Allah teâlâ onun rûhunu kabzetti de onu cennetine yerleştirdi ve derecesini yüceltti, dedi.

Topluluğun reisi bu defa elini Zü'l-karneyn'in başının üstüne koydu ve:

- Senin başın bunların hangisinden, dedi. Zü'l-karneyn ağladı ve:

- Eğer benimle arkadaş olmayı arzu edersen memleketi aramızda taksim edelim ve vezirliği sana vereyim, dedi. O da:

- Heyhat, yazık, dedi. Zü'l-karneyn:

- Niçin, dedi.

- Çünkü halk, mal ve mülk sebebiyle sana düşmandır. Benim dostlarım ise beni kanâatim sebebiyle sevmektedirler.

Nûşîrevan bir gün avda iken beraberindeki arkadaşlarından ayrıldı ve yolu bir bahçeye vardı. Orada bulunan bir çocuğa:

- Bana bir nar verir misin, dedi. Çocuk da verdi. Sonra Nûşîrevan narın tanelerinden bolca su çıkararak susuzluğunu giderdi ve bu hal onun hoşuna gitti. İçinden, bu bahçeyi sâhibinden alırım, diye geçirdi ve tekrar bir nar daha istediğinde bu defa aldığı narın suyu az çıkınca çocuğa bunun sebebini sordu. Çocuk da:

- Herhalde melik zulme meyletti, dedi. Bunun üzerine melik tevbe etti ve tekrar bir başkasını isteyince birinciden daha iyisini buldu. Çocuk bu sefer:

- Umulur ki, melik tevbe etmiştir, dedi.

Nûşîrevan bu hâdiseyle zulümden intibâha geldi ve ismi adâletle bâkî kaldı.

Nûşîrevan öldüğünde tabutuyla memleketin her

tarafında dolaştırılırken bir münâdî şöyle sesleniyordu:

- Kimin bizden hakkı varsa gelsin, alsın. Üzerinde bir dirhem bile hakkı olan hiçbir kimse bulunamadı.

Hikâye olunur ki:

Halîfe Me'mûn, halka hitab ediyordu. Gözüne bir sinek kondu ve onu eliyle kovdu. Sinek tekrar tekrar geldi, durdu. Hattâ Me'mûn hutbesini kesmek zorunda kaldı. Vaktâki namaz kılındı. Me'mûn müteziî fikirlerde Basralılar'ın şeyhi, **Ebû Hüzeyl**'i çağırttı ve ona:

- Allah sineği niçin yarattı, diye sordu. Ebû Hüzeyl:

- Zâlimlerin kibir kanatlarını indirmek için, dedi.

Me'mûn da:

- Doğru söyledin, dedi ve ona hediyelerde bulundu.

Zulmedilen -kâfir bile olsa- zulümden kaçınmak lâzımdır. Çünkü mazlûmun duâsına icâbet olunur.

Hikâye olunur ki, zâlimin birisi bir saray yaptırır ve hiç kimseyi kendisinin bu sarayına yaklaştırmaz. Kimin gözü bu saraya takılacak olursa onu öldürür. Böyle bir uygulama içindeyken ona bu hususta vaaz etmek üzere köyden bir adamcağız gelir, fakat o, onun bu uyarı-

sına hiç aldırılmaz. Nihâyet o sâlih zât; memleketinden çıkar ve penceresiz, kamıştan bir kulûbe yaptırır. Kendini Allah teâlâyâ ibâdete verir.

Zâlim melikin arkadaşları, sarayında, huzûrunda bulundukları bir anda melekü'l-mevt Azrâil güzel görünüşlü genç bir adam sûretinde gelir ve bu sarayın etrafında dolaşmaya başlar ve başını kaldırıp saraya bakınca melikin nedimlerinden bazısı:

- Ey melik! Biz sarayın etrafında ona bakıp dolaşan bir adam görüyoruz, derler. Bunun üzerine kral, başını uzatıp bakar ve:

- Bu adam ya delidir, ya garip kimsesizdir; ya da yolunu şaşırmıştır. Fakat onu çağırayım ve öldüreyim, der. Adam çağırılıp getirildiğinde onu öldürmek üzere kılıcını kaldırınca melekü'l-mevt onun canını alır ve melik cansız yere düşer.

Said İbn Abdî'l-Azîz'in Râbia bin Zeyd'den, o da Ebî İdrisî'l-Havlânî'den, o da Ebî Zerre Cündeb bin Cünâde -radiyallahu anh-'den rivâyet ettiğine göre Peygamber Efendimiz -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Allah teâlâdan rivâyet ederek şöyle demiştir:

"Ey Kullarım! Zulmetmeyi kendime haram kıldığım gibi, onu sizin aranızda da haram kıldım. Binaenaleyh birbirinize zulmetmeyiniz!

Ey Kullarım! Benim doğru yola sevk ettiklerimden başka hepiniz yolu şaşırmışsınız. Binaenaleyh benden

hidâyet isteyiniz ki, sizi doğru yola hidâyet edeyim.

Ey kullarım! Benim doyurduklarımdan başka hepiniz açsınız. Binaenaleyh benden taam isteyiniz ki sizi doyurayım.

Ey Kullarım! Benim donattıklarım müstesna hepiniz çıplaksınız. Binaenaleyh giydirmemi isteyiniz ki sizi giydireyim.

Ey Kullarım! Gece gündüz günah işliyorsunuz. Halbuki ben bütün günahları yarlıgıyorum. Binaenaleyh bana istiğfar ediniz ki sizi mağfiret edeyim.

Ey Kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki bana zarar verebilesiniz. Bana menfaat vermek elinizden gelmez ki bana faydanız dokunabilsin.

Ey Kullarım! Sizden evvelkileriniz ve sonrakileriniz insiniz ve cinniniz, en muttakîlerinizin kalbini taşısanız bu iş benim mülkümü artırmaz.

Ey Kullarım! Eğer sizden evvelkileriniz ve sonrakileriniz, insiniz ve cinniniz, fâcîr birinizin kalbini taşısanız bu da benim mülkümden bir şey eksiltmez.

Ey Kullarım! Eğer evvelkileriniz ve sonrakileriniz, insiniz ve cinniniz bir yerde toplanıp benden hâcet dileyecek olursa ben de herkesin hâcetini yerine getirsem bu benim mülkümden ancak iğne denize daldırıldığında eksilttiği kadar azaltır.

Ey kullarım! Ancak sizin amellerinizi saklar sonra hiç eksiksiz olarak ecirlerinizi veririm.

Şu halde bir kimse iyi amel işlemiş ise Allah'a hamd etsin, eğer başka türlü ise kendisinden başka kimseyi levm etmesin."

Ebû Said diyor ki, Ebû İdris bu hadîsi rivâyet ederken diz çökerti.³⁸ Ahmed bin Hanbel hazretlerinden rivâyet edildiğine göre Şamlılar'ın rivâyet ettikleri arasında bundan daha şerefli hadîsleri yoktur.

Allah -celle ve alâ- hazretleri Muhammed -aleyhis-selâm-'a Mîrac gecesinde buyurdu ki:

Şunlar ümmetine ihsân ettiğim nîmetlerimdendir:

- 1- Çok günaha düşmemeleri için onların ömürlerini kısa takdîr ettim.
- 2- Kıyâmet gününde hesaplarının güç olmaması için mallarını az takdîr ettim.
- 3- Kabirlerinde bekleyişlerinin uzamaması için onları âhir zaman ümmeti yaptım.

Rivâyete göre Allah teâlâ Mîrac gecesinde Habîbi-ne buyurdu ki:

- Yâ Ahmed! Yumuşak libaslarla, güzel yemeklerle ve cinsî mukarenetle ziynete meyletme! Çünkü nefis, her kötülüğün barınağıdır. O öyle kötü arkadaştır ki, her ne zaman sen onu tâata zorlasan, o seni günaha sevk eder ve ibâdetlerde sana muhâlefet eder.

38. Müslim.

Denilmiştir ki, şu on grup mağrûrlardandır:

1- Allah'ın kendisini yarattığını bildiği halde ona ibâdet etmeyen.

2- Allah'ın kendisini rızıklandırıldığını bildiği halde ona güvenmeyen.

3- Dünyanın geçici olduğunu bildiği halde ona îtimad eden.

4- Kabrin kendisinin menzili olduğunu bildiği halde onu mââmûr etmeyen.

5- Ölümün kendisine ulaşacağını bildiği halde ona hazırlanmayan.

7- Vârislerinin kendisine düşman olduğunu bildiği halde onlar için mal toplayan.

8- Sıratın kendisini âteşe düşürecek yer olduğunu bilip günahını hafifletmeyen.

9- Cehennemın fâcirlerin yurdu olduğunu bildiği halde ondan kaçmayan.

10- Cennetin iyilerin yeri olduğunu bildiği halde onun için amel yapmayan.

Küfür dört vecihtir:

1- **Küfrü'l-inkâr:** Allah'ı tanımamak ve bunu dille îtiraf etmek.

2- **Küfrü'l-cühûd:** Kalb ile Allah'ı tanımak, fakat ikrâr etmemek. Yani bilerek inkâr, iblisin küfrü gibi. Nitekim Allah teâlâ: **"O bildikleri (Kur'ân) onlara gelince onu inkâr ettiler."**³⁹ buyuruyor.

3- Küfrü'l-inad: Kalben inanmak, fakat lisan ile ikrâr ve îtiraf etmemek, **Ebû Tâlib**'in küfrü gibi. Nitekim o, şöyle diyordu: "Şüphesiz ben bildim ki, Muhammed'in dîni, dünyada insanların dinlerinin en hâyırlısıdır. Kınanmaktan ve ayıplanmaktan korkmasaydım beni o dînin içinde bulurdun."

4- Küfrü'n-nifak: Dil ile ikrâr edip kalb ile îtikad etmemektir.

ZENGİNLİK İBTİLÂSİ

Amr bin Avf -radiyallahu anh-'dan rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir sulh akdetmiş ve onlar da muayyen miktarda cizye vermeği kabûl etmişlerdi. Bahreyn ahâlîsi üzerine A'lâ İbn Hadramî'yi emir nasb etmişti ve tahsil olunan cizye mallarını getirmek üzere Ebû Ubeyde bin Cerrah'ı Bahreyn'e göndermişti. Ebû Ubeyde Bahreyn'den sulh yoluyla aldığı cizye mallarını Medîne'ye getirdi. Ensar sabah namazını kılar kılmaz hemen Ebû Ubeyde'yi karşıladılar.

Rasûlullah -salallahu aleyhi ve sellem- ashâbı bu halde görünce gülümseyerek onlara:

- *Öyle sanıyorum ki, Ebû Ubeyde'nin hayli dünya-
lıkla geldiğini duydunuz da onu sevinçle karşılıyorsu-
nuz, buyurdu. Onlar da:*

- Evet ya Rasûlallah, diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Rasûlallah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Şâd olunuz ve sizi sevindirecek nîmetleri bundan böyle her zaman umunuz! Vallahi bundan sonra size fakr u ihtiyâç geleceğinden hiç korkmam! Fakat sizin için korktuğum bir şey varsa o da sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünya nîmetlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılarak onların birbirlerine hased ettikleri ve nefsâniyet güttükleri gibi sizin de birbirinize düşmenizi ve onların helâk oldukları gibi sizin de mahvolup gitmenizdir, diye ümmetini intibâha dâvet buyurmuştur.⁴⁰

Ebû Hureyre -radiyallahu anh-'den rivâyette Rasûlallah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Ben size ne bir şey verebilirim, ne de verileni men edebilirim. Ben nasîl emrolunduysam öyle taksîm ederim."

Yani veren ve vermeyen Allah'tır. Aza az, çoğa çok taksîm ederim, demek istemiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur.

"Münâfıklardan kimi de, Allah'a dînin bir ucundan ibâdet eder; eğer kendisine bir hayır isâbet ederse ona râzî olur, kararlaşır ve eğer bir belâ isâbet ederse yüzüstü döner (dinden çıkar). Dünya ve âhireti perişan olur. İşte bu aldanış apaçık ziyandır."⁴¹

40. Tecrid-i Sarîh Tercemesi / VIII-522.

41. Hacc Sûresi / 11.

"Münâfıkların bazıları sadaka ve ganîmet mallarının taksîminde seni zemmederler. Eğer sadakalardan onlara istedikleri kadar verilse râzı olurlar; eğer arzularına göre verilmezse derhal öfkelenirler. Eğer onlar Allah'ın ve Rasûlünün verdiklerine râzı olsalar da: "Allah teâlâ bize her işimizde kafidir. Zîra Allah teâlâ fazl ü kereminden, Rasûl'ü de şefkat ve merhametinden yakında bize çok şey verirler. Şu halde bizim arzumuz ancak Cenâb-ı Allah'ın rızâsıdır. Allah'ın rızâsından gayri bir şey istemeyiz." demiş olsalardı onlar için daha hayırlı olurdu."⁴²

Birinci âyet-i celîlede münâfıkların itirazları dünyaya hırs ve tamahlarındandır. Eğer onların istedikleri verilirse ferahlanırlar. Eğer istedikleri verilmezse derhal yüzlerini ekşitir ve gadab ederler. Çünkü himmetleri hemen dünya olduğundan cüz'î bir şey noksan olmakla derhal müteessir olurlar, âhiretten emelleri ve ümîtleri olmadığından bütün amelleri dünyaya mâtûfdur. İkinci âyet-i celîle münâfıklardan **Hurkum oğlu Zü'l-Huveysıra** hakkında nâzil olmuştur. **Câbir** -radiyallahu anh-'in rivâyetine göre hadîs-i sahîhde Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri Cîrâne mevkiinde Huneyn, Hevâzin ganîmetini taksîm buyururken bu Hurkum oğlu gelip:

- Yâ Rasûlullah adâlet et, diye küstahlık etmişti. Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz de:

- Ben adâlet etmezsem ya kim adâlet eder? Eğer

ben adâlet etmezsem bedbaht olurum, diye cevap vermişlerdir.

Hazret-i Ömer -radiyallahı anh- bu küstah münâfığın cür'eti üzerine:

- Yâ Rasûlallah müsaade buyur şu adamı katlediyim, demişse de müsaade buyurulmamış bilâhare cezasını bulmuş ve hâricîler meyânında katlolunmuştur.

Bu âyet-i celîlede de Vâcib teâlâ ve tekaddes hazretleri insan için riâyeti lâzım ve vâcib olan dört mertebeye işâret buyurmuştur:

1- Cenâb-ı Allah'ın abesden, hatâdan münezzeh ve herşeyi lâyıkiyle bilir bir Hâkim-i Mutlak olup her hükmünün de sevab ve hikmete muvâfık olduğunu bilerek her hükmüne râzı olup îtiraz etmemektir. Bu vazîfe **"Onlar için daha hayırlı olurdu."** fıkra-i celîlesiyle beyân buyurulmuştur.

2- Kalbde olan rızânın kâfi olmayıp eserini lisanında göstermek lâzım olduğuna işâret için de **"Allah teâlâ bize her işimide kâfidir."** buyurulmuştur. Şu halde bir kulun kalbindeki rızasını lisanıyla de izhâr etmesi vazîfe-i ubudiyettendir.

3- Allah teâlâ hazretleri dünya ve âhirette fazl u kereminden bize de ihsân eder, demektir. Buna da: **"Allah bize fazl u kereminden ihsân eder."** cümle-i celîlesiyle işâret buyurulmuştur.

4- Her iş ve sözünde Cenâb-ı Allah'ın rızasını kast etmektedir. Nitekim **"Biz her şeyde rızâullahıya râğbet"**

ederiz." cümle-i celfile-i hikemiyyesiyle buna işâret buyurulmuştur.

Rızâullah, vazîfe-i ubûdiyyetin en yüksek mertebesidir. Hakîkatte bir kulun ibâdeti mukâbilinde Cenâb-ı Hakk'tan bir ücret istemeğe hakkı yoktur. Çünkü kul, her ne amel işlerse ubûdiyyet vazîfesini hakkıyla yapmış olamaz. Rızâ-ı ilâhîye nâil olmaktan ziyâde büyük bir saâdet olamaz. Müfessirlerin beyânına nazaran İsâ -aleyhisselâm- zikrullah ile meşgul olan bir kavme tesâdüfle:

- Sizi zikrullah'a sevk eden nedir, diye sorar. Onlar da:

- Allah'ın azâbından korkumuzdur, demeleri üzerine İsâ -aleyhisselâm-:

- İsbâbet ettiniz, buyurur. Kezâ diğer bir kavme tesâdüf ettiğinde onlara da:

- Sizi zikrullah'a sevk eden nedir, dediğinde onlar da:

- Allah'ın sevâbına arzımızdır, demeleri üzerine onlara da:

- İsbâbet ettiniz, buyurmuştur. Üçüncü bir kavme de tesâdüf edip sorduğunda onlar da:

- Bizi zikrullah'a sevk eden şey ubudiyyetimizin zilletini, Rabb teâlâ ve tekaddes hazretlerinin izzet ve rubûbiyyetini izhâr edip kalbimizi mârifet-i ilâhîye ile tenvîr, zikr-i ilâhî ile de tezyîn etmektir. Yoksa Cenâb-ı

Hakk'tan sevâb ümîdine binaen değildir; demeleri üzerine İsâ -aleyhisselâm:-

- Siz muhakkiklersiniz, buyurmuştur. Binaenaleyh cemî ibâdet ve tâatımızda rızâ-i ilâhîyi kastederek o yolda ibâdet ve tâatda bulunmaklığımız evlâdır.

Mü'minlerin Cenâb-ı Hakk'ın ihsân ve taksîmine râzı olmaları lâzımdır. Ancak münkir ve münâfıklar Cenâb-ı Hakk'ın ve Rasûlullah'ın taksîmine muhâlefet ederler.

Bu âyet-i celîlenin mefhûmuna tevâfuk eden hadîs-i sahîhin ikinci fıkrasında da devlet reisinin dünyalık vermesini az görüp de îtiraz ve gadap eden kimseye, Cenâb-ı Hakk'ın kıyâmet gününde merhamet buyurmayacağı ve azab edeceği beyân buyurulmuştur.

Binaenaleyh menâfi-i umûmiyeye müteallik icrâat-i hükûmete muhâlefet câiz değildir. Veleve ki şahsî menfaate muvâfık olmasa bile.

Sûre-i Nisâ'da şöyle buyurulmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ

"Ey mü'minler! Cenâb-ı Allah'a, Rasûl'üne ve sizden emir sâhibi olan emîrinize, nasbettiği valilerle, kumandanlara, âmirlere, hâkimlere itaat edin."⁴³

RİBÂ (FÂİZ)

رَوَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِّ وَكَسْبِ
الْبَغْيِ وَلَعْنِ أَكْلِ الرِّبَا وَمُوكَلَّةٍ وَكَاتِبَةٍ وَشَاهِدِيهِ وَالْوَاشِمَةَ
وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَالْمُصَوِّرَ

Rivâyet olunmuştur ki, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellam-: "Kan satışını ve tecâvüzle mal elde etmeyi yasakladı ve fâiz yiyene, yedirene, fâiz sözleşmesini yazana, sözleşmeye şâhidlik yapanlara, ciltlerine dövme yapanlara ve yaptıranlara, tasvîr yapanlara lânet etti."

Yine Peygamber -aleyhisselâm- şöyle buyurmuştur:

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الرِّبَا بَضْعٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَذْنَاهَا كَاتِبَانِ الرَّجُلِ
أُمُّهُ يَعْنِي كَالرِّبَا بِأُمِّهِ

"Fâiz, yetmiş şu kadar çeşittir. En aşağı derecesi kişinin vâlidesiyle zina etmesi gibidir."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

"Ey mü'minler! Haram olan şeylerden sakınarak Allah'a ibâdetle nefsinizi azab-ı ilâhîden koruyun. Eğer Allah'a ve Rasûl'üne î mân ettiyseniz halk üzerinde ribâdan geri kalan kısmını bırakın. Eğer böyle yapmazsanız Allah teâlâ ve Rasûl'ünden bir harbi bekleyin. Bilin ki, bu isyanınızdan dolayı sizin üzerinize gadab-ı ilâhî nâzil olacaktır. Malınızdan ziyâdesini almayınca bir kimseye zulmetmezsiniz ve re's-i malınızı tamamen aldığınız için de zulme uğramış olmazsınız."⁴⁴

Zira aranızda yaptığınız mukâvele îcâbî âyetin nüzûlünden evvel aldığınız sizindir. Fakat o mukâvelenin îcab ettirdiği fâizden halk üzerinde bâkî kalan alacağı-nızı terk edin ve onunla insanları sıkıştırmayın.

Âyet-i kerîmenin sebep-i nuzûlünün, ashâbdan ribâ ile muâmele yapan bazı kimselerin ribâ âyeti nâzil olduktan sonra ribâdan halk üzerinde kalmış alacakla-rını tâkib etmeleri olduğu mervîdir.

Fahr-i Râzî'nin beyânına nazaran "Halk üzerinde geri kalanı bırakın." demek; lisanınızla mü'min oldu-

ğunuz gibi kalbinizle de mü'min iseniz veya îmânınızın devamını arzu ediyorsanız halk üzerinde ribâdan geri kalanı almayın, demektir.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ
الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ

“Ribâ yiyen kimseler kıyâmet gününde kabirlerinden ancak kendilerine şeytan messetmiş ve sar'alamış kimseler gibi şaşkın bir halde kalkarlar.”⁴⁵

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ
وَحَرَّمَ الرِّبَا

“Ribâdan faydalanan kimselere beyân olunan azâbın sebebi onların alış-verişi ribâyâ, ribâyı da ticârete kıyasla helâl saymaları ve alış-veriş ribâ gibidir demeleridir. Halbuki Allah teâlâ alış-veriş helâl, ribâyı haram kıldı.”⁴⁶

Fahr-i Râzî'ye göre ribânın haram olmasının sebebi üçtür:

1. Ribâ başkasının malını bedelsiz almaktır. Binâ-enaleyh kaybolmaktan korunması lâzım iken bedelsiz almak onun haramlığını kaldırmak ve zâyî etmek olduğu cihetle haram kılınmıştır.

2. Halkın menfaatine hizmet eden ticârete kesâd ve darlık vermesi; insan için övülen çalışma ve gayreti iptal etmesi cihetiyle haramdır.

45. Bakara Sûresi / 275.

46. Bakara Sûresi / 276.

3. Halk arasında mârûf olan karz-ı hasen denilen ödünç para alıp vermek sûretiyle vâkî olan yardımlaşmanın kesilmesine sebep olması cihetiyle haramdır.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ
وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Ribâ haram olunca bir kimse, Rabbinden ribâ-nın haram olduğuna dâir mev’iza geldiğinde fâiz-den vazgeçerse, o âyet gelmezden evvel ribâdan almış olduğu şey onun malıdır; geri vermez. Ve o kimsenin işi Allah teâlâyâ âittir. Binâenaleyh fâiz-den vazgeçip emre itaat ettiğinize, mukâbil Allah teâlâ ona ecir verir. Eğer fâizin haram olduğuna dâir âyet geldikten sonra da ribâyâ tekrar dönerse işte o avdet edenler cehennemın ebedî kalıcı yârânlarıdır.”⁴⁷

يَمْحُوقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

“Allah teâlâ fâizi noksanlaştırır, sadakaları ise artırır. Nîmet kadri bilmeyen hiçbir günahkâra da asla muhabbet etmez.”⁴⁸ Yani Allah teâlâ fâiz karışan malın bereketini giderir ve netîcede o malı mahveder, sadakası verilen malı da artırır; âhirette de ecrini kat kat verir. Binaenaleyh sâhibi hakkında o mal mübarek olur. Fâize ısrarla dalan ve hakkı hukûku setredip gözetmeyen günahkârları Allah teâlâ sevmez.

Fahr-i Râzî’nin beyânı veçhile fâiz zâhirde malı artı-

47. Bakara Sûresi / 275.

48. Bakara Sûresi / 276.

rır gibi görünürse de hakîkatte noksanlaştırdığına, sadaka ise malî noksanlaştırır gibi görünürse de hakîkatte artırdığına; mânâda bereket olduğuna ve müteber olanın da zâhir değil, hakîkat olduğuna bu âyet delâlet eder.

Âyetteki “**mahk**” bir şeyin tadrîcen azalması ve bereketinin kalmamasıdır.

Fâizin dünyada malî noksan etmesi, fâiz karışan mala noksanlık olduğu gibi ayrıca ribâyı alan kimsenin hay-siyetine de noksan ârız olmasıdır. Zîra fâizde ısrar eden kimsenin her ne kadar malı çok olsa da âkıbeti fakirliğe ve malının bereketi zevâle mârûz olacağı gibi o kimse halk arasında mezmûm, îtimada ve îtibara lâıyk olmayan fâsik unvanıyla mâruf ve kasvet-i kalb sâhibi olur.

Sadakanın dünyada ziyâdece verilmesi, sadaka veren kimsenin Allah'ın fakir kullarına yardım etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine yardımına sebep olur. Zîra her gün bir meleğin:

اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِكُلِّ مُنْفِقٍ خَلْفًا وَّلِكُلِّ مُمْسِكٍ تَلْفًا

“Allah'ım her infâk sâhibine, infâkına mukâbil halefini kolay kıl, her pintiye de telefî kolaylaştır!” duâsıyla nidâ ettiğini Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz beyân buyurmuştur.

Sadakanın âhirette ecrinin çokluğuna delil ise “**bi-re, yedî yüz**” hasene verileceğini beyân buyuran âyet-i kerîmedir. Bu âyet, sadakanın âhirette faydasını beyâna kâfîdir.

HARAMDAN SAKINMAK

Ebû Hureyre -radiyallahu anh-'den mervîdir ki:

*"Nas üzerine bir zaman gelecektir ki, bir kimse helâlden mi haramdan mı kazandığına ehemmiyet vermeyerek alacaktır"*⁴⁹ buyurulmuştur.

Bu hadîs-i şerîf mûcizât-ı nebevîyyedendir. Zîra hadîsde söylenenler aynen olmuştur.

*"Haram lokmadan beslenen, büyüyen vücûd-ı insana nâr-ı cahîm daha evlâdır."*⁵⁰ buyurulmuştur.

*"İki dirheme mâlik olanın hesabı bir dirheme mâlik olan kimsenin hesabından daha zordur."*⁵¹

*"Haram lokma yiyen kimsenin kırk gece namazı kabûl olunmaz, kırk gün de duâsına icâbet olunmaz."*⁵²

---

49. Buhârî.

50. Münâvî.

51. a.e.

52. Râmûz.

*"Bir zaman gelecek ki, insanlardan ribâ yemeyen kalmayacak. Ribâ yemese bile onun tozu toprağı ona isâbet edecek."*⁵³

İmam-ı Âzam Ebû Hanife'nin bir kimsede alacağı vardı. Bir cenâze namazına vardı. O alacaklı olduğu borçlunun duvarı gölgesinde durmaktan sakındı. "Eğer alacağım olan bu kimsenin evinin gölgesinde oturursam ribâdır. Ribâ ise haramdır." dedi.

Abdullah bin Mübarek, Bağdad şehrine geldi. Pek pahalı bir atı vardı. Bir yerde namaza durdu. Atını da salıverdi. Namazda iken at bir ekine girdi. Haram olan ekini yediğinden o ata binmedi orada koydu. Kendi yoluna devam etti gitti.

Yûsuf-ı Eshat'a, anasından yetmiş bin kızıl altın miras kalmıştı, o para tayyib olmadığından hiç bir akçesini kabûl etmedi.

Abdullah Tüsterî'ye anasından çok mal kalmış idi. Halka dağıttı. Anasından doğduğunda üç gün oruç tuttu. Anasını emmedi ve ölürken dahî oruçluydu.

Ey oğull

Cenâb-ı Hakk'ın inâyetiyle sana genç yaşta tevbe ile mâneviyata yönelmek nasîb olmuştur. Cenâb-ı Hakk nefis ve şeytandan sana bu tevbe üzerine sebat müyesser eylesin. Bu yolda mesâfe kat etmek için mu-

bahın bile fazlasından sakınarak zarûret miktarıyla yetinmek gereklidir. Bu zarûret miktarının ölçüsü de kul-luk vazîfesini îfâya muktedir olacak kadardır. Meselâ yemekten gâye ibâdetle kuvvet kazanmak; giyinmekten maksat setr-i avret ve sıcak ile soğukun tesirinden korunmaktır.

Nakşibendî yolunun büyükleri azîmetle ameli ihtiyar eylemişler ve mümkün mertebe ruhsattan sakınmışlardır. Azîmetle amele muktedir olmayana herhalde mubahların da sınırını aşarak haram ve şüpheli şeylerle iştigal etmek de gerekmez. Zîra Cenâb-ı Hak, mubah şeylerden istifâdeyi sınırlarını genişleterek tecviz etmiştir ki, kulları haram ve şüpheli şeylere düşmesin.

Kişinin hayırlı amel kazanacağı zaman gençlik yıllarıdır. Yiğit odur ki vaktini kaçırmadan fırsatı ganîmet bilir. Zîra muhtemeldir ki, ihtiyarlık zamanına ulaşamaz. Ulaşsa bile imkân ve iktidar bulamaz. Bu yüzden fırsat zamanı, ancak kuvvet ve iktidarın elinde bulunduğu günlerdir. Maîşet derdi evlâd u ıyâl endişesi hiç bir zaman ibâdeti tehir sebebi olamaz. Nitekim Peygamberimiz "*Yarın yaparım diyenler helâk oldu.*" buyuyor.

Dünya işlerini yarına bırakıp da bugünü âhiret ameliyle geçireceklerse ne âlâ. Değilse kaçırılan zaman geri gelmeyecektir. Gençlik devresi nefis ve şeytanın şiddetiyle istilâ edildiğinden az amele çok ecir vardır. Sadece nefsin istilâsı devrinde ise ecir o derece değildir. Nitekim bir dönüm yer düşman istilâsı zama-

nında süvariler için pek kıymetlidir. Ama düşman şer-
rinden emîn olunduğu zaman o îtibar kalmaz.

İnsanın yaradılışının hikmeti, yemek, uyumak ve boş vakit geçirmek değil, ubûdiyet vazîfelerini îfâ ile mütevazîâne Hakk'a ilticâ etmektir. Şer'i şerîfin emrettiği her ibâdetin edâsından maksat kulların menfaat ve maslahatlarıdır. Yoksa Allah'ın bunlara bir günâ ihtiyacı mevzûbahis değildir. Hakk teâlâ müstağnî olduğu halde kullarını emir ve nehiylerle yüceltmiş ve yükselme yolları açmıştır. Biz âcizlere düşen bunların şükrünü tam olarak îfâ eylemektir.

Dünyevî mevkî sahipleri bile kendi emirleri altında bulunan bir kimseye bir hizmet emrettiğinde hizmet ne kadar ağır olsa da o kimse "Bu işte âmire âit bir fayda vardır." diye âmirinin emrini azîz bilip memnuniyetle tam yerine getirmek ister. Acaba Cenâb-ı Hakk'ın aza-
meti bunların nazarında daha kemter midir ki, onun ah-
kâmına imtisâle gayret sarf etmezler.

Cenâb-ı Hakk'ın emir ve nehyine imtisâl etmemek iki sebepten olur; ya şeriatın haberlerini yalan ve asilsiz zannedip îtimad etmemekten, ya da emr-i Hakk'ın azametini nazarlarında insanların azametinden daha hakîr olmasındandır. Defalarca yalancılığı denenmiş bir adam bile kalkıp bize "Düşman falan kavmi istilâ etti, bize doğru geliyor." dese o şahsın yalancı olduğunu bilmemize rağmen tehlike ihtimâli olan mahalde tedbir alır, o belânın def'i çârelerini düşünürüz. Muhbir-i Sâdık yani verdiği her haber doğru olan aleyhi's-salâtu ve's-selâm mubalâğa ile azâb-ı uhrevîden haber verdi-

ği halde hiç müteessir olmuyoruz ve onun def'i çarelerini düşünmüyoruz. Bu nasıl îmândır ki, doğru sözünün haberine yalancı kadar îtibar edilmez. Böyle sûrette münhasır bir müslümanlık bizi kurtarmaz, yakîn hâsıl eylemek lâzımdır.

Hakk subhânehü ve teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de **"Allah onların her yaptığını görücüdür."**⁵⁴ buyurmaktadır. Çirkin bir fiili işleyen kimse o fiili işlerken sıradan bir kimsenin bile kendini görmesini istemez ve gördüğünü hissettiği an onu işleyemez. Bunun da iki sebebi olabilir. Ya Hakk teâlânın haberine îtimad eylemezler veyâhut Hakk teâlânın muttalî olduğuna îtibar eylemezler. Her ikisi de îmâna yakışmaz ve bu halde bulunana tecdîd-i îmân lâzım gelir. Nitekim Efendimiz -salallahu aleyhi ve sellem- *"Lâ ilâhe illallah sözüyle îmânınızı yenileyiniz!"* buyuruyor. Hakk subhânehü ve teâlânın râzı olmadığı şeylerden baştan tevbe-i nasûh ile tevbe ve nehy buyurduğu; haram kıldığı şeylerden de ictinâb eylemek lâzımdır. Beş vakit namazı cemaatle kılmalı. Eğer gece teheccüd namazı da kılınabilirse ne saâdet. Buna ilâveten zekâtı da vermek lâzımdır.

Dînin hükümlerini sâlih âlimlerden sorup öğrenmek lâzımdır; zîra onların sözleri daha müessirdir. Fakat ilmi, mal ve mevkîe kurban eden dünyalık âlimlerden de mümkün mertebe uzak olmalıdır. Eğer muttakî âlim yoksa onlarla zarûret miktarı ihtilât edilebilir. Zarûretten fazlası câiz değildir. Bütün bu söylenenlerden maksad ameldir; mücerred ilim yetmez. Nitekim bir

---

54. Bakara Sûresi / 96.

hasta kendi hastalığının devâsını bilse o ilacı yapıp tatbik etmedikçe şifâ bulamaz. İlaç bilmek fayda vermez. Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem:-

"Kiyâmet gününde insanların en şiddetli azaba dūçar olacak olanları ilmi kendine fayda vermeyen âlimlerdir." buyurmuştur.

Fâzıl-ı Sivâsî'nin "Günah-ı Kebîre ve Sağîre" risâlesinde; ehl-i fîsk ile bir arada bulunmak günah-ı kebîredir, denilmiştir.

Ka'bû'l-ahbâr'ın rivâyetine nazaran Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- iki kelimeyi Arşü'r-Rahmân altında yazdırdı:

"Bir adam; iyilerin amelleri gibi amel işlese ve fakat iyilerin amelleri gibi amel etmekle berâber kötülerle arkadaş olsa onun sevâblarını günah sayıp o adamı kötülerle haşr ederim.

Ve eğer bir adam da; kötülerin ameli gibi amel işlese sonra tevbe etse kötülerin amelleri gibi amel etmekle beraber iyilerle arkadaş olsa o adamı iyilerle beraber haşr eylerim."

Aklı başında olan kimse bu dünya-ı mebgûzaya harîs olmaz ve Cenâb-ı kuds-i hudâvendî -celle sultānuhû-ya olan devâm-ı ikbal sermayesini elden bırakmaz. Düşünmek gerekdir ki, âhireti verip mukâbilinde dünyayı almak ne ziyanlı bir alış verıştır. Hakk subhānehû ve teâlâdan halka yüz çevirmek sefâhet ve cinnettir? Dünya ve âhireti cem eylemek her ikisini de mâ-

mur edebilmek ise ne güzeldir. Nitekim **Hazret-i Ali**: "Dünya ile âhiret bir arada olduğu zaman ne güzeldir. Allah âhiretsiz dünyayı mübarek eylemez." buyurmuştur.

Âhiretin azâbı ebedîdir. Dünya, Hakk subhânehü ve teâlânın buğzettiği, âhiret ise Hakk teâlâ ve tekaddes hazretlerinin hoşnut olduğudur.

Evlâd ü iyâlden geçip onların tedbirini Hakk subhânehûya havâle eylemek gerektir. Her an kendini ölü kabûl edip onların mühimmâtını Hakk teâlâyâ tefvîz eylemelidir. Nitekim **"Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakîkaten size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının."**⁵⁵ buyurulmuştur.

HAYIR VE ŞERR

*H*azret-i Ali -radiyallahu anh- şöyle rivâyet etmiştir.

Biz bir kerre Bakıy'-ı Garkad kabristanında bir cenâzede bulunduk. Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- de yanımıza gelip oturdu. Biz de etrafına oturduk. Rasûl-i Ekrem'in elinde bir asâ vardı, başını eğdi asâsiyle yeri oymağa başladı. Sonra buyurdu ki:

- Sizden hiç bir kimse ve nûfûs-i mahlûkadan hiç bir nefis yoktur ki, onun Allah teâlâ tarafından cennetteki veya cehennemdeki yeri takdîr ve tâyin edilmemiş olsun, Onun şakî ve said olduğu tesbit olunmamış bulunsun.

Bunun üzerine ashâb-ı kirâmdan birisi dedi ki:

- Öyle ise yâ Rasûlallah amel ve ibâdeti bırakıp da Cenâb-ı Hakk'ın takdîrine îtimad edemez miyiz?

Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- cevaben:

- *Saâdet ehline saâdet sâhiplerinin hayır ameli sevdirilerek îfâsı kolaylaştırılır. Ehl-i şekâvete de eşkıya zümresinin her işleri sevdirilerek îfâsı teshîl edilir,* buyurdu ve şu âyet-i celîleyi okudu:

“O kimseye Allah -azze ve celle- hakkını verir ki, o Allah’tan korkar güzel kelimeyi (Lâ ilâhe illallah) kelime-i tevhidini tasdik eder. Muhakkak biz o kimseye hayra karşı kolaylığı mûcib bir haslet müyesser kılarız. O kimse ki, hakkullahta cimrilik edip inâyet-i ilâhiyeden istiğna eder ve güzel kelimeyi tekzib eder. Ona de en güç olan ateşe karşı usr ve şiddeti mûcib bir haslet müyesser kılarız.”⁵⁶

Yine buyurmuştur ki:

- *Her insanın saâdet ve şekâveti, cennetlik ve cehennemlik olduğu Cenâb-ı Allah’ın ilm-i ezeltisinde bilinmiştir, takdîr olunmuştur.*

Ashâb:

- Öyle ise ya Rasûlullah! Dünyada ibâdetin ve meşakkatlere tahammül etmenin ne tesiri vardır, dediler. Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- cevaben:

- *Hayır! Tekâlifte meşakkat yoktur. Cenâb-ı Hakk herkese hayır ve şerrden neyi müyesser kıldıysa o kişi onu kolaylıkla seve seve işler,* buyurmuştur ki, bu ce-

vâbıyla hem ibâdete îtimad ve iğtirar edilmesini nehiy buyurmuş oluyor ve hem de ibâdetin terk olunmasını men etmiş bulunuyor. Aynı zamanda umûr-i ilâhiyede tasrîfden tahzîr eylemiştir. Binnetîce; ashâbım, ibâdet etmeği ve ibâdeti terk etmeği cennet ve cehenneme duhûl için müstakil sebep kılmayınız. Belki ibâdeti nişâne-i saâdet ve ibâdeti terk etmeği de şekâvet alâmeti biliniz, buyurmuş oluyor.

Bazı ulemâ, sırr-ı kader insanlara dünyada münkeşif değildir. İnsanlar bu sırrı cennete girdiklerinde anlayacaklardır, demişlerdir.

Bu hadîs-i şerîfte Cebriyye ve Kaderiyye mezhebinde bulunanlara red vardır. Hadîs-i şerîfte kullara hayr u şerrin teysîr buyuracağı bildirilmiştir ki teysîr demek, insanın bir işi seve seve yapmasını kolay göstermek demektir. Cebr ise istemeyerek insanın sürüklenmesi demektir.

Saîd ve şakî olanlar dünyada bilinir mi? Bir kısım ulemâ, bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfle ihticac ederek amel-i sâlih saâdet alâmeti; şer de şekâvet alâmeti olduğundan her kişi me'lûf olduğu amel ile mâlum olur, demişlerdir. Şârih **Aynî** de, hak olan cezmen değil zannen idrâk olunur, diyor.⁵⁷

KABİR VE MAHŞER

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا

“Eğer küfür üzerine devam ederseniz nefsinizi azâbdan nasıl sakınırsınız? O günde çocuklar o günün şiddetinden ve gâyet uzamasından kocalır yani saçları ağarır.”⁵⁸

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ
أَلْفَ سَنَةٍ

“Melekler ve Ruh isminde olan Cibrîl-i Emîn Arş-ı âlaya çıkarlar o günde ki, o günün miktarı elli bin senedir.”⁵⁹

---

58. Müzzemmil Sûresi / 17.

59. Meâric Sûresi / 4.

Yani elli bin sene raddesinde olan kıyâmet gününde emr-i ilâhîyi almak üzere melekler ve Cebrâil -aleyhisselâm- arş-ı âlâya çıkarlar.

Kıyâmet gününün uzaması, insanların en zeki ve muhâsib olanları meşgul olsalar ancak elli bin senede nihâyet bulur, demektir. Mü'minler hakkında elli bin sene uzayacak demek değildir.

Vâcib teâlâ kullarının muhâsebesini bir günün yarısı mesâbesinde olan bir zamanda bitireceği mervîdir. Nitekim âyet-i celfîde **"Allah hesabı pek çabuk görür."**⁶⁰ buyurulmuştur.

Bazı mü'minlere göre de bir saat miktarı olduğuna dâir hadîs-i nebevî vardır. Bazıları, elli bin sene küffâra mahsûstur, demişlerdir.

"Allah teâlâ umûr-ı dünyayı gökten yere indirir. Sonra o işler sizin saydığınız günlerden bin sene miktarı bir gün olan kıyâmet gününde Allah teâlâyâ rucû eder ve her birinin hükmünü verir."⁶¹

Hâzin'in beyânı veçhile bu âyetdeki miktarı bin sene olan gün ile murad kıyâmet günüdür. Bazı âsîlere göre kıyâmet gününün miktarı bin sene kadardır.

"Ey Habîbim! Sen zâlimleri sekerât-ı mevt zamanı görmüş olsan, onların her tarafını ölümün şiddeti ihâta ettiğinden melekler "Çıkarın rûhunuzu cesedinizden ey zâlimler!" diyerek canlarını almak

60. Bakara Sûresi / 202.

61. Secde Sûresi / 5.

üzere ellerini uzatırlar ve derler ki: “Allah teâlâ üzerine iftira eylediğiniz sözleriniz sebebiyle bu gün hakaretle cezâlanırsınız. Halbuki siz Cenâb-ı Allah’ın âyetlerini kabûlden kendinizi büyük addedip kibirleniyordunuz. Bugün nefsinizi azâbdan kurtarınız.” diye azâblarını tezyid ederler.”⁶²

Zâlimlerin, âsîlerin, münkirlerin hallerine göre sekerât-ı mevt, kabir ahvâli ve mahşer hali, cezâları, isyanlarına göre şiddetli olacaktır.

AMMÂR BİN YÂSİR

Ëbû Saîd el-Hudrî -radiyallahu anh- bir gün hadîs rivâyetiyle meşgul idi. Derken mescid-i şerif'in binası bahsine gelip dedi ki:

- Biz birer kerpiç taşıyorduk. **Ammar** ise kerpiçleri ikişer ikişer taşıyordu. Nebîyy-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- onu (öyle) görünce üzerindeki toprağı silerek:

- *Vah Ammar! Vah Ammar! Seni azıtmış bir topluluk katledecektir. Sen onları cennete onlar ise seni cehenneme dâvet ederler*, buyurmağa başladı. Ammar bunu işitince:

- Fitnelerden Allah'a sığınırım, dedi,

Bu iltifat-ı bî-bahâ-yı Nebevî'nin mazharı olan Ammâr, Sıffîn'de **Muâviye** ashâbı tarafından katl olunmuş-

tur. Emîrül-mü'minîn **Ali bin Ebî Tâlib** -radiyallahu anh-'a karşı gelen ehl-i Şam'ın o tarihte ehl-i bağy olduğu bu hadîs-i sahîh ile sâbit oluyor. İmâmet ve emâret-i, ancak **Hasan Müctebâ** -radiyallahu anh- efendimiz bi'l-ihtiyar in'izâl ve inhilâlinden sonra **Muâviye** -radiyallahu anh-'a intikal edebilmiştir.

İhbarından otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden bu haber-i Nebevî şevâhid-i nübüvvet-i Muhammediye'den biridir.

Buhârî'nin diğer rivâyetinde "*Ammar onları Allah'a dâvet ediyor.*" denilmiştir ki meâli hemen hemen birdir. Hadîsin meâlinden Ammar'ı katleden topluluğun nâr-ı cahîme dâvetçi olduğu anlaşıldığına ve bu fiinin içinde bir çok sahâbenin de bulunduğu bakanlar fie-i bağıyeyi tâyin hususunda bir çok te'vilâta girişmişler ise de sadra şifa verecek söz söylememişlerdir.

Bunun akla en yakın te'vili şudur:

Her iki tarafta olan sahâbe -rıdvânullahi aleyhim ecmaîn- ictihad, zan ve îtikad ile âmildiler. Şu kadar ki zan ve îtikadında musîb ve Allah'ın rızâsı tarafından olanlar Aliyyü'l-Murtazâ -radiyallahu teâlâ anh- ile as-hâbı idiler. Diğerleri kendilerini musîb îtikad etmekle beraber nefsü'l-emirde ve indellâh hatâda bulunuyorlardı. Cennet yolundan maksat Hakk'a itaat ve tâat-ı vâcibeyi edâ, cehennem yolundan maksat da Hakk'a adem-i isâbet ve tâat-ı vâcibeden udûldür. Ehl-i hakkız ve cennet yolu üzerindeyiz îtikadıyla yanlış yola dâvet, farkına varmayarak cehenneme dâvet demektir. Bilme-yerek böyle bir yanlış yola gitmek ise noksan-ı fazîleti

müstelzim olursa da ıkâb-ı cahîm cezâsını müstelzim olmaz. Nitekim **Hazret-i İmam-ı Ali** -radiyallahu anh-kendileriyle mukâtele edenler hakkında: "Bunlar bize karşı isyan eden ihvanımızdır." buyurmuşlardır.

Sahâbe-i kirâm şânında nâzil olan: "**Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.**"⁶³ âyet-i kerîmesinin mantûk-ı münîfine yaraşan da bunlardan bir kısmının cehennem yolunu tutmuş ve oraya an-îtikadın dâvet etmiş kimseler olmayıp nihâyet içtihatlarında muhtî zevât olmalarıdır.

Ammar bin Yâsir -radiyallahu anh-'ın duâsından, hin-i fitnede hakka mütemessik olduğunu bildiği halde bile insanın fitneden istiâze etmesinin müstahap olduğu anlaşıyor.⁶⁴

Bilcümle ulemânın görüşü budur ki, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ashâbı, peygamberler ve mukarrabîn meleklerinden sonra bütün insanların efdalidir.

İmam Buhârî'nin rivâyetine göre buyurulmuştur ki, "*İnsanların hayırlısı, asırında bulunanlardır. Sonra onları tâkib edenler, sonra onların ardından gelenler.*" Bu hadîsde kastedilen ashâb-ı kirâm, tâbiîn ve tebe-i tâbiîndir.

Buhârî'de şöyle bir rivâyet vardır:

"Bir kimse Nebiyy-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sel-

63. Tecrid-i Sarîh Tercemesi / II-323.

64. Tecrid-i Sarîh Tercemesi / II-323.

lem- Efendimiz'le sohbet eylediyse veyâhut O'nu gördüyse -velev gündüz bir saat kadar olsun- o kimse de ashâbdan sayılır."

Sohbetin mânâsı bir yerde oturup bir miktar karşılıklı musâhabede bulunmaktır.

Tâlâ bin Ubeydullah diyor ki:

Necid ahâlisinden saçır darmadağınık fakîr bir kimse Rasûlullah'ın huzûruna geldi. Uzakdan sesini karmakarışık duyuyor; fakat ne dediğini anlayamıyorduk. Nihâyet yaklaştı. İslâm'ın ne olduğunu, soruyormuş. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- cevaben:

- *Bir gün bir gecede beş vakit namaz, buyurdu. O kimse:*

- *Bu namazlardan başka üzerimde borç olacak mı?*

- *Hayır, meğer ki, tatavvû yani nafîle ola. Bir de Ramazan orucu.*

- *Bundan başka borcum olacak mı?*

- *Hayır, meğer ki, tatavvû yani kendiliğinden tutasın. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- arkasından zekâtı da böyle söyledi. Adam:*

- *Başka olacak mı, dedi. Rasûlullah:*

- *Hayır, meğer ki, tatavvû edesin, buyurdu.*

Bunun üzerine Necid'li fakir:

- Vallahi ben bundan ne artık ve ne de eksik bir şey yapacak değilim, dedi ve dönüp gitti. Bunu duyunca Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- *Eğer doğru söylüyorsa felâh buldu gitti*, buyurdu. İşte bu kimse de ashâbdan oldu. Mutlak mânâda ashâb-ı kirâm da tabîinden efdaldır.

Sahâbeden olmak için bulûğ da şart değildir. Hattâ **Hazret-i Hasan ve Hüseyin bin Alî** -radiyallahu anhümâ-'da Peygamberimiz'in irtihâli zamanında bâliğ değildi. Netîcede tâze sabîler de sahâbiden addedildiler.

Şems-i hakikat, nûr-i nübüvvet Muhammed Mustafa -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretlerinin mübârek, münevver cemâl-i bâ-kemâl-i şerîflerini görmenin fazîletine hiç bir fazîlet nazîre ve denk olamaz.

Şüphe yoktur ki, zaman-ı şeref saâdetlerinde fî-sebîllâh mallarıyla canlarıyla mücâhede edenlerle sonradan gelenler bir olamazlar.

HAZRET-i SÜLEYMAN

وَوَرِّثَ سُلَيْمَنُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنَظِقَ الطَّيْرِ وَ
أَوْثِقْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

“Süleyman -aleyhisselâm- halka nübüvvetini ve mûcizesini bildirmek için: “Ey Nas! Kuşların sözünü bilmek vahiy ile bize öğretildi ve başkalarına verilmeyen her şey bize verildi.”⁶⁵ demekle nübüvvetini tasdik etmelerini teklif etti.

Hâzin tefsîrinde Süleyman -aleyhisselâm-’ın saltanatının kırk sene devam ettiği, mülkünün gâyet geniş olduğu, ins, cin ve kuşlar ile hayvanâtın ve rüzgârın kendisine mûtî olduğu beyân edilmiştir.

وَحِشْرَ لَسْلِيمَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ.
 ﴿١٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا
 مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٌ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾
 فَتَبَسَّمْ مِمَّا جَاءَ مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي
 أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي
 بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

“Süleyman’ın cinlerden, insanlardan, kuşlardan orduları toplandı. İşte bütün bunlar onun tarafından zabt u idâre ediliyorlardı. Hatta karınca vâdisi üzerine geldikleri zaman bir karınca (karıncaların beyi) dedi ki: “Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Sakın Süleyman ve orduları, farkında olmayarak sizi çiğnemesin!” Süleyman onun bu sözünden gülercesine tebebsüm etti de: “Ey benim Rabbim! Benim, pedirim ve vâlidem üzerine ihsân ettiğin nîmetlerine şükretmemi müyesser kıl! İlham et! Yâ Rabbî! Sen’in râzı olacağın amel-i sâlihî işlemeği bana nasîb et!” dedi ve “Ya Rabbî! İhsânınla beni sâlih kuların zümresine idhal eyle.”⁶⁶ diye münâcâtta bulundu.

Hâzin ve Nîmetullah Tefsiri’ne göre, Süleyman -aleyhisselâm-’ın emrine imtisâlen ins ü cin ve kuşlardan askerler toplandı. Yine onun emriyle cinlere tahtı revan (cesim tabelâ) yaptırıldı. Süleyman -aleyhisselâm- onun üzerine oturup etrafında vezirler, askerler ve kuşlar olduğu halde rüzgâra emredip tabelâyı havaya aldırarak istediği mahalle sevk etti.

Zamanımızda fennin terakkî ederek havada tayyarelerin uçtuğu görüldüğüne nazaran kudret-i ilâhiyenin Süleyman -aleyhisselâm-'a ve sâir enbiyâ-i izâma ih-sân buyurduğu mucizelere inanmak ve bunları akıl ve idrâkten uzak görmemek lâzımdır.

Hâzin ve **Medarik**'de beyân olunduğuna göre Süleyman -aleyhisselâm- kuşların lisanına vâkıftır. Bir gün bir tavus kuşu öttüğünde; tavus kuşunun "Dünyada diyânetinize göre cezâ görürsünüz." demek istediğini, serçe öttüğünde "Ey günahkârlar! Allah'a istiğfar edin!" dediğini, diğer bir kuş öttüğünde "Sükût eden selâmet bulur." dediğini ve horoz öttüğünde "Allah'ı zikredin ey gâfiller!" dediğini haber vermiştir.

Süleyman -aleyhisselâm- askerlerini cem edip onlarla beraber havada gezerken bir dere üzerine gelince karıncanın reisleri, Süleyman -aleyhisselâm-'ın askeriyle o dereye ineceğini anlayınca kendi etbânının zarar görebileceğini düşünerek hayra delâlet etmek üzere **"Ey karıncalar meskenlerinize giriniz, dışarıda kimse kalmasın. Süleyman -aleyhisselâm-'ın askeri fark etmeyerek sizi çiğnemesin!"** diye karıncalara nasihatte bulundu.

İşte karıncanın bu sözünü hava üzerinde giden Süleyman -aleyhisselâm- işitmiş ve onun bu sözüne gülmüştü. Karınca, Süleyman -aleyhisselâm-'ı adâletle tavsîf ederek "Sizi bilmedikleri halde çiğnemesinler; zîra bilmiş olsalardı çiğnemezlerdi." demişti.

Bu âyet-i celîlede yolda yürüyenden ziyâde yol üzerinde oturanların zarardan sakınması lâzım geldiğine işâret vardır. Bundan başka:

1. Karınca mahlûkat içinde ufak bir mahlûk olduğu halde ebnâ-yı cinsini muhâfaza için hayır tavsiyesinde bulundu halde biz âkıl insanların da mü'min kardeşlerimize hayır tavsiye etmek ve onları melhûz olan zarardan korunmaları için îkaz etmemizin ne derece ehemmiyetli ve lüzumlu olduğunu da bu âyet-i celîlenin mef-hûmundan idrâk etmemiz îcabeder.

2. Süleyman -aleyhisselâm- ebeveynine ihsân olunan nîmet-i ilâhiyeyi kendisene de nîmet addederék Cenâb-ı Hakk'a şükretti. Her insanın Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ihsân buyurduğu nîmetlere şükretmesi vâcib olduğu gibi ebeveyninin nîmeti, evlâd hakkında da nîmet olacağından ebeveyninin nîmetine de şükretmesi lâzım olduğu bu âyet-i celîleden anlaşılmaktadır.

3. **"Senin râzı olacağın amel-i sâlihî bana nasîb et."** diye Süleyman -aleyhisselâm-'ın duâsında sâlihler zümresinden olmak için insanın dâimâ Cenâb-ı Hakk'a niyaz ile istirhamda bulunması lâzım geldiği anlaşılmaktadır.

4. **"Yâ Rabbî ihsânınla, rahmetinle beni sâlih kuların zümresine idhâl et."** diye duâsı ile de cennette derecâta nâil olmak amel-i sâlih ile olur ise de cennete girmenin de ancak fazl-ı ilâhî ile olduğu bu âyet-i celîleden müstefâd olmaktadır.

Süleyman ibni Dâvud -aleyhisselâm- cinnîlerden, insanlardan, vahşî hayvanlardan ve kuşlardan müteşekkil bir kabileyle giderken yolda Benî İsrâîl'den bir

âbide rast geldi. Âbid, Süleyman -aleyhisselâm-'ın bu saltanatını görünce:

- Vallahi ey Dâvûdun oğlu Allah sana büyük bir saltanat vermiştir, dedi. Süleyman -aleyhisselâm- ise şöyle cevap verdi:

- Mü'minin amel defterindeki bir tesbih, Dâvud'un oğluna yani bana verilenden muhakkak daha hayırlıdır. Zîra Süleyman'a verilen fânîdir, gider; tesbih ise bâkîdir.

Şüphesiz bu sözde, dünya meşgalelerinden kurtulup Cenâb-ı Hakka yönelen ve âhireti arzu edip çalışan kimseler için büyük bir tenbih vardır.

Nîmet, nîmetin kadrini bilmeyenlerden zorla geri alınır. Allah'ı bilen ve O'nun nîmetinin kadrini takdir eden kimse, kalbinde dünyaya iltifata yer vermez. Çünkü Cenâb-ı Hakk, onun her şeyini kuşatmıştır.

Nitekim, **"Allah teâlâ bir kavme verdiği nîmetini onlar kalblerinde bulunanı değiştirmedikçe tağyir buyurmaz."**⁶⁷ buyurulmuştur.

Ömer -radiyallahu anh- bir zâta değnek cezâsı vermişti. O zât ilk değnekte "subhânallah" deyine Hazret-i Ömer onu bağışladı.

Hasenâtın en güzeli tevhîddir; zîra o, her şeyin esâsıdır ve bu yüzden mîzana sığmaz. Nitekim aleyhis-

selâm Efendimiz buyurmuştur: *"İşlediğin her iyilik kıyâmet gününde mîzana alınır. Eşhedü en lâ ilâhe illallah kelimesi bundan müstesnâdır. Zîra o, tartıya gelmez."*

Cihâd iki kısımdır; cihâd-ı asgar, cihâd-ı ekber. Cihâd-ı asgar, küffâr ile yapılandır. Cihad-ı ekber ise nefse karşı ve bâtının ıslahı için yapılan cihâddır. Cihâdın bu nev'i daha zor, dolayısıyla daha güçlüdür.

Hayâtı nefsin yolunda bulunanın ölümü, rûhunun cesedinden çıkıp gitmesidir. Hayâtı Rabbinin yolunda olanın ölümü ise tabîî hayâtтан hakikî hayâta intikal etmekten ibârettir.

Bugün nefsiyle meşgul olan, yarın yine nefsinin derdine düşecektir. Bugün Rabbinin emriyle meşgul olan yarın da Rabbiyle meşgul bulunacaktır.

Ebû Hureyre -radiyallahu anh- Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah teâlâdan şu hadîs-i kud-sîyi naklettiğini rivâyet eder:

"Ey Âdemoğlu! Sen beni hatırlayıp zikredince şükretmiş olursun. Unuttuğunda da küfrân-ı nîmete düşmüş bulursun."

Yine **Muâz** -radiyallahu anh- Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu nakleder:

"Ehl-i cennet, zikr-i ilâhîden gâfil olarak geçirdikleri her saat için cennette tahassür ve pişmanlık duyarlar."

Ebû Mûsâ -radiyallahu anh- Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Rabbi olan Allah teâlâyı zikredenle zikretmeyenin hali cesed ölüsü ile dirisinin durumu gibidir."

Allah teâlâ buyurur: **"Beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim. Bana şükredin, küfrân-ı nîmette bulunmayın."**⁶⁸

Siz Ben'i tezellül ile yani boynu bükük zikredin, Ben de sizi fazîlet ve şerefınızı artırarak zikredeyim. Siz Ben'i şükür duygusuyla zikredin, Ben de nîmetinizi artırayım. Siz Ben'i duâ ile zikredin, Ben sizi duânıza icâbetle zikredeyim. Siz Ben'i ikrâr ile zikredin, Ben de sizi cehennem azâbından kurtuluşla zikredeyim. Siz Ben'i halkın içinde zikredin; Ben de sizi meleklerin içinde zikredeyim.

Hadîsde buyurulmuştur:

"Mü'min'in üç kalesi vardır: Zikrullah, Kur'ân ve mescid."

Akıllı kimse, nefsini alçaltan, ölümden sonrası için amel yapan, dünyaya rağbeti kesip zühd ile meşgul olandır.

Câhil ise kendini unutup hevâ ve hevesine tâbî bulunandır.

Allah'tan başka şeyleri unuttuğun zaman sen Rab-
bini hatırlamış, zikretmiş olursun.

Zikrin hakîkati, zikir ânında zikredilenden başka
her şeyi unutabilmektir.

Hakk yolunun yolcusuna gereken de, ona gâye
olan zikr-i hakîkiye ulaşmaktır. Gerçek tevhid, bâtilı ve
Hakk'ın dışında her şeyi bertaraf eder.

Allah teâlâ, peygamberlerinden birine vahyetti ki:
"Ben falanın ömrünün yarısını fakirlik, yarısını da zen-
ginlik olarak takdîr buyurdum. Ona sor. Fakirliği mi ön-
ce ister, zenginliği mi?" Peygamber, o zâtı çağırdı ve
kendisinin zenginlik ve fakirlik husûsunda muhayyer
bırakıldığını haber verdi. O zât da hanımıyla istişâre
için izin istedi. Hanımı ona:

- Önce zenginliği isteyelim, dedi. Kocası ise:

- Zenginlikten sonra fakirlik çok güçtür. Fakirlikten
sonra zenginlik ise pek hoştur, dedi. Kadın:

- Hayır, dedi. Bu hususta sen beni dinle ve bana uyl

Adam, Peygamber'e vardı ve:

- Ömrümüzün ilk yarısının zenginlik olarak takdîr
buyurulmasını istiyoruz, dedi. Cenâb-ı Hakk da onlara
zenginlik kapılarını açtı. Kadın kocasına:

- Ben bu nîmetin devamlı olmasını arzu ediyorum.
Bu yüzden Rabbimizin mahlûkâtına karşı sahâvetle

davranalım, dedi. Bunun üzerine de kendilerine bir elbise aldıklarında bir fakire de mislini alacak şekilde sahâvetle yaşadılar. Bu sûretle ömürlerinin zenginlikle takdîr buyurulan kısmı tamamlanınca Allah teâlâ devrin diğer nebîsine vahyetti ki: "Ben onun ömrünün yarısını fakirlik, yarısını da zenginlikle takdîr buyurmuştum, fakat onları nîmetlerime karşı şükredici buldum. Şükür ise nîmette ziyâdeliği gerektirir. Kulumu müjdele ki, ben onların ömrünün geri kalan kısmını da zenginlikle geçmesini takdîr buyurdum.

Şükür üç şekilde olur:

Dil ile şükür, amellerde şükür, hal ile yani kalb ile şükür.

Dil ile şükre işâret "**Rabbinin nîmetini söyle!**"⁶⁹ âyet-i celîlesiyle "*Tahdîs-i nîmet yani nîmetleri dil ile ik-râr da bir nev'i şükürdür.*" hadîs-i şerîfidir.

Amellerin şükrüne "**Ey Dâvud âilesi, şükredin!**"⁷⁰ âyet-i celîlesi delâlet eder.

Hal veyâ kalb ile şükre ise "**Size ulaşan her nîmet Allah'tandır!**"⁷¹ âyet-i kerîmesi işâret eder.

Şu âyet-i celîle de **Süleyman** -aleyhisselâm-'ın Hüdühüd kuşuyla mükâlemesini beyân buyuruyor:

69. Duhâ Sûresi / 11.

70. Sebe Sûresi / 13.

71. Nahl Sûresi / 53.

وَتَقْقَدُ الطَّيْرُ فَقَالَ مَالِي لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

"Süleyman -aleyhisselâm- kuşu yitirdi ve dedi ki: Bana ne ârız oldu ki Hüdühüd kuşunu göremiyorum? Yoksa kaybolanlardan mı oldu? Allah'a yemin ederim ki, eğer bulursam ona şiddetli azab ederim veyâhut elbette boğazlarım. Eğer şayân-ı kabûl bir delil getirirse afvederim." dedi.

Süleyman -aleyhisselâm-'ın Hüdühüd'ü, kuşlar çavuşudur. Kuşların sultanıdır. Pek hikmetli bir kuştur. Süleyman -aleyhisselâm- onu su aramak vazîfesinde istihdâm ediyormuş. Hüdühüd kuşu cam gibi toprağın içini görerek suyun derinlik ve yakınlığını bildiğinden yer yüzünün suya en yakın olan tarafını haber verir, cinnîler de derhal orada kuyu kazıp su getirirlerdi.

Süleyman -aleyhisselâm- seyâhati esnasında bir mahalle namaz kılmak için indi. Su bulamayınca Hüdühüd'ü aradı, onu da bulamadı. Meğer ki Hüdühüd de havaya doğru bir cevelân yaptığında bir bahçede kendi gibi bir Hüdühüd'ü görüp, onunla sohbete dalar, civarda Belkis'in sarayı olduğunu söyler ve onu göstermek üzere Hüdühüd'le birlikte gider, sonra avdetinde mâzeretini beyânla afvını istirham eyler. Süleyman -aleyhisselâm- da kusûrunu afveder. Süleyman -aleyhisselâm- bilâhare Belkis'i îmâna dâvet etmek üzere Hüdühüd'le mektub gönderir. Bu hususta âyet-i celîlede tafsilât vardır.

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- Süleyman -aleyhis-

selâm-'a kuşların, karıncaların ve diğer mahlukâtın lisanını tâlim buyurduğu gibi Hatemü'n-nebiyyin, Rasûlü's-sakeleyn -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz de yılan ile tekellüm etmiştir. Zîra Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- enbiyâ-i izâmın mucizelerini câmîdir.

Süleyman -aleyhisselâm- devrinde güzel sesli ve güzel görünümlü bir kuş vardı. Bir adam bu kuşun bin dirheme satın alır. Bir gün bir başka kuş gelir ve bu kuşu kafesinin üstünde öterek uçup gider. Bundan sonra o güzel sesli kuş susar, hiç ötmez. Kuşun sâhibi, Süleyman -aleyhisselâm-'a gelip şikâyetle bulunur. Süleyman -aleyhisselâm-:

- Onu bana getirin, der. Kuşu getirdiklerinde Süleyman -aleyhisselâm- kuşa der ki:

- Sâhibin seni yüksek fiyatla satın aldığından onun sende hakkı var, sen niye ötmüyorsun?

Kuş cevaben:

- Ey Allah'ın Peygamberi, ona söyle, ben bağımlı çözmedikçe, kafeste bulunduğum sürece asla ötmeyeceğim, der.

- Niçin, der Süleyman -aleyhisselâm-. Kuş:

- Benim ötüşüm evlâd ve vatan hasretindendi. Ancak bir kuş geldi ve bana "Senin kafeslere konman, güzel sesindendir; susar, ötmeyen kurtulursun." dedi. Ben de onun için ötmüyorum, diye cevap verir.

Süleyman -aleyhisselâm- bunun üzerine adama:

- Kuşun ne dediğini duydun mu, der. Adamcağız:

- Ey Allah'ın Peygamberi, onu saliver; çünkü ben onu sesi için kafese koymuştum, der. **Süleyman** -aleyhisselâm- da bin dirhemini vererek kuşu kafesten bırakır. Kuş: "Benim şeklimi ve sesimi güzel yapan, bana havada uçuşa kabiliyeti veren ve kafeste sabretmek imkânı bahşeden Rabbimi tesbîh ederim." diye öterek uçar, gider.

Süleyman -aleyhisselâm- der ki:

- Eğer kuş sabretmemiş olsaydı, feraha çıkamayacaktı, sabretti ve kurtuldu.

Bu kıssada gerçekten nefsin sıfatlarından fânî olup kurtulmaya işaret vardır. Zira kul, zarûrî ve kesin ölümünden önce kendi ihtiyarlayarak ölmedikçe; kendini hemen ölecekmiş gibi ölüme hazırlamadıkça hayât-ı hakikîye vâsıl olamaz.

Mü'minlerle beraber cennete girecek hayvanlar:

1- Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in devesi.

2- Sâlih -aleyhisselâm-'ın devesi.

3- İbrâhim -aleyhisselâm-'ın buzağısı.

4- İsmâil -aleyhisselâm-'ın koçu.

5- Mûsâ -aleyhisselâm-'ın balığı.

7- Üzeyr -aleyhisselâm-'ın merkebi.

8- Süleyman -aleyhisselâm-'ın karıncası.

9- Belkıs'ın Hüd'ü.

10- Ashâb-ı Kehf'in köpeği.

Bu hayvanların hepsi koç sûretinde olarak cennete gireceklerdir.

Köpekte bulunan on haslet:

Hasan-ı Basrî'den rivâyete göre köpekte on güzel haslet bulunur ki aslında bunların insanlarda bulunması gerekir.

1- Açlığa olan alışkanlığıdır ki bu, sâlihlerin âdetidir.

2- Belli ve sâbit mekânının olamamasıdır ki, bu da mütevekkil olanların alâmetidir.

3- Geceleri çok az uyumasıdır ki, bu da muhabbet ehlinin işâretidir.

4- Ölünce miras bırakmamasıdır ki, bu da zâhidlerin sıfatıdır.

5- Sâhibi dövse de onu terk etmemesidir ki, o da sâdik müridlerin alâmetidir.

6- Mekânların en kötüsünde bulunsa bile yerinden râzı olmasıdır ki, bu da mütevâzî olanların sıfatıdır.

7- Yerini birisi âlsa ondan vazgeçip terk edebilmesidir ki, rızâ ehlinin halidir.

8- Sâhibi kovsa, işkence etse bir yerini kırsa bütün bunlardan dolayı kin beslemeyip çağrıldığında gelmesidir ki, bu da huşû ehlinin alâmetidir.

9- Sofra hazırlandığında ona uzak bir yere oturup

bakması ve sokulmamasıdır ki, miskinlerin hasletidir.

10- Bir yerden göç edince daha önceki yerini aramamasıdır ki, bu da mahzûn kimselerin alâmetlerindendir.

İbn Abbâs -radiyallahu anh- der ki:

Emniyete şâyân bir köpek, hâin olan sâhibinden daha hayırlıdır.

İsfahan'da birisi, bir adamı öldürüp kuyuya attı. Öldürülenin yanında köpeği de bulunuyordu. Hâdiseyi gördüğünden her gün kuyunun başına gelir, kuyunun toprağını eşeler ve işâret yapardı. Kâtili gördüğü zaman da ulurdu. Köpeğin bunu tekrar tekrar yaptığını görenler orayı açtılar, maktulü buldular, kâtili de yakalayıp suçunu ikrâr ettirerek kısas yoluyla katlettiler.⁷²

Bazı sûfilerden menkuldür ki:

Bizden bir grup Tarsus'ta toplandık ve tenezzühe çıktık. Beldenin köpeklerinden birisi bize takıldı. Biz yüksekçe bir yere vardık. Bir de ne görelim. Oturduğumuz yer bir lâşenin baş tarafı değil miymiş. Köpek lâşeyi görür görmez şehre geri gitti. Bir müddet sonra da beraberrinde yirmi kadar köpek olduğu halde döndü ve lâşenin yanına geldi. Biz de yeşil bir yere oturduk. Köpekler lâşenin başına üşüştüler ve yemeğe başladılar. Onları oraya getiren köpek ise ilgisiz onlara bakıyordu. Nihâyet diğerleri kemiklerin dışında lâşeyi yediler ve şehre geri

72. Rûhu'l-beyân / II-471.

döndüler.Öbürküsü onlar gittikten sonra kalktı ve kemiklerin yanına vardı. Kemiklerden kendisine arta kalan çok az miktarı yedi sonra da oradan ayrıldı.

Hadîs-i şerîfte buyurulmuştur ki:

"Kim kendisine sığınanın dileğini keser ikmâl etmezse Allah teâlâ da onun dileğini kat' eder."

Mervîdir ki, ulemâdan bir zât bu hadîs-i şerîfi görürnce şiddetle ağlayıp bunun mânâsına nasıl riâyetkâr olacağı hususunda hayrete düştü. Ve bu hadîsi tefsîr ettirerek şüphesini izâle etmek üzere sulehâdan bir zâta kalkıp gitti. Yanına vardığında bu sâlih zâtın elindeki ekmeği köpeğe yedirmekte olduğunu gördü. Selâm verdi, o sâlih zât, onun selâmını aldı, fakat eskiden âdeti olduğu halde ayağa kalkmadı. Köpek ekmeği tamamen yiyince ayağa kalktı ve daha önce ayağa kalkmadığından dolayı özür diledi.

- Beni mâzur görün. Size ayağa kalkamadım. Peygamberimiz: *"Bir kimse kendisine ilticâ edenin ricâsını yerine getirmezse Allah da onun ricâsını yerine getirmez."* buyuruyor. Bu köpek benden ekmek yedirmemi istedi. Ben de onun isteğini yarıda bırakmamak için ayağa kalkamadım, dedi.

Bu sözü işiten âlimin hayreti iyice arttı ve hadîsin açıklanmasını bile istemedi. Onun bu kerâmetine ve velâyetteki kudretine de şaşır kaldı.

FİL VAKÂSİ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي
تَضْلِيلٍ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

“Bıldin mi ya Ekreme’r-rusül! Rabbin ashâb-ı fi-
le ne yaptı? Rabbin teâlâ onların hîlelerini zâyî kıl-
madı mı? Rabbin teâlâ ashâb-ı fil üzerine fevc fevc
kuşları gönderdi ki, o kuşların her biri onlara ça-
murdan yapılmış ateşte pişmiş gibi sert çakıllar
atarlardı. Kuşların taşları atması üzerine, Rabbin
teâlâ onları yenmiş ekin çöpü gibi kıldı.”⁷³

Ashâb-ı fili helâk için Allah teâlâ hazretleri bir ta-
kım kuşları fevc fevc müteferrik sûrette asker, tabur,
bölük ve takımları gibi Ebrehe’nin üzerine gönderdi.

Her kuşun ağzında ve iki ayağında da birer tane olmak üzere üç tane ateşte pişmiş kiremit gibi sert kurşun taş vardı. Her taşın üzerinde kime isâbet edeceği yazılı idi.

Bu taşları kuşlar kâfirlerin üzerine attılar. Her taş bir kâfire dokunur deler, öbür tarafından kurşun gibi çıkar, derhal onu öldürürdü. Taşların mercimekten büyük nohuttan küçük olduğu tefsîrde rivâyet edilmiştir. Taşlar, helâk ettikleri kimseleri ekinin sapı gibi veya kapçı-ğı gibi içi yenmiş boş çöp gibi yapmıştır.

İşte Kâdir, Kayyûm olan Hakk subhânehû ve teâlâ hazretleri kuşlarla ve kuşların attığı taşlarla insanlara kudret-i kâhiresini, ibretbahş olmak üzere izhâr buyurmuştur. Bunu her mü'min ve akıl sâhibi kabûl eder. Sadece kalbi ölü, basîreti kör olanlar kabûl edemez.

Bu fil vakâsını müşrikler de aynen görmüş olduğundan bu sûre-i celîle nâzil olduğunda müşriklerden inkâr eden bir ferd bile olmamıştır.

Fil vakâsı velâdet-i Nebeviyye'den elli dört gün evvel vukû bulmasına rağmen o vakâyı "Görmüş gibi bilmedin mi? Bildin!" mânâsına "**Görmedin mi?**" şeklinde vârid olmuştur.

Geçmiş ümmetlerin helâklerine sebep olan zelzele, tufan, sâika gibi gadab-ı ilâhîyi bazı tabiiyyûn, maddî sebeblere hamlederek inkâr etmişlerdir. Halbuki Hakk sübhânehû ve teâlâ hazretleri fermân-ı Mecîd'inde:

"Biz onlardan her birini isyanları sebebiyle muâheze ettik, onlardan bazıları üzerine şiddetli rüz-

gâr gönderdik. O rüzgârla onları helâk ettik ve onların bazılarını zelzeleyle bir yere batırdık. Onlardan bazılarını biz denize gark ile helâk ettik. Halbuki Allah teâlâ onları helâkle onlara zulmetmiş olmadı. Ancak kendileri hakkı kabûl etmemek ve rusûl-lerini tekzîb etmekle nefislerine zulmetmiş oldular."⁷⁴ buyurmuştur.

Hâlık teâlâ ve tekaddes hazretleri Sûre-i Fil'de Habîbine "**rabbûke**" lafzıyla Rabb ism-i şerîfini Rasûlullah'a muzâf kılması, Habîbine tâzim, kureyş kavmine de târiz içindir. Yani, "Ashâb-ı filî ihlâk eden senin Rabbindir. Nasıl ki ashâb-ı filî senin Rabbin ihlâk ettiyse senin düşmanlarını da ihlâk edecek." mânâsına işâret Habîbinin düşmanları üzerine galebe edeceğini vaad ve muzafferiyet ihsân edeceği tebşîrini mutazammındır.

Bu fil vakâsı üzerine Araplar, Kureyş kavmine hürmet eder oldular. Ve bu kıssa-ı acîbe Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz hürmetine lutf u ihsân-ı ilâhî oldu.

MESCİDLER

*A*llah Teâlâ buyuruyor:

"Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler îmâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır."⁷⁵

Beyzâvî'nin beyânı veçhile bu âyette Vâcip teâlâ mescidi tâzîme ehil ve tâmire sâlih olanların fezâil-i ilmiye ve ameliyeleri olan kimseler olduğunu beyân buyurmakla ehl-i îmânı fezâil-i ilmiye ve ameliye tahsiline teşvik buyurmuştur.

Mescidin tâmiri ile murad; binasına, tanzîfâtına, tezyînâtına, döşemesine ve içinde ibâdet etmeye ve zikrullahla tenvîrine ve tadrîs-i ulûma ve sâir ibâdâta şâmil olduğu gibi mescide münâsib olmayan şeylerden mescidi himaye etmeğe dahî şâmindir. Şu halde beş

vakit namaz da mescide devam mescidi tâmir kabildendir. Hatta Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

"Bir kimse sabah ve akşam mescide giderse Allah teâlâ cennette onun için bir konak hazırlar." buyurmuştur.

Âyet-i kerîmede:

"Allah'ın mescidlerini ve mescidlerde Allah'ın ismi zikrolunmaktan men edip mescidlerin harabına sa'y eden kimseden ziyâde zâlim kim olabilir? İşte şu mescidin harabına say eden zâlimler mescidlere ancak korku ve endişe ile girerler. Onlar için dünyada rûsvaylık ve zillet, âhirette de azâb-ı azîm vardır."⁷⁶ buyurulmuştur.

Elbette indellah, muazzam ve ism-i celîle-i ilâhiyenin zikrolunması için bina olunmuş mescidlerin yıkılmasına çalışandan ve Allah'ın kullarını ibâdetten ve zikr-i ilâhîden men ile mescidin tâtiline uğraşan kimse-den ziyâde bir zâlim olamaz.

Bu âyet-i celîle, mescidlerin indellah muhterem olduğuna; insanlar için de mescidlere hürmet ve tâzîm vâcib olduğuna delâlet eder. Binaenaleyh mü'min için abdestsiz mescidlere girmek câiz değildir.

İbn Abbas'ın rivâyetine göre bu âyetin sebab-i nü-zûlû Rum meliki **Tatus**, benî İsrâîl'e gazab ederek Beyt-i Makdis'i tahrîb ve benî İsrail'i katl ve esir edip Tevrat'ı yaktı. Beyt'i yıktı, içine kelp ve cîfeler doldur-

dü. Hazret-i Ömer -radiyallahu anh- zamanında ehl-i islâm tarafından yeniden bina edilinceye kadar harap kaldı.

Ve bir rivâyete nazaran bu âyet Mekke müşrikleri hakkında nâzil olmuştur. Zîra onlar Hudeybiye senesi Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve selelm-'i ve ashâbını Mescid-i Haram'ı ziyâyeretten men etmişler ve bu sebeble Hudeybiye musâlehası akd ile beyt-i şerîfi ziyâret etmeksizin geri dönmüşlerdir.

Her iki rivâyete nazaran gerek Beyt-i Makdîs ve gerek Kâbe-i muazzama Mescid-i vâhid hükmünde olduğundan âyet-i celîlede "mesâcid" tâbiriyle cemî sığa-
siyle gelmiştir.

Bu âyet-i celîlenin hükmü, Allah teâlâ hazretlerine ibâdet maksadıyla bina olunmuş olan mescidlerin cümlesine şâmilidir.

Sûre-i Cin'de buyurulmuştur:

"Bütün mescidler Allah teâlâyâ mahsustur. Hal böyle olunca siz mescidlerde Allah teâlâ ile beraber hiç bir kimseye ibâdet etmeyin."⁷⁷ Yani ey ibâdetle mükellef olan ins ü cin, bilin ki, ibâdet için bina kılınan mescidlerin tesisi Allah teâlâyâ ibâdet ederken Cenâb-ı Allah ile beraber başka bir kimseye ibâdet etmeyin ki, Allah teâlâyâ şirk etmeyiniz.

Yahûdî ve Nasârâ ibâdethânelerinde Cenâb-ı Allah'a şirk koştuklarından Cenâb-ı Hakk bu âyet-i celîle-

de şirkden nehyile ihlâs üzere, ibâdet olunmasını emir buyuruyor. İmam Hasan'ın rivâyetine nazaran "mesâ-cid" ile murad, secde mümkün olan her yerdir. Yer yüzünün kâffesine şâmilidir. Zîra Rasûlullah -sallallahü aleyhi ve sellem-:

"Benim için yeryüzünün küllîsi mescid kılındı," buyurmuştur.

Şu halde mescidin gayri, Cenâb-ı Hak, yarattığı hiç bir yerde Allah'ın gayriye ibâdetin ve tapmanın câiz olamayacağı bu âyet-i celîlede beyân buyurmuştur.

Bu âyette mescide giren kimseye zikretmesiyle emir vardır. Zîra "Allah'la beraber gayriye çağırmayın!" demek "Allah teâlâyâ çağırın!", O'nu anın, zikredin demektir. Şirkten nehy etmek tevhitde emr etmektir. Binaenaleyh mescid-i şerîfe giren kimsenin bu âyete imtisâlen tevhit ile girmesinin sünnet olduğu Fahr-i Râzî'nin beyânatındandır. Zîra:

"Her kim ki, Rabbinin zikrinden yüz çevirir, Rabbi onun şiddetli azaba götürür."⁷⁸ âyet-i celîlesi de Allah'ın zikrinden yüz çevirenlerin cehenneme idhâl olunacağını beyân buyurmaktadır.

Zikirle murad ibâdet, tâat, vesair evrad ve zikrullahdır. Yani "Bir kimse ki Rabbinin ibâdetinden yüz çevirdi, kaçtı; Rabbi o kimseyi şiddetli azaba idhal eder ki o azab cümle azablardan yüksek ve muazzab olan kimse üzerine gâlibdir." Âyet-i celîlede geçen "Sa'b"

âlî, gâlib ve yüksek mânâsınadır. Binaenaleyh ibâdet ve zikrullahdan î'raz edenlere vâkî olacak azabın şiddetine işâret için bu makamda Vâcib teâlâ hazretleri azabı ulviyet ve galebe mânâsına olan suûdla tavsîf buyurmuştur ki "Bir azabla muazzeb olunur ki o azabda asla rahat göremezler dâimâ şiddeti tezâyüd eder," demektir.

İbn Abbas'dan rivâyet ile, **Fahr-i Râzî'nin** beyânına göre "saaden" cehennemde bir dağdır ki azabının şiddetli olmasını murad ettiği kimseyi Cenâb-ı Hakk o dağa sevk eder. Çünkü ateşle azab olduğu gibi o dağa çıkıp inmek de ayrıca bir azabdır.

CUMÂ GÜNÜNDE ŞEREFLİ SAAT

Münâvî'nin ifâdesine göre cumâ gününde bulunan vakt-i icâbet hakkında pek çok görüşler vardır:

- 1- Cumâ günü içinde bir saattir, fakat sâbit değil, değişkendir. **İmam Gazalî** bu görüştedir.
- 2- Kuşluk vakti müezzin salâ okuduğu vâkit.
- 3- Fecrin doğuşundan yani şafak atmasından güneş doğuşuna kadar olan zaman.
- 4- İkinci vaktinden güneş batıncaya kadar.
- 5- Hatip minberden indikten namaz için tekbir alın-caya kadar.
- 6- Güneş doğuşundan sonraki ilk saat.
- 7- Güneşin doğması ânı.
- 8- Güneş bir karış yükseldikten bir zira yükselince-ye kadar.
- 9- Gündüzün üçüncü saatinin sonu.

10- Zevâl vaktinden güneş yarım zira oluncaya kadar.

11- Gölge yarım zira oluncaya kadar.

12- Zevâl vaktinde, gündüzün ilk kısmında.

13- Cumâ ezanı vaktinde.

14- Zevâlden imam mihraba geçinceye kadar.

15- İmam mihraba geçip câmiden çıkıncaya kadar.

16- Zevâl vaktinden güneş batıncaya kadar.

17- Hurûcundan namaza kalkıncaya kadar.

18- İmamın hurûcu anında.

19- Alış-verişin haram olduğu andan helâl olduğu zamana kadar.

20- Ezandan namaz kılıncaya kadar.

21- Hatibin minbere oturmasından namaz kılınmaya kadar.

22- Ezandan kâmete kadar.

23- Hutbenin başından sonuna kadar.

24- Hatip minbere varıp hutbeye başlayıncaya kadar.

25- İki hutbe arasında cülûs vaktinde.

26- Minberden inme ânında.

27- Kâmet esnâsında imam namaza başlayıncaya kadar.

28- Kametten namaz tamamlanıncaya kadar.

29- Nebî -aleyhisselâm- namaz kıldığı saat.

30- İkindiden güneş batıncaya kadar.

31- İkinci namazı vaktinde.

32- İkindiden güneş kırmızılaşıncaya kadar.

33- Gündüzün ortasından sonuna kadar.

34- İkindiden sonra mutlak bir zamanda.

35- Güneşin sararmasından batmasına kadar.

36- Gündüzün son saati.

37- İkinci vakti mutlak bir zamanda.

38- Güneşin batmaya başlamasından batmanın tamamlanmasına kadar.

39- Senede bir cumâyâ mahsûstur.

40- Bütün bir cumâ içinde gizlidir.⁷⁹

AFV VE MUSÂMAHA

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

"Ya Ekreme'r-rusûl! Halk ile afv ve mülâyemete yapış; aklen ve şer'an iyi olan şeyleri emret! Delil kabûl etmeyen mûsır cahillerden yüz çevir, mücâdele etme!"⁸⁰ yahut "Habîbim, halkın kusûrlarını afvet! Mâruf ile emret! Kendini bilmez câhillerden yüz çevir." şeklinde tefsîr edilmiştir.

Mâruf Cenâb-ı Allah'ın vahiyle iyiliğini haber verip beyân buyurduğu şeydir. Bu âyet-i celîlede Cenâb-ı Hakk kullarına üç şeyi emrediyor:

1- Halk ile münâsebet ve muâmelede afva sarılıp insanların kusûrlarını bağışlamayı âdet ve huy edinmek.

2- Emr bi'l-mâruf; Allah teâlânın emirlerini halka

nasihatle duyurmak, münker ve fenâ şeylerden sakındırmakla hayırhah olmak.

3- Söz dinlemez, delîle kanaat etmez, muannid ve küfründe ısrarlı olan kimselerden uzak durmak; yüz çevirmek, Ebû Cehil ve etbâi gibi.

Bu âyet-i celîlede her ne kadar Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem-'e hitab buyurulmuşsa da hakîkatte hitâb umûm mü'minleredir. Binaenaleyh biz mü'minlerin de mü'min kardeşlerimizin kusûrlarına bakmayarak onlara afv ile muâmele etmemiz lâzımdır. **Beyzâvî** ve **Hâzin**'in beyânları veçhile bu âyet-i celîle mekârim-i ahlâkî cem etmiştir. **Câfer-i Sâdık** hazretleri "Kur'ân-ı azîmü's-şânda bu âyet-i celîleden ziyâde mekârim-i ahlâkî, cem eden bir âyet yoktur." demiştir.

Sahih-i Buhârî'de **Abdullah bin Zübeyr** -radiyallahu anh-'ın rivâyetine göre "*Allah teâlâ, Peygamber'ine insanların ahlâkından afva sarılmasını emretti.*" demiştir.

Fahr-i Râzî'nin beyânına nazaran bu âyet-i celîle nâzil olduğunda Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Cibrîl -aleyhisselâm'dan bu âyetin ahkâmını izâh etmesini istemiş, Cibrîl-i emîn de:

Yâ Rasûlallah, Rabbin teâlâ, senden sıla-i rahmi kat edene sıla etmekle, seni mahrûm edene atıyye ih-sân etmekle, sana kötülük edene iyilik etmekle emrediyor, demiştir. İşte islâmiyette ve beşeriyette en yüksek ahlâk budur.

Fahr-i Râzî, **Fethûl-beyân** ve **Hâzin**'in beyânları-

na nazarân bu âyet-i celîle nâzil olunca Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in:

- Gadabımızı ne yaparız yâ Rabbî, demesi üzerine gadab halinde şeytanın vesvese fitnesini izâle yolunu göstermek üzere şu âyet-i celîle nâzil olmuştur:

وَمَا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ تَرْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Habîbim, eğer sana şeytandan bir vesvese âriz olursa o vesveseyi def etmek için Allah teâlâyâ ilticâ et! Zîra Allah teâlâ senin duânı işitici, halini bilicidir." Binaenaleyh biz mü'minler şeytanın vesvesesine dûçar olduğumuzda derhal Allah teâlâ hazretlerine ilticâ ve ondan istiâze etmemiz vâciptir. Çünkü her ne kadar bu istiâze emri Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'e ise de hakîkatte bilumûm tâlim ve terbiye için emirdir.

Buhârî Şerhî'nde Abdullah ibn Abbâs der ki:

Necid eşrâfından ve müellefe-i kulûbdan Uyeyne ibn Hısn Medîne'ye geldi.⁸¹ Yeğeni Hürri ibn Kays'a misafir oldu. İbn Kays, Hazret-i Ömer'in yakınlarındandı. Meclisinde genç ihtiyar bir takım hâfızlar ve fukahâ da

81. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Necid eşrâfından ve müellefe-i kulûbdan sert ve haşin tabiatlı bu kabîlenin zararlarından islâmî muhafaza için Kur'ân-ı Kerîm'in emri veçhile Beytu'l-Mâl'den bol hisse verirdi. İrtihâl-i Nebevî'den sonra Hazret-i Ömer artık bu mütegalibelerin kalblerini telife lüzum görmedi. İslâm dîni yüceldi ve parladı, diye bunların hissesini kesti de Uyeyne de bu muâameleyi adâletsizliğe haml etmek istedi.

bulunurlardı. Halîfe halkın işlerini bunlarla görüşürdü. Uyeyne yeğenine:

- Ey kardeşimin oğlu! Halîfenin yanında yüksek mevkiin var, benim için bir müsâade alsan da ziyaret etsem, dedi. O da müsâadeyi aldı, Uyeyne Hazret-i Ömer'in huzûruna girdiğinde,

- Ey Ömer, bize ne bol dünyalık verirsin, ne de aramızda adâletle hükmedersin, dedi.

Hazret-i Ömer öfkelenerek Uyeyne'nin üzerine yürüdü. Şehâmetli Halîfe, bu dağlı mütegallibeyi tepeleyeceği sırada yanındaki yeğeni İbni Kays müdâhale ederek:

- Yâ Emirel-mü'minîn! Allah teâlâ, Peygamberine "Habîbim! Halkın kusûrlarını afvet, mârûf ile emreyle! Kendini bilmez cahillerden yüz çevir." buyurdu. Uyeyne de o cahillerden biridir, dedi.

İbn Kays, bu âyeti okuyunca o haşmetli halîfe olduğu yerde çakılmış gibi kımıldamadan kaldı, bir adım ileri gitmedi. Esâsen Hazret-i Ömer, Allah teâlânın mukaddes Furkan-ı Hakîm'inin huzûrunda tevakkuf etmek îtiyadında idi. Bizler de Hakk kelâmı dinlediğimizde boyun eğmeliyiz.

Ebu Musa el-Eş'ârî -radıyallahu anı- den rivâyete göre Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ أَحَدٌ أَوْ لَيْسَ أَصْبَرَ عَلَىٰ أَدَىٰ سَمِيعَةٍ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُمْ لَيَدْعُونَ
لَهُ وَلَدًا وَآلَهُ لِيُعَافِيَهُمْ وَيَرْزُقَهُمْ

"Allah teâlâdan daha sabırlı, aleyhinde işittiği bâtil iddialarla verdiği ezâyâ daha halîm hiçbir ferd, hiçbir şey yoktur. Hıristiyanlar Cenâb-ı Allah'a oğul isnad ve iddia ediyorlar ve Allah teâlâ yine onlara âfiyet veriyor, türlü türlü nîmetlerle rızıklandırıyor."

İnsanların ezâ ve cefâsına tahammülün fazîletine dâir hadîs şerhinde şu âyet-i celîle zikredilmiştir:

إِنَّمَا يُوفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Cenâb-ı Allah, halkın ezâsına sabredenlere akıl almaz ve delîl ile vasf olunmaz bir sûretle mükâfatlarını verir."⁸²

Allah teâlâyâ sabr itlâkı, hilim mânâsına mecazî bir tâbirdir, hilim cezâyâ müstahak olan mücrimin cezâsını derhal icrâ buyurmayıp bir zaman daha mühlet vererek tehir buyurmasıdır.

Ebû Hureyre -radiyallahu anh-'den rivâyete göre Peygamberimiz şöyle buyurdu:

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ
عِنْدَ الْغَضَبِ

"Çok güreş tutan baskın bir pehlivan çok kuvvetli demek değildir. Asıl kuvvetli pehlivan, kahraman; ga-

dap zamanında intikam hırsıyla kanı kaynadığı sırada nefsine mâlik ve irâdesine hâkim olandır."

Nitekim Kur'ân-ı Hakîm'de şöyle buyurulmuştur:

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا
هُمْ يَغْفِرُونَ

"Mü'minler fazîlet sahipleridir ki onlar şirk gibi günahların büyüklerinden ve zina gibi açık fenalık-lardan çekinirler ve her ne zaman gadaplanırlarsa onlar darıldıkları kimselerin kusûrlarını afvederler."⁸³

وَالَّذِينَ يُتَّقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْضَ
وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Mü'minler o muttakî kimselerdir ki, onlar hem sevinç hem keder hem varlık hem darlık zamanla-rında fakirlere ihsân ederler, kızdıkları zaman da öf-kelerini yutarlar. Halkın kusûrlarını da afvederler."⁸⁴

Ebû Hureyre -radiyallahu anh-'den rivâyete göre Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e bir kişi:

- Yâ Rasûlallah bana nasihat buyur, dedi. Rasûl-i Ekrem de:

- Gadaplanma! (Ökelenme!) buyurdu.

O zât üç defa Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem'-den nasîhat temennîsinde bulundu.

83. Şurâ Sûresi / 37.

84. Âl-i İmrân Sûresi / 134.

Rasûl-i Ekrem, her defasında aynı cevabı vererek.

- *Gadaplanma!* buyurdu.

Bu kimsenin mükerreren nasîhat temennisine karşı Rasûlullah'ın ısrarla "*Gadaplanma!*" diye cevap vermeleri o adamın hal ve tavrında asabîlik görülmesi üzerine ihtiyacına göre nasîhat içindir.

Beyzâvî izahında insanların marûz kaldığı fenalıklar gadap ve şehvet kuvvetlerinin eseridir, demiştir.

Diğer bir hadîs-i şerifte, "*Asabîleşen, intikam hırsıyla kanı kaynayan...*" kimsenin:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

demesi tavsiye olunmuştur.

Süleyman bin Surad anlatıyor:

Bir kere ben, Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- ile oturuyordum. O sırada iki kişi karşılıklı birbirlerine sövdüler. Bunlardan birinin gadabından yüzü kızarmış ve şah damarı şişmişti. Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-

- *Ben bir kelime bilirim ki, şu zât o kelimeyi söylese kendisinde bulunan gadap hali muhakkak gider,* buyurdu.

Orada bulunan ashâb, o kişiye Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- "*Şeytandan Allah'a sığın...*"⁸⁵ buyurdu, derler, o kimse de:

85. Tecrid-i Sarîh Tercemesi / IX-64.

- Vây bende delilik mi var, diye îtiraz etti.

Nevevî der ki, bu kimse bedevî olup gadabın şeytan tarafından tahrik edildiğini bilmeyen ve islâm dîninin meziyetlerini anlamayan ve istiâzenin delilere mahsûs olduğunu zanneden câhil veya münâfık kimse olması ihtimâli vardır.

Musâ -aleyhisselâm:-

- Yâ Rabbî! Sen'in ind-i ulûhiyetinde en azîz kulun kimdir, diye sorduğunda Cenâb-ı Hakk:

- Kendisine ezâ edenin cezâsını vermeğe kudreti olduğu halde afveyleyendir, buyurdu.

مَنْ عَفَى عِنْدَ الْقُدْرَةِ عَفَى اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْعُسْرَةِ

"İntikama kâdir olduğu halde kendisine zulmedeni afveyleyen kimseyi Cenâb-ı Allah yevm-i kıyâmette afveder."

Ümmetimin güzîdeleri gadap halinde nefislerine mağlûp ve esir olup fenâlık yapmayan hür kimselerdir. Onlar Allah rızası için öfkelerinden rucû ederler. İşte bunlar bahtiyar ümmettir.

الْغَضَبُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسَلَ

"Sirkenin balı ifsâd ettiği gibi gadap da îmânı ifsad eder; lütuf, şefkat, merhamet, hilim, afv gibi evsâf-ı cemîleyi izâle eder."

Allah teâlâ kalemi yarattığında ona emretti:

- Yaz!

Kalem, heybet-i ilâhîden bin yıl titredi. Sonra:

- Ne yazayım ya Rabbî, dedi. Allah -azze ve celle:

- "Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah" yaz, buyurdu. Kalem bunu yazdı ve mahlûkat içinde ilm-i ilâhîye yol buldu.

Sonra Cenâb-ı Allah tekrar ona:

- Edebinî takın, deyince kalem, heybet-i ilâhîden yarıldı ve kudret-i ilâhîye eliyle kesik kesik oldu. Bu yüzden kâmiş kalemin ucunun yarık olması âdet olmuştur. Nitekim kâmiş kesilmeden ve ucu yarılmadan onunla yazı yazılamaz.

Bilâhare de Cenâb-ı Hakk, kaleme:

- Yaz! "Günahkâr bir ümmet, mağfiret sâhibi Rab!" buyurdu.

İSTİHZÂ HAKKINDA

"**M**ünâfıklar mü'minlere tesâdüf ettiklerinde biz îmân ettik derler. O kendi reisleri ve küfür üzerine musırr olan şeytanlarıyla tenhâ kaldıklarında: "Biz sizinle beraberiz, ancak biz onlarla istihzâ ettik!" derler. Allah teâlâ hazretleri onları istihzâları mukâbilinde cezâlandırır ve mütehayyır ve müterreddid oldukları halde dalâî ve tuğyanlarında terkeder."⁸⁶

Şeyâtîn, küfürde ısrarla, şeytana benzeyen kâfirler veyâhut münâfıkların reisleridir.

Tuğyan, ma'siyetde haddini tecâvüz etmektir. İstihzâ da bir kimseyi hafif görmek ve eğlenceye almaktır.

Allah teâlâ hazretlerinin istihzâsiyle murad, onları tahkîr ve terzîl etmesidir. Veyâhut dünya ve âhirette onlara istihzâ muâamelesi yapmasıdır.

İbn Abbas -radiyallahu anhümâ-'dan rivâyete gö-

re, kâfirler ve münâfıklar cehenneme girdiklerinde münâfıklara cennetten bir kapı açılır ve çağırılırlar. Münâfıklar o kapıdan cennete girmek üzere koşarlar; kapının önüne varınca kapı örtülür. Ehl-i cennet de bunların hallerine gülüşürler onlar me'yûsen avdet ederler. Tekrar kapı açılır, geri dönerler, kapı önüne geline kapı yine örtülür. "Cezâ amel cinsindendir." hükmünce istihzâlarına mukâbil muâmele olunurlar.

Beyzâvî'nin ve Hâzîn'in beyânı veçhile bu âyet-i celîle münâfıkların reisi Abdullah İbn Übey İbn-i Selûl ve refikleri hakkında nâzil olmuştur.

Bir gün münâfıkların reisi, ashâb-ı kirâmdan Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali -ridvanullahi teâlâ aleyhim- ve daha bazı ashâba tesâdüf ettiğinde kendi avenesine dedi ki: "Bakın! Ben şu süfehâyı nasıl aldatacağım?" Çünkü îmân edenlere süfehâ derlerdi.

Ebû Bekir -radiyallahu anh-'in elinden tuttu ve:

- Merhaba ey Benî Temîm'in ulusu ve islâmın şeyhi dedi. Ömer -radiyalahu anh- da:

- Ey malını ve canını fedâ eden zât-ı şerîf, dedi ve diğer ashâba da böylece sahte iltifât gösterip kendi ru-fekâsını keyiflendirince bu âyet-i celîle nâzil olmuştur.

"O kimseler ki onlar günah işlemekte cürüm sâhibi oldular. Onlar ehl-i îmânın hallerine gülerler, mü'minlere tesâdüf ettiklerinde kaşlarıyla gözleriyle birbirine işâret ederek ehl-i îmânı zemm ederler."⁸⁷

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile bu âyet-i celîle, müşriklerin reîsi Ebû Cehil, Velid bin Müğîre, As' bin Vâil, fukaradân olan Bilâl, Ammar, Suhayb gibi ashâbın hallerine gülerek istihzâ ettiklerinde nâzil olduğu mervîdir.

İşte bu istihzâ hakkında âyet-i celîlenin mevrîdi hass ise de hükmü âmmidir. Binaenaleyh her hangi mü'min kendi mü'min kardeşini her ne sûretle olursa olsun, fakirdir, zayıftır, câhildir veya kusûrludur, diye her ne sebeble olursa olsun, istihzâ ederse kendisinin de dünya ve âhirette istihzâ olunacağına bu âyet-i celîle ile işâret buyurmuştur.

"Kıyâmet gününde de mü'minler kâfirleri hakır, zelil ve sefil bir halde görünce gülerler. Köşklerde kürsüler üzerinde Cenâb-ı Allah'ın verdiği nimetlere nazar ile mesrûr olurlar."⁸⁸

Nasıl ki, kâfirler dünyada yüksek evlerde oturup servetlerine mağrur olarak fukara-i müslimînin fakir hallerine gülmüşler ise âhirette de öylece gülmek nöbeti mü'minlere gelir, onlar da öylece gülerler ve intikamlarını alırlar.

İşte mü'minler de dünyada hiçbir mü'min kardeşinin gerek fakirliğine veya her hangi bir noksan haline bakıp da eğlenmesi **"Sizden bazı kimseler diğer bazılarını hakır addedip istihzâ ile eğlenmeye almasın."**⁸⁹ fermân-ı subhânisiyle nehyolunmuş olduğun-

88. Mutaaffîn Sûresi / 34-35.

89. Hucurât Sûresi / 11.

dan asla câiz değildir. Dünyanın fânî ve aldatıcı bir varlığına aldanıp da istihzâ gibi lâıyk olmayan hallerinden sakınmaları lâzımdır. Aksi takdîrde istihzâ eden istihzâ olunur. Sure-i Hümeze'de:

"Başkasını ta'n ve istihzâyı adet eden kimse için helâk-i azîm vardır."⁹⁰ yani Vacib teâlâ hazretlerinin gadabı kendi kusûrunu görmeyip başkasının kusûrunu görerek yüzüne karşı ta'n ve arkasından gıybet eden kimse içindir. Yahut gizli ve açıktaki ta'n ve gıybet eden herkes için büyük helâk vardır.

Fahr-i Râzî ve Ebu's-Suud Efendî'nin beyânlarına göre Veyl, helak-i azîm veyâhut cehennemde bir deredir. Her iki mânâyâ göre de gadap-ı ilâhîden hali değildir.

Hümeze, eliyle kaşıyla, gözüyle işâret etmek; lümeze de, lisaniyla zemm etmektir. Yahut, hümeze, nâsın sevmediği lâakbla çağırarak, lümeze, iki kimse arasında sözcülük, koğuculuk etmektir.

Hulâsa: Başkasına ta'n etmek ve ayıbını izharla gıybet etmek demektir. Herhangi mânâyâ göre de mü'min kardeşlerine hakareti mutazammın olduğundan insanlar arasındaki intizam ve râbıta-i ittihadı bozacağından bu gibi fâsîd ahlâk üzerine hareket edenleri Cenâb-ı Hakk helâk-i azîm ile tehdid buyurmuştur.

MUÂNAKA-MUSÂFAHA

Ebû Hureyre -radiyallahu anh'-den şöyle rivâyet edilmiştir:

Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- bir kere gündüzün hâne-i saâdetinden çıkıp ne O bana ne de ben O'na bir şey söylemeyerek çarşıya kadar yürüdü. Sonra buradan dönüp Fâtıma -radiyallahu anhâ'-nın evinin önünde bir kenara oturdu ve Hazret-i Hüseyin'i kastederek:

- *Küçük orada mısın, diye sordu. Hazret-i Fâtıma çocuğun derhal evden çıkmasına müsaade etmedi. Biraz gecikti zannederim. Bu az zaman içinde çocuğu ya giydirmiş veya saçını başını yıkayıp taramıştı. Sonra çocuk süratle koşarak geldi. Rasûlullah çocuğu kucakladı ve öptü. Sonra:*

- Allah'ım sen bu çocuğu sev, bunu seveni de sev, diye duâ buyurdu.⁹¹

Bu hadîs-i şerîften istifâde edilen hükümler:

1- Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem-'in çarşıya gidip dolaşması, sonra Hazret-i Fâtıma, -radiyallahu anhâ-'nın hânesinin önüne bir taraf oturması, çocukla mülâtafa edip onu kucaklaması, Rasûl-i Ekrem -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem-'in yüce makamına nazaran müstesnâ tevazûunu ifâde eder.

2- Muânaka, -ki iki kişinin ellerini birbirinin boynuna dolayarak kucaklaşmasıdır. Muânakanın hükmünde ulemâ ihtilâf etmiştir. Ebu Hanife ve Muhammed muânakanın kerahatine hükmetmişlerdir. Bunların istinad ettiği delil Tirmizî'nin rivâyet edip hasenliğine hükmettiği Enes İbni Mâlik hadîsidir.

Hazreti Enes -radiyallahu anh- diyor ki: Birisi Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'e:

- Biz müslümanlardan birisi bir mü'min kardeşine ve bir dostuna mülâkî olunca ona tâzîmen eğilmeli midir, diye sordu. Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Hayır eğilmemelidir, buyurdu. O kimse:

- Onu kucaklayıp öpmeli midir, diye sordu. Rasûl-i Ekrem:

- Hayır, diye cevap verdi. Tekrar o kimşe:

91. Sahih-i Buhârî, Tercid-i Sarîh Tercemesi / VI-525.

- Musafaha edip el tutuşmalı mıdır, dedi.

"Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- bu son suale cevaben:

- *Evet*, diye tasdik ve tasvib buyurdu.⁹²

Şâbî'den naklen **Ebû Yûsuf** "Muânakada bir beis yoktur." buyurmuşlardır. Bu içtihad **Ömer İbn-i Hattab** -radiyallahu anh-'den nakledilmiştir.

Tahâvî'nin Ca'fer ibn-i Ebi Talib'den oğlu Abdullah vasıtasıyla rivâyet ettiği şu mealdeki hadîs-i şerîf ile ihticac edilmiştir:

Ca'fer hazretleri, "Biz, Necâşî'nin yanından dönüp geldimizde Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- beni kabûl buyurup kucakladı." demiştir.

Tahâvî: "Ashâb-ı kirâmdan birçoklarının birbirleriyle muânaka ettiklerini rivâyet ederek ashâb-ı kirâmın bu fiil ve hareketleri muânakanın ibâhesi hakkında Rasûl-i Ekrem'den rivâyet olunan haberlerin nehye dair olan haberlerden muahhar olduğuna delâlet eder." diyor.

Telvih'te, Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Hazret-i Hüseyin'i muânaka buyurması muânakanın mubah olduğuna delâlet eder, diye kaydediliyor.

Sâhib-i Hidâye, emme-i Hanefiyye'nin nokta-i nazarını hulâsa ederek diyor ki, muânaka hususunda as-

hâbın, eimme-i Hanefiyye arasındaki ihtilâf bir îzar ve bir gömlek ile yapılan muânakaya âittir. Yoksa giyinmiş kuşanmış iki mü'minin birbirleriyle muânakasında bir beis olmadığı hususunda bütün ashâb ittifak etmişlerdir. Sahih olan da budur.

3- Bu hadîsden müstefâd olan bir mesele-i içtimâ-iyye de öpmenin cevazıdır. Eâzım-ı Hanefiyye'den fakih **Ebu'l-Leys-i Semerkandî**, "*Câmiü's-Sağîr Şerhi*"nde bu meseleyi şöyle îzah etmiştir:

Kuble yani öpmek beş türdür:

1- Kuble-i tahiyye: Bazı mü'minlerin, şâyân-i ihtiram ve yaşlı olan diğer bazı mü'minlerin el üstünü öpmesi gibi.

2- Kuble-i şefkat: Çocuğun kendi baba ve anasını öpmesi.

3- Kuble-i rahmet: Babanın ve ananın kendi çocuğunun yanağını öpmesi.

4- Kuble-i şehvet: Zevcin zevcesini öpmesi.

5- Kuble-i meveddet: Kız ve oğlan kardeşin bir birlerini öpmesi. Fukahayı Hanefiyye'den bazıları Hacer-i Esved'i öpmek de Kuble-i diyânettir, demişlerdir.

Takbîlin cevâzına dair bir çok âsâr-ı şerîfe vârid olmuştur. Yalnız bu cevâzın mahalli, takbîlin ihtiram ve ikram için olmasıdır. Şehvet kastıyla olursa câiz değildir.

Musâfaha; hakkında ihtilâf edilmeyen bir sünnet-i kadîmedir. **Taberânî**'nin "*Evsaf*"ında **Huzeyfe ibn Yeman** -radiyallahu anh-'ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte

Rasûl-i Ekrem -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri:

- Mü'min mü'mine mülâkî olup ona selâm vererek elini sıktığı zaman, her ikisinin günahları ağaç yapraklarının döküldüğü gibi dökülür, buyurmuştur.⁹³

93. Sahih-i Buhârî, Tecrid-i Sarîh Tercemesi / 6-527.

İKİNCİ BÖLÜM

İLİM VE GERÇEK ÂLİM

Hadîs-i kudsîde:

كُنْتُ كَثْرًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

"Ben bir gizli hazîne idim, bilineyim için mahlûkatı yarattım."94 buyurulmuştur.

Binaenaleyh, Âlîm olan Cenâb-ı Hakk ilim sıfatını mahlûkuna bildirmek için bu sıfattan bir nebze mahlûkunda halk buyurmuştur ki, onunla Cenâb-ı Hakk'ın ilim sıfatı bilinsin.

Eğer bir kulda ilim sıfatından bir nebze olmasa, Cenâb-ı Hakk'ın ilim sıfatına mârifet hâsıl olmaz. Diğer sıfat-ı ilâhîyye de bu minvâl üzeredir.

Meselâ anadan doğma gözü görmeyen ve kulağı işitmeyen bir kimse, görmek ve işitmenin ne demek olduğunu bilemez.

Kezâ, Cenâb-ı Hakk'ın "mürîd" sıfatı vardır. Kulunda irâde-i cüz'iyeyi halk buyurmuştur. Eğer kulda irâde-i cüz'iyeye olmasa, Cenâb-ı Hakk'ın irâde-i külliyesi de bilinmez. Meselâ, gözü açık olarak aynaya bakan kimsenin in'ikâs eden hayâlinin de gözü açık olması lâzım geldiği gibi.

İşte Cebriye Mezhebi'nin iddiâsının butlânı bununla zâhir olmuştur. Hakk teâlâ hazretleri, mürîd sıfatına mukâbil insanlara da irâde-i cüz'iyeye vermiştir ki yevm-i kıyâmette onları hesaba çekebilsin. Çünkü tekâlif-i şer'iyeye irâde-i cüziyenin bulunması üzerine terettüb ediyor.

Nefs-i emmâresini hiç bir kayıt altına almamak fikrinde bulunanlar; "Cenâb-ı Hakk salâhımı murâd ederse sâlih olurum, etmezse olmam." tarzında kaçamak yapıp bâtil yola sapmak isteyenler kendilerini aldatmış olurlar.

Cebriye mensûbları derler ki:

- Yâ Rab! Bir kısmımızı cennete ve bir kısmımızı da cehenneme gönderiyorsun. Bu doğru değildir. Zîra tasarruf senin, her şey senin takdîrindedir. Takdir olunan değişmez, bu ma'siyeti işlemek elimizde değildir.

Böyle olsa netîcede muhâsebeye lüzûm olmaması îcâb eder. Cenâb-ı Hakk zulümden münezzehtir. Âyet-i celîlede:

وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ

"Allah kullara hiçbir haksızlık istemez."⁹⁵ buyurulmuştur.

Cenâb-ı Hakk âdil-i mutlak hazretleri bunlara cevaben:

- İşte ehl-i cennet yânî irâde-i cüz'iyyelerini hayra sarfedenler, cennete nâil oldular. Siz ise irâde-i cüz'iy-yenizi şerre sarf ettiniz de, cehenneme müstahak oldunuz, buyuruyor. Nitekim âyet-i celîlede:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

"Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince biz onlara elbette yollarımızı gösteririz."⁹⁶ Yani, bizim hidâyetimiz, kulların mücâhedelerine bağlıdır, buyuruluyor. Ve yine:

"Hakikat insan için kendi çalıştığından başka (bir şey) yoktur."⁹⁷ âyet-i kerîmesi de yalnız maîşet-i dünyeviyeye münhâsır olmayıp, maîşet-i uhreviyeye de âittir.

Hadîs-i şerîfte:

الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ

"Ulemâ, nebîlerin vârisidirler."⁹⁸ buyurulmuştur.

"Ulemâ vâris-i nebîdir." denilmek câiz olduğu gibi, "Kim vâris-i nebî ise ancak âlim odur." diye mânâ vermek de câizdir.⁹⁹

96. Ankebût Sûresi / 69.

97. Necm Sûresi / 39.

98. Buhârî, Müslim, Müsned, Keşfü'l-hafâ II-83.

99. Mutavvel adlı eserde, müsned ve müsnedün illeyhi bahsinde bir kâide vardır: Müsned ile müsnedün illeyh, her ikisi de mârife olur-sa, hem müsned, hem de müsnedün illeyhi tahsis câiz olur. Bu

Bu îtibarla bu hadîs-i şerîfe ikinci mânâyı vermek uygun olur. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ı bilmeyen ve tanımayan, Cenâb-ı Hakk'tan korkmayıp ma'siyet işleyen kimseye hakîkî âlim denilmesi câiz olamaz.

Âlim billâh olan, halkı, garazsız ve ücretsiz hiçbir menfaat mukâbili olmayarak livechillâh Hakk'a, şerîat-ı mutahharanın emirlere dâvet eder. Nitekim:

"Siz insanlar için (insanlığın fâidesi için gayb-dan, yahut levh-i mahfûzdan seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsizin, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeğe çalışırsınız."¹⁰⁰ buyurulmuştur.

Hiçbir peygamberin ümmeti, vâris-i enbiyâ mertebesine nâil olamamıştır. Yani, hiçbir peygamberin ümmetine emr-i bi'l-mârûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesi verilmemiş ancak bu vazîfe ümmet-i Muhammed'e tev-dî ve ihsân buyurulmuştur.

Bu vazîfeyi ifâya memur olan ümmetin hayırlısından murad; ulemâ-yı zâhir değildir. Zîra ulemâ-yı rûsûm denilen zâhir ulemâsına peygamber vârisi denilemez. Çünkü "irs" tâbiri bir pederden evlâda bilâ-kesb intikal eden şeye denir. Ulemâ-i zâhirin ilmi ise irsî değil, kesbîdir. Medreselerde tahsil edilir, vehbî değildir. Vehbî olmayan ve kesbî bir ilme irs tâbiri sahîh olmaz, ulemâ-yı zâhire de vâris-i enbiyâdır, demek asla doğru olamaz. Âyette:

---

hadîs-i şerîfte de mübtedâ ile haber ikisi de mârife durumundadır. Mübtedâ harf-ı târif ile mârife, haber de izâfette mârife. Bu hadîse iki sûrette mânâ verilmek câzdir.

100. Âli İmrân Sûresi / 110.

إِنَّمَا يَتَخَشَّى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

"Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar."¹⁰¹ buyurulmuştur. Hadîslerde de:

*"Erkek ve kadın her müslim için ulûm-i dîniyyesini taleb edip öğrenmek farzdır."*¹⁰²

*"Velew ki Çin'de dahî olsa ilim taleb ediniz."*¹⁰³ buyurulmuştur.

Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz'in bu hadîs-i şerîflerde tahsîlini emir buyurmuş olduğu ilmi yalnız zâhîrî ilme tahsis etmek doğru değildir. Çünkü mârifetullah ve havf-i ilâhîye mukârin olmayan ve dünyadan zühdü artırmayan ilim, ind-i ilâhîde şâyân-ı kabûl bir ilim sayılmaz. Nitekim hadîs-i şerifte buyurulmuştur:

"Bir kimse ilmini ziyâdeleştirir, fakat iktisâb eylediği ilim, onun dünya muhâbbetinden zühdünü artırmazsa, Cenâb-ı Hakk'tan uzak kalmaktan başka bir şey kazandırmaz."

Rasûl-i Ekrem -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz, **Muaz bin Cebel** -radiyallahu anh-ı bir kavmi irşâda memur olarak göndermiş ve:

- Kavm efrâdı muhtelif meseleler irâd ederlerse ne yapacaksın, diye sormuştur. O da.

- Kur'ân-ı Kerîm'e mûrâcaat ederim.

101. Fâtır Sûresi / 28.

102. İbn Mâce, Keşfü'l-hafâ II-56.

103. Beyhakî, Deylemî, Keşfü'l-hafâ I-54.

- Kur'ân'da bulamazsan ne yaparsın?

- Ehâdis-i Nebeviyye'nize mürâcaatla cevap veririm.

- Onda da bulamazsan, buyurulduğunda:

- İctihadıma mürâcaat ederim, diye cevap verince, Efendimiz:

- Elhamdülillâh, buyurmuşlardır.

Bir mü'min şer'i şerîftteki noksanlarını dâimâ sormalıdır. Nitekim nasıl bir bağı ve tarlası olan bir kimse-nin ziraata müteallik husûsları dâimâ ehil ve erbabın-dan sorup öğrenmesi lâzım geliyorsa, dînî meseleler-deki noksanları da öylece öğrenmeğe gayret etmelidir. Nitekim hadîs-i şerîfte buyurulmuştur:

الْعِلْمُ خَزَائِنٌ وَمَقَاتِيحُهَا سُؤَالٌ

"İlim, hazinelerdir. Anahtarları ise, suâldir."¹⁰⁴

Her asırda neşr-i din vazîfe-i mukaddesesi ulemâ-yı zâhir ve bâtın; yani ulemâ-i meşâyih-i kirâm efendilerin

104. Ebû Nuaym, el-Asreri, Keşîü'l-hafâ, II/75.

Diğer ilimler hakkında ve bilhassa ilm-i nûcûm hakkında Peygam-berimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- "Namaz vakitlerinin bilinmesi için ilim-i nûcûmun lüzûmu malûmdur." buyurmaktadır. Bu hadîs, namaz vakitlerinin tesbitinde ilim-i nûcûmun bir yol olduğunu gösterir. Yoksa namaz vakitleri ancak ilim-i nûcûmu bilmeye bağlıdır. Manâsına gelmez Nitekim pek çok kimse ilm-i nûcûma âşına olmadıkları halde namaz vakitlerini ontardan daha iyi biliyorlar. Buna yakın bir ifâde ile bazıları mantık, matematik ve astronomi gi-bi ilimlerin tahsili de gereklidir, derler. Ancak bunların tahsilinden gâ-ye ahkâm-ı şer'iyyeyi takviyeden başka bir şey değildir. Nitekim in-safîa düşünenecek olursak mubah irtikâb edelim derken vâcibi terk câiz olamaz. Şer'i ilimlerin tahsilini farz ölçüsünde gerçekleştirdikten sonra bu gâye ile müsbet ilimlerin tahsilinde bir beis görülmemiştir.

uhde-i liyâkatlarına tevdi ve tahmil buyurulmuştur.

Ulemâ-i zâhir ve bâtının bu mühim vazîfeleri umûmun menfaatine hizmet edeceğinden fâidesi yalnız kendi nefsine münhasır olan âbiden onların derecesi daha yüksek ve daha hayırlıdır. Elbette ibâdet-i müteaddiye, ibâdet-i lâzimedden hayırlıdır.

İşte bu hikmete mebnî Rasûlullah -sallellahü teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri, **Hazret-i Ali** -kerremellahü vecheh- Efendimiz'e:

"Yâ Ali! Senin delâletinle Cenâb-ı Allah'ın bir şahsı hidâyete ulaştırması dünya ve mâfihânın senin olmasından daha hayırlıdır." buyurmuştur.

Hakk Celle ve Alâ hazretleri, geceleri sabahlara kadar (namazlarda) Kur'ân okuyarak mübârek ayakları sızlayan ve şişen Habîbine:

"Biz Kur'ânı sana zahmet çekesin diye değil, ancak (Allah'tan) korkacıklara bir öğüt olmak üzere indirdik."¹⁰⁵ âyet-i celîlesiyle ferman buyurarak ibâdetinde itidâle dâvet buyurmuştur. Diğer taraftan nûr-i Nübüvvet'i görmek şerefinden mahrûm kalan küffâr ve münkirler de:

"Bu nasıl Peygamber? (Bizim gibi) yemek yiyor, çarşılarda yürüyor!"¹⁰⁶ demişlerdir.

105. Tâhâ Sûresi / 1-2.

106. Furkan Sûresi / 7.

Hazret-i Mûsâ -aleyhisselâm- hasta olunca Cenâb-ı Hakk'tan devâ istemiş. Hakk -celle ve alâ- hazretleri "Şu nebât şifâdır!" diye ilâcını beyân buyurmuştur. Mûsâ -aleyhisselâm- o devâyı kullanmış, fakat iyi olmamış. Yine Cenâb-ı Hakk'a mürâcaat etmiş, kezâ aynı devâ beyân buyurulmuş, kullanmış, yine iyi olmamış. Üçüncü mürâcaatında, filân kimseye gitmesi beyân buyurulmuş, o tabîbe gittiğinde evvelce târif buyurulan aynı ottan ilâç tavsiye etmiş. O da ilâcını tabîbin târifi veçhile kullanmış ve şifâyâb olmuş.

Musâ -aleyhisselâm- demiş ki:

- Yâ Rab! Evvelce de aynısını kullandım, iyi olmadım. Bu tabîbin aynı devâyı târifi veçhile yaptım, iyi oldum. Bunun hikmeti nedir? Buyurulmuş ki:

- Yâ Mûsâ! Her kulum hastalandığında bana mürâcaat edemez. Her ilmin, sanatın tahsîli için ehline mürâcaat lüzûmu vardır. Bu hikmete mebnî tabîbin târifinden istifâde ettin.

Nitekim hadîs-i şerîfte:

اِسْتَعِينُوا فِي كُلِّ صَنْعَةٍ بِصَالِحِ اَهْلِهَا

"Her sanat için ehil ve erbâbının yardımını isteyiniz!" buyurulmuştur.

SÂLİH ÂLİMLERLE SOHBET

*H*adîs-i şerîfte:

"Âlim-i âmilin yüzüne bakmak ibâdet makâmına kâim olur. Haram olan şeylerden sakın ki, halkın en âbidi olasın." buyurulmuştur.

Binâenaleyh, bir âlim-i âmil ve mürşid huzûrunda üç cihetten ibâdet vardır:

- 1- Âlimin yüzüne bakmak ibâdettir.
- 2- Orada ikâmetle, ma'siyet etmemeğe sebât ve kefi mahârim yani hâramdan el çekmek vârdır. Bu da bir ibâdettir.
- 3- Rızâullah maksadıyla gelip zikir ve fikir hizmetinde bulunmak da bir nevî ibâdettir.

Şah-ı Nakşibend hazretleri:

طریق ما در صحبت است

"Bizim Târikimiz sohbetledir." buyurmuştur ki, **Ebû Bekr Sıddîk** -radiyallahu anh- târîkidir.

Gerek Hazret-i Sıddîk ve gerekse bil'cümle ashâb-ı kirâm -radiyallahu anhum- sohbeti ile istifâza eylemişlerdir. Sohbetin terakkî ve tasfiye husûsusunda pek çok faydaları vardır. Sahâbe-i kirâmın cümlesi âlimdi, fakat hepsi sülûk ve teslîk bilmezlerdi. Kendileri muhabbet-i Nebeviyye ve teveccüh-i Hazret-i Peygamberî ile Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olurlardı. Bu kâfi gelirdi.

Feyz göze görünmez. Meselâ, incir ve üzüm gibi meyve büyür ve güneşten istifâde ederse de kemâle gelinceye kadar güneşten gıdâ aldığını bilmez. Bir sâlik feyz alır, terakkî eder. Fakat aldığı feyz ve terakkîsini bilemez. Çünkü feyz göze görünmez. Dünya seri'uz-zevâl ve fânîdir. Ukbâda ecr u sevâb ise ebedîdir.

Hadîs-i şerîfte:

"*Hayra delâlet eden o hayrı işleyen gibidir.*"¹⁰⁷ buyurulmuştur. Bir kimse bu hadîs-i şerîfin sırrına mâ-sadak olarak yüz kişiyi hayra delâlet etse, onların her birerlerine bir sevâb verilmiş ise, delil olana yüz sevâb verilmiş olur. İşte irşâda memur olanlar da bu noktada terakkî ediyorlar. Feyyaz-ı Mutlak hazretleri bilcümle ihvân-ı dînimizin medîne-i vücûdlarını mâ-i hayât-ı şeriatla iska ve kalblerine de zülâl-i feyz-i tarîkatla ihyâ buyursun. Âmin.

Nitekim bir kimse hamamda sıcağı hisseder, fakat,

107. Keşfü'l-hafâ / II/480; el-Askerî'den.

sıcaklık göze görünmez, lâkin eseri zâhirdir. Meselâ bir sâlik eğer, namaza ve diğer ibâdetlere başladığında kendisinde muhabbetullah, takvâ ve bir hafiflik hisse-derse, bu onun feyz aldığına işârettir.

İşte bu yüzden, sohbette pek büyük istifâdeler vardır.

Şâh-ı Nakşibend -kuddise sirrûh- bir şiirinde:

اسمان رشك برد سوی زمینی در او
دوسه یاری دوسه دم بهر جدا بنشیند

Gökteki meleklerin, yer yüzünde, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için yârân-ı tarîkatın ictimâ ve muhabbetlerine gıpta ettiklerini beyân ile musâhabe-i cismâniyyenin ulviyyet ve meziyyetini takdîr ve îzâh ediyor.

Sahâbe-i kirâm hazarâtının her birisi Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- hazretlerinin huzûr-ı lâmiin nûrunda -velev bir saat bile olsa- şeref-i sohbetlerine nâil olduklarından tâbiînin kâffesinden efdaldirler. Hattâ hayru't-tâbiîn olduğuna dair hadîs-i nebevî vârid olmuş olan ve mukarrabînin sertâcı bulunan Üveys-i Karnî hazretleri de efdaliyette onlara denk olamaz. Tâbiîn ise, tebeut-tâbiîn olan İmam-ı Âzam ve sâir müctehidînden efdaldir. Çünkü hadîs-i şerifte buyurulmuştur:

*"En hayırlı asır, benim içinde bulunduğum Asr-ı saâdet'tir. Sonra onu tâkib edenler, sonra onu tâkib edenler..."*¹⁰⁸

108. Müttefekun aleyhtir. Yani bütün -kütüb-i sitte müştareken hadîs diye kaydetmişlerdir. bk. Keşfü'l-hafha / 1/475.

Üveys-i Karnî hazretlerinin İmâm-ı Âzam hazretlerinden efdaliyetinden üç şey istidlâl olunur:

1- İlm-i ledünnî, ulûm-i zâhiriyyeden efdaldır. Zîra ilm-i ledünnî vehbîdir.

2- Sahâbîler, tâbîinden, tâbîin, tebe-i tâbîinden efdaldır.

3- Üveys-i Karnî hazretlerinin gıyâben ahz-i feyz etmiş olmaları, gıyâben istifâza olunacağına bir delildir.

Üveys-i Karnî hazretleri belki bir sahâbîden daha fazla ibâdet ve tâatta bulunmuş olabilir; fakat sahâbîden asla efdal değildir.

Hazret-i Ömer -radiyallahü anh- Üveys-i Karnî hazretlerinden duâ istemiştir. Fakat bu, Karnî'nin ondan efdal olduğunu göstermez. Zîra Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri de sahâbeden bir zâttan duâ taleb buyurmuştur.

Mü'minlerden biri kendisinden duâ talebi halinde: "Estağfirullah, ya ben kim oluyorum ki?" diye bir tâbirle cevap vermek muvâfık olmayıp, "Peki!" diye vaad ve duâ etmek muktazâ-yi kemâl ve emre imtisâldır.

Merhum Hoca Yektâ Efendi'ye yazdığı bir mektup-ta hocası kendisinden duâ talep etmişler. Yektâ Efendi merhûm da meraka düşmüş, nihâyet "Üstadımız huzûrda iken bizi kâlen irşâd buyurdu. Şimdi de kalemin irşâd buyuruyor." demiş ve bu yolda mânâ vererek îzah etmiş.

Nakşî yolu ashâb-ı kirâmın yolu olup şerîat-ı mu-

taahharaya ittibâdan ibârettir. Çünkü bu yol, doğru yoldur. İnsanı rızâullah-i teâlâyâ, cennet ve cemâline nâil eyler. Tarîkattan maksat da bu yolda muvaffakiyettir.

Bir tarîkata ve mürşide râbitası olmayanlar daha çok, şeytana tâbî ve Hazret-i Allah'a âsî oluyorlar. Râbitası kuvvetli olanlar ise şeytana mağlup olmuyor, meğer ki râbitada kusûru olsun, kusûru nisbetinde şeytana mağlûp olur.

Hadîs-i şerîfte:

"Her asırda benim ümmetimde sâbikûn vardır ki, bunlara bûdelâ ve siddîkûn denilir. Haklarında inâyet ve merhamet-i ilâhiye o kadar mebzûldür ki, sizler o sâyede yer ve içersiniz. Ve ehl-i arz için vukûu muta-savver olan belâ ve musibetler onlar sayesinde def u ref olur." buyurulmuştur.

Sâbikûn, tekaddüm edenler, mukarrabîn demektir. Her asırda sâbikûn, zamânı saâdetten beri devam edegelmektedir. Asr-ı saâdette sâbikûn şerefini, birinci olarak erkeklerden Hazret-i Sıddîk -radiyallahu anh- kadınlardan Hazret-i Hatîce -radiyallahu anhâ- çocuklardan Hazret-i Ali -radiyallahu anh- ihraz etmişlerdir.

Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- hazretleri zikr-i hafînin tâlim ve mü'minlere telkînini Hazret-i Ebû Bekr es-sıddîk -radiyallahu anh-'e, zikr-i cehrînin de telkînini, Hazret-i Ali -radiyallahu anh-'e tevdi buyurmuş olduğu gibi, bu hadîs-i şerîfin meâl-i münîfine nazaran da bu tâlim ve telkin vazîfe-i mühimmesinin de-

vâm ve teselsülü için de her zaman irşâd edici ehl ü erbâb kimseler yetiştirilmiştir.

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- hazretleri ulûm-i zâ-hiriyei tadrîs ve tâlim için her zaman âlimler yetiştir-miş olduğu gibi ulûm-i bâtiniyei de tâlim için her za-manda ricâl-i sûfiyei eksik buyurmamıştır. Ve mânevî yola girmeyi istemeyen nefs-i emmâre ashâbı kullara karşı Allah'ın bir hücceti olmak üzere ehliyeti tevatürle sâbit bulunan bir kulunu kulların gözleri önüne koy-muştur.

Bedenî hastalıklardan şifâyab olmak için bir tabi-bin teşhis ve tedâvisine ihtiyacın lüzûmu bilindiği gibi, kibir, hased, hubb-i dünya ve sâir emrâz-ı kalbiyenin tedâvisi için de bir tabîb-i mânevînin tedâvisine daha ziyâde eşedd-i ihtiyâç ile muhtaç bulunulduğundan, te-gâfûl ve tecâhül edilmemelidir.

Hakk -celle ve alâ- hazretleri, Âdem -aleyhisse-lâm-ı topraktan yarattı. **"Ona rûhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanınız."**¹⁰⁹ âyet-i celîlesinde beyân buyurulduğu veçhile, rûh nefhi ile cesed-i Âdem hayât buldu.

Kezâ ana rahminde dört aylık cenine rûh nefholu-nunca hayât buluyor:

"Bir ölü iken kendisini dirilttiğimiz, ona insanla-rın arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacak bir karanlıklarda kalan kişi gi-

109. Hicr Sûresi / 29; Sâd Sûresi / 72.

bi olur mu hiç?"¹¹⁰ fermân-ı celîlinde duyurulduğu gibi bir mü'minin kalbi de bidâyet halinde meyyit mesâbesindedir. Mutlaka bir mürşid-i mükemmilin bi iznillâhi teâlâ neherine muhtaçtır. Yoksa bir mü'min kendi kendinin kalbini ihyâ edemez. Bir mürebbîye muhtaçtır.

Meselâ bir çocuk vâlidesini tanır ve ondan süt emer. Başkasının sütünü emmez. Eğer vâlidesinin sütü fazla olursa hazmedemez. Bunun için vâlidesi, çocuğun gıdâya ihtiyacı nisbetinde süt verir.

Kezâlik bir mürşid ve sâlikine bidâyet halinde hazmı miktarı zikir verir ve teveccühte bulunur. Fazla verirse tahammül edemez. Nitekim şair:

"Ölü kalbin ihyâsını bir nefes ile gösterirler.

Gönülleri hayât-ı hakîkî ile dolu olan nakşî zindegânı, Hazret-i Mesih'ten verâset almışlardır.

Gül bahçesinin duvarı, bahçenin gerisinde bina edilmiştir. Bu sebeble münkir olan, Nakşî bahçesinde dikenden başka bir şey görmez." diyor.

Hadîs-i şerifte:

مَثَلُ أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرِي أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ

"Ümmetimin kümmelîni yağmur gibidir. Evvelinden mi âhirinden mi daha ziyâde müstefîd olunacağı me'lûm değildir."¹¹¹ buyurulmuştur.

110. Enâm Sûresi / 122.

111. İbn Asâkir, Keşfü'l-hafâ / 228.

Yağmur, toprağa nasıl hayât ve feyz verirse, bunlar da öylece rûhlara biiznillâhî teâlâ gıdâ ve feyz verir, demektir. Feyz almayan, yağmur görmeyen tarla gibidir.

Eski devirlerde pek büyük zevât gelmiştir. Şimdi ise öyle zevât yetişmiyor, deniliyor. Onlarla şimdikilerin farkı araştırılıyor. Yağmurun hangisi hayırlıdır belli olmadığı gibi onların da evvelkilerin mi, yoksa sonrakilerin mi daha hayırlıdır, pek de belli olamaz. Herhangi bir zamanda yağan yağmur ancak o zaman için hayırlı olduğu gibi, evvel gelen evliyâullah da o zaman için hayırlı olur, denilebilir.

Hakk teâlâ hazretleri hadîs-i kudsîde:

أُولِيَائِي تَحْتَ قُبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي

"Velilerim kubbelerim altındadır. Onları benden başkası bilmez." buyurmuştur. Kubâbdan maksat setirdir. Setir, kubbe ile târif buyurulmuştur. Setirden murâd rûhâniyettir. Gerçi bu zâhir mânâyâ muhâlif gibi görünürse de hakîkatte muhâlif değildir. Çünkü **Şâh-ı Nakşibend** ve **Abdülkâdir Geylânî** hazarâtını herkes tanıyor ve evliyâ olduklarını biliyorlardı. Bununla hadîs-i kudsiye muhâlif mânâ anlaşılamaz. Zîra evliyânın bir zâhiri, bir de rûhâniyeti vardır. Zâhirini herkes görebilir, fakat rûhâniyetlerini göremezler.

Evliyâullah umûmiyetle mestûrdurlar. Yerler, içeryerler, halk ile muâmele ederler. Cismâniyetleriyle halk içinde bulunurlar.

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- *"Evliyâyı benden*

gayrı kimşe bilemez." buyurmuştur ki rûhâniyet itibariyledir.

Evliyâullah'ın cismânî kısmı olduğu gibi rûhânî kısmı da nûrdur. Nûr-i ilâhîden muktebestir. Hakk -celle ve alâ- hazretleri:

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

"Allah zü'l-celâl hazretleri semâvât ve arzın nûrudur."¹¹² buyurmuştur. Allah zü'l-celâl hazretlerinin nûru kafa gözüyle görülemediği gibi, nûr-i ilâhîden muktebes olan envâr-ı evliyâ da zâhiren görülemez. Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- nûrunu gizlediği gibi evliyâsını da gizlemiştir. Zîra açık olsa mübtezel olur.

Evliyâ-yı kümmelînin feyizleri yeryüzünde bulunan mü'minlere teveccühleriyle biiznillâhi teâlâ ulaşır. Güneşin tulûiyle ziyâsı her tarafı tenyir eylediği gibi evliyâ-yı kümmelînin nûru da aynı sûretle tenvîr eyler. Yer yüzünde her an yüz yirmi dört bin evliyâ bulunur.

Bunlardan bir kısmı veliyy-i şer'îdir. İrşâda memur olanlar pek nâdir bulunur. Bunların vücûdu ise kıyâmet kadar bâkîdir. Nitekim hadîs-i şerîfte:

لَا يَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ اللَّهُ اللَّهُ

"Yer yüzünde Allah Allah zikri münkâtı' olmadıkça kıyâmet zamanı gelmez." buyurulmuştur.

MÜRŞİDİN LÜZÛMU

Mânevî yolda mürşidin muâvenetine lüzûm olmadığına kâil olan bazı kimseler vardır ki, kişinin kendi başına sa'y ü gayret göstermesiyle vuslatın mümkün olacağı fikrindedirler. Halbuki vâsitasız, istiânesiz vuslat mümkün olamaz. Her halde mürşidin muâvenetine katî lüzûm vardır.

Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak:

"İskender-î zü'l-karneyn hazretlerine, kavmin-den bir kuvvetle yardım istemeyi..."¹¹³ emir buyurmuştur. Bu duruma göre bizim gibi günahkâr kullar, muâvenetten hiç bir sûretle müstağnî olamazlar.

Nitekim:

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

“Cenâb-ı Hakk, ehl-i şeriat ve ehl-i takvânın ibâdetini ve duâsını kabûl eder.”¹¹⁴ buyurulmuştur.

Nefs-i emmâreye hizmet eden kimse Huzûr-i Bârî’de bulunurken Cenâb-ı Hakk’tan mükâfât taleb edemez. Çünkü Cenâb-ı Hakk’ı unutarak nefs-i emmâreye hizmet etmiştir.

Bir insan altını sevdiği kadar Cenâb-ı Hakk’ı sevse kâfîdir. Kezâlik altına hizmet ettiğinin yarısı kadar Cenâb-ı Hakk’a hizmet etse yine kâfîdir.

Hasta bir insan güzel yemeklerin lezzetini anlayamaz herhalde ağzının tadının gelmemesi, sıhhatinin iâdesine bağlıdır. Şu halde nefs-i emmâreye mağlûb olan kimse hastadır. İbâdetten bir lezzet alamaz. Hasta olan kalbin temizlenmesi lâzımdır.

Bir çocuk ana rahmine düştüğü zaman ne kadar nefes alacak ise yazılır. Mukadder olan nefes son bulunca vefât eder.

Hasta bir adam nefesi çabuk çabuk alır, nefesleri çabuk biter ve vefât eder.

Sihhat-ı bedeni yerinde olan bir kimse nefesi daha muntazam ve daha ağır alır, nefes daha çok devam eder ve vefâtı daha geç olur.

Rasûlüllah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efen-

dimiz, **Ebû Bekr es-sıddîk** -radiyallahü anh-'a:

- *Ne düşünüyorsun, buyurmuş.*

Ebû Bekri's-Sıddîk -radiyallahu anh- da cevaben:

- Vücûdum genişlese de cehennemi kaplasa ve bu sûretle ümmet-i Muhammed'i Cenâb-ı Hakk yakmasa, demiş.

Bunun üzerine Cenâb-ı Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- *Bu tefekkür yetmiş sene ibâdetten hayırlıdır,*¹¹⁵ buyurmuştur.

İbn Abbas -radiyallahu anh-'a:

- *Ne düşünüyorsun, diye sual buyurmuşlar.*

- Yevm-i kıyâmette haşrı düşünüyorum, demiş.

- *Bu tefekkür, yedi sene ibâdetten efdaldır,* buyurmuşlar.

Muâz -radiyallahu anh- da; bu kâinatı, masnûatı düşünüyorum, demiş. bunun hakkında da Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz:

- *Bu tefekkür bir sene ibâdetten efdaldır,* buyurmuşlardır.

Ulemâ-yı zâhirden bazıları vaaz ederken, filan duâyı şu kadar kıraat ederseniz, şu murâd hâsıl olur, der-

115. Keşfü'l-hafâ / I-370.

ler. Kalb temiz olmadıktan sonra kesret-i kıraat fayda temin etmez. Meselâ, küre-i arzda mevcûd bu kadar sular vardır. Menbâi birdir. Lâkin kimisi gâyet güzel, gâyet tatlıdır, kimisi ise bataklıkta olup içilmez, faydası olmaz. Her halde menbânın temiz olması lâzımdır. Menbâi ne derece temiz olursa, suyunun kıymeti de o nisbette artar. İşte menbâi bâtinî olan kalb de temiz olmak lâzımdır.

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّارِ كَمَنْ
مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا

“Bir ölü iken kendisini dirilttiğimiz, ona insanların arasında yürüyeceği bir nûr verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacak bir halde karanlıklarda kalan kişi gibi olur mu hiç.”¹¹⁶

Meyyit gibi olan insanların kalbine Cenâb-ı Hakk bir nûr ihsân edip ihyâ ediyor. Artık o kalbin sâhibi doğru yoldan ayrılmaz.

“Elif lâm mîm. Bu kitabdır ki, kendisinde (Allah katından gönderilmiş olduğundan) hiç şüphe yoktur. O takvâ sâhipleri için doğru yolun ta kendisidir.”¹¹⁷

Kur’ân, ehl-i takvâ için hidâyettir. Ehl-i takvâ, görmediği şeylere îmân eder. Ferâiz-i ilâhiyeyi de ifâ ederler ve Cenâb-ı Hakk’ın ihsân ettiği erzaktan bir kısmını fukaraya verirler. İşte ehl-i takvâ bunlardır. Hidâyet ehli

116. Enâm Sûresi / 123.

117. Bakara Sûresi / 1-2.

bunlardır. Dünya bu gibi insanlar için ışıktır, karanlığa gitmezler. Ve âhiret gününe de yakîn hâsıl ederler.

Mü'minin mânevî yola girmesi:

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا

"Ey kullarım! Sizin her birinize iki şey vâcib ettim. Evvelâ şariat, sâniyen tarîkat."¹¹⁸ âyet-i celîlesiy-le vâcib olmuştur. Burada minhâc, münevver bir yol demektir.

Hakk teâlâ hazretleri yevm-i âhirette kullarına suâl buyuracak, diyecek ki:

- Ey kulum! Benim böyle bir emrim var idi. Sen aradın mı?

- Aradım amma bulamadım, derse ve mürşid de o zaman bulunmamış ise Allah zü'l-celâl hazretlerinin cevaptan mülzem olması lâzım gelir. Halbuki Allah teâlâ hazretleri mülzem olur mu? Her zamanda irşâd-î halk için bir kulunu âleme ibrâz buyurmuştur. Çünkü öyle olsa kulun vüs'atı dışında bir teklîf olmuş olacaktı. Eğer o kimse derse ki:

- Buldum amma kalbim sevmeydi, teslim olmadım.

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- hazretleri buyurur ki:

- O kuluma başka kullarım tâbî olmamış mı idi?

Tevâtüren onun mürşid olduğu mâlum değil miydi? Mâdem ki hakkında tevâtür var idi, senin de şer'an kabûlün lâzım gelirdi, diyecek ve o kul azâbtan kurtulamayacaktır.

Turuk-ı âliyenin esâs itibariyle hepsi birdir, Muhammediye'dir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

"Ey îmân edenler! Allah'ı çok çok zikrediniz."¹¹⁹

Ve buna mümâsil bir hayli âyât-ı celîle ile Cenâb-ı Hakk hazretleri evvelen ve bizzât sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz'e, sâniyen ve bitteba' da ümmet-i muhteremesine zikri emr u ferman buyurmuştur.

Bazı kimseler âyât-ı celîle ve ehâdis-i şerîfenin meânî-i veşîasına kesb-i vukûf edemediklerinden, mütehidîn-i kirâm ve aktâb-ı izâmin mezhep ve mesleklerine hakkıyla âşinâ olamadıklarından itiraz etmişlerdir.

Hakk teâlâ hazretleri zikr-i kesîr emr-i celîlini Hazret-i Muhammed -aleyhisselâm-'a tebliğ buyurunca, lisânen ve kalben zikr-i şerîfe devâm buyurmuşlar, zikr-i kalbîyi Ebû Bekir Sıddîk -radiyallahu anh-'a tâlim ve bi'l -cümle ashâb-ı kirâma da tefhîm ve tâlim için tevkîl buyurmuşlardır.

Zikr-i lisânîyi de Hazret-i Ali -radiyallahu anh-'a tâlim ve sâir ashâb-ı güzîne de tefhîm ve tâlim husûsunda tevkîl buyurmuşlardır.

Bu îtibarla zikir ikiye ayrılmıştır:

Birincisine Sıddıkî,

İkincisine Hayderî veya Alevî (Mezhep Alevîliği ile karıştırılmamalıdır!) denilmiştir.

Tarîkat, lugatte, yol demektir, ıstılahta, Cenâb-ı Hakk'a tekarrub maksadıyla sülûk olunacak ibâdet yoludur.

Kişiye Allah'a ulaştıracak yollar, mahlûkatın nefesleri sayısındadır, denilmiştir. Allah teâlâ:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي

"Yâ Muhammed söyle! Eğer muhabbetullahı teâlâyı arzu ederseniz, bana tâbî olunuz. Benim sülûk ettiğim yolları tâkib ediniz."¹²⁰ buyurmuştur. Ve kezâ buna mûmâsil bir hayli âyât-ı celîle ve ehâdîs-i şerîfe de vardır.

Şeriat, demir yolu gibidir. O yol tâkib edilirse selâmet vardır, o yoldan çıkılırsa felâket muhakkaktır.

Şâh-ı Nakşibend şöyle buyuruyor:

Tarîkat şeriatın hâdimidir. Abdest, temizlik, tahâret namaza hazırlık olduğu gibi, tarîkat da, kalbi temizleyip huzûra hazırlar.

Tarîk ikidir; Tarîk-i ibâdet, tarîk-i terakkîdir.

Tarîk-i ibâdet şerîattır ki, ibâdet ve tâat, zikir ve fîkirdir.

Tarîk-i terakkî, tarîkattır. Şerîât ile takarrub ve muhabbet hâsıl olur. Tarîkat ile de fenâ fi's-şeyh, fenâ fi'r Rasûl ve fenâ fi'llâh hâsıl olur.

Meselâ ashâb-ı kirâm hazarâtının en küçüğü, bütün evliyâullahtan büyüktür. Her ne kadar riyâzât ve ibâdâtta ashâb-ı kirâma tefevvuk eden bir çok ricâl-i evliyâullah varsa da, ashâb-ı kirâma yetişmek mümkün olmamıştır. Sebebi ise ashâb-ı kirâm -radiyallahu an-hüm-'ün yüksek mertebeye nâil olmaları, Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in nûr-i Nübüvvet'inden iktibas etmeleridir, bu yüzden o dereceye irtikâ etmişlerdir.

Şu halde yalnız ibâdât ve tâatla maksada vusûl mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Netîce itibariyle tarîk-i terâkkide, tefeyyüz için herhalde yed-i sahîh ile Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'e müntehî olan bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. İşte ashâb-ı kirâm hazarâtı, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in sohbet-i saâdetleriyle müşerref ve münevver olmuşlardır. Nâib-i Rasûlullah olan bir zâtı bulmak elzemdir ve belki farzdır.

Sâlik-i mübtedî sülûkünün başlangıcında halktan uzlet edip Hakk ile ünsiyete mânî olmasın. Halvet-i zâhire, halvet-i bâtinayı tahsîl içindir. Yoksa halvet-i zâhire şerîatta ve sünnette makbûl değildir. Belki bidattır. Zîra aleyhi's-salâtü ve's-selam Efendimiz sadr-ı Nübüvvet'te halktan asla uzlet buyurmadılar. Dâimâ zâhirda halka tâlim-i şerîat ve bâtında Cenâb-ı Hakk'a mü-

nâcât ederlerdi, ihtilâta şart, halk ile ihtilâtın Hakk ile ünsiyete mânî olmamasıdır.

“O halde öğüt fayda verirse (durma) öğüt ver.”¹²¹

Şeytan aleyhi'l-lâne, **“Herkesi yolundan alıkoyarım yalnız muhlâs olanlara bir şey yapmağa iktidarım yoktur.”**¹²² diyor. Bu muhlâstan murad, kîbâr-ı eh-lullahtır. Bunlar için hatar-ı azîm yoktur.

Evliyâullah'tan bir zât, halet-i nezi'de iken kendisine bir celâl gelmiş, kendisini kıblenin aksi cihetine çevirmelerini söylemiş. Bu halinden müteessir olmuşlar ve derhal yüzünü kıbleden aksi cihete çevirmişler. İki dakika sonra yine kıbleye çevirmelerini emir buyurmuş.

Sebebini suâl etmişler, cevaben:

- Azrâil -aleyhisselâm- geldiği zaman, rûhunu ver cennete götürüyüm, dedi. Ben de cennet için ibâdet yapmadım. Artık bundan sonra ibâdet etmeyeceğim, dedim. Sonra Cenâb-ı Hakk, cemâlini gösterdi. Azrâil -aleyhisselâm-a darılmışım, bizi barıştırdı.

Şerîatta bir takım müctehidler gelip eserler te'lif ettikleri gibi, tarîkatta da böyle müctehidler gelmiştir. Meselâ İmâm-ı Âzam, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî, İmâm

121. A'la Sûresi / 9.

122. Hicr Sûresi / 40, Sâd Sûresi / 73.

Hanbelî gibi müctehidler gelmiştir. Ve dördü de hak-
tır.

Tarîkatta de Nakşibendî, Kâdirî, Bedevî hazarâtı
gibi müctehidler gelerek zikir icrâ etmişlerdir. Ve tarî-
katları da kendisi isimlerine izâfe edilmiştir. Hepsi hak-
tır, hedef birdir.

Daha sonraki meşâyih onların yolunda gitmektedir.
Şerîatın hâricine çıkmamak lâzımdır. Vâkıa onlar da
devrân yapmışlardır. Fakat bu devrân sırf cezbe halin-
de olmuştur.

İnsanların gıdâsı cismânî ve rûhânî olmak üzere
iki kısımdır. Gıdâ-i cismânî, yemek, içmek sûretiyle
beslenmektir. Gıdâ-yı rûhânî de mâneviyat ile tegaddî
etmektir.

Meselâ cismin gıdâsı olan yiyeceklerden ekmeği
tasavvur edelim. Toprağa ekilir, yağmur yağar neşv ü
nemâ bulur, buğday vücûda gelir, ondan da ekmek
olur. Eğer buğday ekilip de uzun müddet veyahut hiç
yağmur yağmazsa tohum neşv ü nemâ bulmaz, buğ-
day mahsûlü de olamaz. Demek ki buğdayı kemâle
getirecek yağmurdur. Yağmur olmazsa buğdayın ke-
mâl-i husûlû de mümkün değildir. Binâenaleyh, cismâ-
nî gıdânın kemâle vusûlû için rahmet-i ilâhiyeye fevka-
lâde ihtiyaç vardır. Aksi takdirde helâk olması muhak-
kaktır.

Gıdâ-yı mâneviyede füyûzât-ı ilâhiyeye muhtaçtır.
Yani, mânevî rahmet-i ilâhiyeye muhtaçtır. Mânevî rah-
met-i ilâhiye de, insanların kalbine ifâza olunur.

En ziyâde mânevî rahmet-i ilâhiye, yani füyûzât-ı Rabbâniye, kibâr-ı evliyâullahın kalbine ihsân olunur. Diğer mü'minler de onlardan biiznillâhi teâlâ feyz alırlar.

Evliyâullah da yağmur gibidir. Maddî yağmur olmayınca hayâtı beşeriyyenin bakâsı mümkün olamayacağı gibi, mânevî yağmur da olmayınca mükevvenâtın bakâsı mümkün olamaz.

*"Ümmetimin kümmelîni yağmur gibidir. Evvelinden mi âhirinden mi hangisinden halkın daha ziyâde müstefid olacağı mâlum değildir."*¹²³

Bununla beraber, her yağmurun zamanına göre faydası olduğu gibi evliyâullahın da, asra, zamana göre faydaları vardır. İnd-i ilâhîde her birerlerinin mevkiî vardır. Zaman-ı sâbıkta geçen evliyâullah ile sonradan gelenleri mukayeseye kalkmamalıdır.

Meselâ bir kaç asır evvel irtihal buyuran evliyâullahı bu zamanda ekseri insanlar tasdik ederler. Bunun sebebi vardır. Zîra irtihalden sonra irşâd vazîfesinden âzâde kalırlar. Şeytan da onları tasdik etmekten men etmez. Asıl hayatta bulunan irşâda memur kâmil velilere takarrup ettirmemek için inkâr ettirir, takkarrubundan mene çalışır. Çünkü mü'minlerin selâmetini arzu etmez.

Kalb temiz olursa, yani kalbde îmân olursa dâimâ ibâdet ve tâata sevk eder. İnsanlar ekseriyetle mü'mi-

123. Keşfü'l-hafâ / I-228.

niz derler. Halbuki müslümandırlar. Yani teslim olmuşlardır. Mü'min olmak için her halde îmânın kalbe duhû-lü lâzımdır.

Mü'min-i kâmil olanlar Cenâb-ı Hakk'ın doksan dokuz sıfatına îmân ederler, hiç şüpheleri olamaz. Fakat bazı insanlar Cenâb-ı Hakk, gaffârdır, diye ümîtlenerek dâr-ı âhiret için çalışmazlar. Fakat, rezzâk sıfatına îmânları olmâdığı için dünyada çalışmayınca aç kalırlar, diye korkarlar. İşte bu müslûmân ve mü'minin işi değildir.

Kezâ dünyada zengin olan kimseler maîşet çihetinden korku çekmezler. Çünkü idâresine kâfi nakde mâliktir. Fakat fakir olanlar, aç kalma tehlikesinden âzâde kalamazlar, dâimâ korkarlar. İşte dâr-ı âhiret için zengin olan evliyâullah ile dâr-ı âhiret için fakir olanlar da buna büyük bir misâldir.

Şu halde bir kimse saâdet-i uhreviyyeyi te'min ederse zevk içindedir. Saâdet-i uhreviyyeden mahrûm ise fakirdir, daimâ korku içindedir.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz hazretleri buyurmuşlar ki:

"Dünyada cenâzenin yürüdüğünü görmek isterse-niz, Ebû Bekr es-siddîk hazretlerine bakınız. Mâsivâdan tamâmen geçerek meyyit gibi olmuştur "*Ölmeden evvel ölünüz!*" sırrı da budur.

Kur'ân-ı Kerîm'de zikri gecen mü'minden maksat mü'min-i kâmil, evliyâullah hazarâtıdır.

Mü'minlerin kalbi, arşu'r-rahmândır, Cenâb-ı Hakk "Ben yere ve göğe sığmam, mü'minin kalbine sığarım." buyurmuştur ki, Cenâb-ı Hakk'ın buyurduğu mü'min kalbi arşu'r-rahmân olan evliyâullah kalbidir. Arşu'r-rahmân da bütün semâvâtı içine alır.

Zâhiren görünen âzâların her biri bir vazîfe ile muvazzaftır. Göz, görmek; kulak işitmek, ayak yürümek içindir. Bütün âzâların bir vazîfesi vardır. Kalbin vazîfesi de muhabbettir. Muhabbeti ise Cenâb-ı Allah'a mahsustur. İnsan el, ayak ve göz ile vezâif-i lâzimesini ifâ ettiği gibi kalb de vazîfesini icra eder. Kalbin Cenâb-ı Hakk'a muhabbet etmesi, sâir ticâret ve meşguliyetlere mânî teşkil etmez. Arşu'r-rahmân olan evliyâullahın kalbinde muhabbetullahtan başka muhabbet yer almaz.

ZİKRİN LÜZÛMU

*Z*ikir, mânevî gıdâ olup, yemek yemek gibidir. Bir sâlik zarfının vûs'atı nisbetinde zikretmelidir. Fazla zikreder, kalbinde fazla ateş olursa mahzûrdan sâlim olamaz. Her ne kadar çok lezzetini duyar ve bir takım zuhûratı da olur ise bunlara iltifat etmemelidir.

Füyûzâtın mihengi yalnız şeriattır. Şeriâtı sevenler ve icrâ edenler, tarîkattan feyz almışlar demektir. Değilse, hayır. Hazret-i Allah muînimiz olsun! Âmin.

Hakk teâlâ hazretleri:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ أَعْمَى قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا
قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى

“Kim benim zikrimden yüz çevirirse onun hakkı da dar bir geçimdir. Ve biz onu kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz. Artık o zaman o; “Rabbim!

Beni niçin kör haşrettin? Halbuki ben hakikaten görüyordum.” diyecektir. Allah da şöyle buyuracak: “Öyledir, sana âyetlerimiz geldi de, sen onları unuttun. İşte bugün de öylece unutuluyorsun.”¹²⁴ buyurmaktadır.

Âyet-i kerîmeyi biraz daha açıklamak icâb ederse; bir kimse benim zikrimden i'râz ederse, onun için iki türlü cezâ vardır. Birisi dünyevîdir ki, hiç rahat yüzü görmez. Dâimâ kasâvetli olup, gözü hiç doymaz. İnsanların en fakiri gibi kendini ihtiyaç içinde görür. Çünkü harîstir. Diğeri de; onun âhirette kör olarak haşredilmesi. O vakit der ki: Yâ Rabbî! Burada beni niçin kör haşrettin? Ben dünyada kör değildim.

Allah teâlâ hazretleri: “Ben sana Kur’ân’da emirlerimi bildirmiştim. İki şey emretmiştim. Biri şeriat, diğeri tarîkat. Sen bunları yapmadın, dinlemedin. Benim emirlerimi görmedin. Binâenaleyh, görür gözlerini kör hükmünde eyledin. Ben de seni bugünkü günde böyle yaparım. İnâyetimden mahrûm eder, kör olarak haşrederim.

Ben size âzâ ve organlar veriyorum, unutmuyorum. Siz ise beni niçin unuttunuz? Ben ise size her dâim veliyy-i nîmetlik ediyordum da beni niçin unutuyordunuz, buyurur.

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى
وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى

"Bütün mahlûkat ve mevcûdattan a'lâ olan Rabbin teâlâ O zâttır ki, cümle mahlûkatı yarattı ve âzâlarını müsâvî kıldı. O Rabbin teâlâ yarattığı mahlûkâtın cümlesinin cinsi ve nevini ve efrâdını muayyen bir miktar üzerine tâyin etti. Kendilerine lâîyk olacak ef'âle tevcih etti. Ve onlara maksatlarına ulaştıracak yolları gösterdi. O Rabbin teâlâ tâze otları toprağın altından yeryüzüne çıkardı."¹²⁵ buyuyor.

Hakk teâlâ hazretleri:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

"Hiç bir şey hariç değil, hepsi O'nu hamdiyle tesbîh eder. Fakat siz, onların tesbîhini anlamazsınız."¹²⁶ buyuyor.

Muhyiddîn-i Ârâbî hazretleri, mevcûdâtı Hakk'ı tesbîh cihetinden dört kısma ayırmıştır:

- 1- Cemâdât.
- 2- Nebâtât.
- 3- Hayvânât.
- 4- İnsanlar.

Bu dört kısım içinde en ziyâde cemâdât Hakk'ı zikrediyor. Zîra hiçbir şeye ihtiyaç ve arzuları yoktur. Nebâtât ise neşv ü nemâya, ânâsır-ı erbaaya ihtiyacı olduğundan, cemâdâta nisbette daha az zikr ve tesbîh ediyorlar. Hayvânâtın ise yemek-içmek ve sair ihtiyâ-

125. A'lâ Sûresi / 1-4.

126. İsrâ Sûresi / 44.

câta arzuları olduğundan nebâtâta nisbetle daha az Cenâb-ı Hakk'ı zikrederler. İnsanlar ise daha ziyâde ihtiyâc ve arzuya tâbî olup hubb-i dünya sebebiyle ekseriyetle gaflet etmekte olduklarından hayvânât, nebâtât ve cemâdâta nisbetle daha az olarak Cenâb-ı Hakk'ı zikrediyorlar.

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

"Siz müşkilât-ı dîniyyenizi ehl-i zikirden suâl ediniz."¹²⁷ Ehl-i zikirden murad evliyâullah hazarâtıdır.

وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ يَعْلَمِكُمُ اللَّهُ

Âyet-i kerîmesi,¹²⁸ "takvâsı olanlara Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ihsân" edeceğini gösterir. Buradaki ilimden murad, ilm-i ledünnîdir. Medresede tahsîl edenlere bildirir, demek değildir.

İbâdet ve tâattan mahrûm olduğu halde teessüf ve teessür etmeyen kimsenin kalbi ölmüştür.

Tarîka dâhil olan bir kimse, ilmini, amelini, ahlâkî halini bidâyette ve vasatta tashîl ve ta'dîl etmeğe muvaffak olamazsa tarîkattan istifâde edemez ve edemiştir.

Tarîkat'a intisâb eden her şahıs mutlaka bir sıcak-

127. A'lâ Sûresi / 9.

128. Bakara Sûresi / 282.

lık hissetmelidir. Çünkü hamama giren kimse sıcaklık hissetmezse hamamın evinden ne farkı olabilir?

Bir insan yapmış olduğu günâh ne kadar büyük olursa olsun, ümîdini kesmeyerek tevbe etmelidir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın merhameti her şeyden büyüktür. Günâhı büyültmek, Cenâb-ı Hakk'ın lütfünden ümîdini kesmek, demektir. Bu da yeis halidir. Yeis ise küfre müncer olur. Bununla berâber amel ve ibâdet gereklidir. Fakat ibâdetine de îtimad etmemelidir.

Ricâlûllahtan bir zât, "Üç şeyi çok severim: maraz, fakr, mevt.", buyurmuş.

Necmüddin Kübrâ hazretleri: "Tevâzuu köpekten öğrendim." buyurmuştur.

"*Ashâbım, yıldızlar gibidir.*" buyurulmuştur. Evliyâullah da mânen sahâbîlere vâristirler.

"Allah'a giden yollar, mahlûkatın nefesleri sayısıncaadır." Ancak tarikatlar arasında tasfiye-i rûha en uygun ve Hakk'a vuslata en yakın olan tarîk, tarîk-i zikir-dir. Zîra:

"*Zikrin hayırlısı hafî olanı, rızkın hayırlısı da mikdar-ı kâfî olanıdır.*"¹²⁹ buyurulmuştur. Zikr-i hafî de ikidir:

---

129. Keşfü'l-hafâ.

1- Lisânen ihfâ ile zikir.

2- Kalben zikir.

وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَ خِيفَةً

"Rabbini içinden yalvararak ve ondan korkarak, yüksek olmayan bir sesle zikret!"¹³⁰

Kalben zikir lisan ile hafî zikirden efzdaldır. Zîra âyet-i kerîmede: **"Allah'ın zikri en büyüktür."**¹³¹ buyurulmuştur. Allah teâlânın zikrin büyüklüğü ile hükmetmesi, zikrin Allah nezdinde amellerin en efdalî olduğunu gösterir.

Zikr-i hafî hafaza meleklerinin işitmemesi sebebiyle zikr-i cehriden yetmiş kat efzdaldır.

Hadîs-i kudsîde Cenâb-ı Hakk:

أَنَا جَلِيسٌ مَنْ ذَكَرَنِي

"Ben, Ben'i zikredenle beraberim!"¹³² buyurmuştur.

Zâkir, zikrile Allâh teâlâyâ öyle kemâl-i kurbîyet ve tamâm-ı ünsiyet tahsîl eder ki, o kurbîyet ve ünsiyetin gereği olan cülûs, Hakk teâlânın şânına muhal olduğu halde Hakk teâlâ onu zâtına izâfe etmiştir. Tâlib-i rızâullah ve râgıb-ı likâullah olan kimse zikre devâm etmeli ki, rızâullahâ nâil ve likâullahâ vâsıl olabilsin.

130. Âraf Sûresi / 205.

131. Ankebût Sûresi / 45.

132. Keşfü'l-hafâ / I-232.

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

"İş husûsunda onlarla müşâvere et. Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan."¹³³

İnsan gücünün yettiği şeyi önce müşâvere etmeli ve ondan sonra yapmalıdır. Bir insan gücünün dâhilinde olmayan şeyi Cenâb-ı Hakk'a tefviz etmelidir ki, bu tevekkül demektir.

Kul ekip biçiyor ve kendi yapması îcâb eden nadası yapıyor. Fakat yağmur yağdırmaya kudreti olmadığı için Cenâb-ı Hakk'tan istiyor. Esbâba tevessül tevekküle mânî değildir.

Âile sâhibi olan ve misâfirî gelip giden kimsenin bir senelik erzâkı depo etmesi tevekküle mânî değildir. Bugün rızkını yiyerek yarını düşünmesen o da tevekküldür.

Cenâb-ı Hakk, İsâ -aleyhisselâm'a- şöyle vahyetti:

Ya İsâ güneş gibi şefkatli ol! Arz gibi mütevâzî ol! Gece gibi ayıpları setredici ol! Sular gibi sehâvetli ol!

Zikir emri vücûb içindir. Cenâb-ı Hakk -celle ve alâ- hazretleri: "**Beni çok zikir ediniz.**"¹³⁴ buyurmuştur. Cenâb-ı Hakk'ı zikir etmek vâcibdir. Vâcibi terk eden azâba müstahak olur. Azâbtan kurtulmak için zikir etmek lâzımdır. Bu da tarîkat-ı âliyyeye sülûk ile olur.

133. Âl-i İmrân Sûresi / 159.

134. Ahzâb Sûresi / 41.

Tarîkat-ı âliyyeden uzak olan bir kimse hakkında şöyle bir misâl verebiliriz:

Meselâ acemi askerler önceleri elbisesiz olarak bir kışlaya verilir. Henüz askerlikle alâkadar olmadıkları için korkudan kötü kötü düşünürler. Vaktâ ki elbiseyi giyerler, ünsiyet peydâ ederler, eski halleri zail olur.

وَأَنْ سَعِيَّةٌ سَوْفَ يُرَى

"İnsan, dünyadaki sa'yinin semeresini âhirette görür."¹³⁵ buyurulmuştur.

Bir adam hem işret eder, hem hırsızlık eder ve hem de yalan söylemiş. Bunların hepsini terk etmesini tavsiye etmişler. Hepsini birden terk edemem. Yalnız bir tanesini yani yalan söylemeyi terk edeyim, demiş. Yalanı terk etmiş. Sonra meyhâneden veyahut hırsızlıktan geliyorum demeye hicâb etmiş, hepsini terk etmiş.

Cenâb-ı Hakk'ın en büyük sıfatı "ilim"dir. Onun için ilim tahsîl etmek lâzımdır. Çünkü ferâiz-i dîniyyeyi insan ilimle ifâ eder, öğrenir. Yalnız ilim fayda vermez, amel ve ibâdet de şarttır.

Hazret-i Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- den sonra peygamber gelmediği için ulemâ vâristir.

Seyyid Şerîf Cürcânî, Yâkûb-i Çerhî hazretlerine

intisâb etmiş, Bilâhare Yâkûb-i Çerhî hazretleri, Seyyid Şerîf'i kendi şeyhi olan **Alâuddin Attâr** hazretlerine götürmüş, görüşmüşler. Farsça bir beyitte Seyyid Şerîf hazretleri:

Yâkûb-i Çerhî'ye intisâb etmeden râfizi imişim. Alâuddîn hazretlerine mülâkî olduktan sonra Allah'ımı bildim, demiştir.

Şu halde böyle bir âlim zâtın kusûrunu îtirâf etmesi tarîkatın büyüklüğüne delâlet eder.

Yâkûb-i Çerhî hazretleri, Seyyid Şerîf'e teveccüh-te, göğsünde bir hışırtı hissetmiş. Hafif bir de cezbe gelerek sarığı düşmüştü. Seyyid Şerîf, daha sonra bunun sebebini sormuş, o da: "Derûnundan ilminin paslarını kazıdığını..." söylemiştir. Nitekim âyetle buyurulmuştur.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

"Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, biz onlara elbette yollarımızı gösteririz."¹³⁶

Burada iki mânâ vardır:

Biri, şerr-i şeytân ve nefis ile mücâhede edecekse-niz bizden hidâyet bulursunuz.

Diğeri, mücâhede eden, çalışan herhalde emeline nâil olur, mahrûm kalmaz.

Cennet üçtür:

1- Avam cenneti: Burada yeme, içme ve cima ile cemâlullahı bir kaç defâ nâil olmak vardır.

2- Havâs cenneti: Bunlar da haftada bir defâ cemâlullahı müşâhede ederler.

3- Ahass cenneti: Bunlar, mukarrabîndirler. Padişâhın mabeyincisi gibi dâimâ cemâlullah ile müşerref olurlar.

Hadîs-i şerîfte buyurulduğu üzere cehennemden en sonra çıkacak "Hennâd" isminde biriymiş. **Hâsan-ı Basrî** -rahmetullahi aleyh- ağlayarak "Keşke ben de onun gibi olaydım!" demiş. Bunun sebebinin sormuşlar, cevaben demiş ki:

- Ona cehennemden çıkacağı tebşîr olunmuş, sened almış, demektir. Bizim elimizde böyle bir hüccet yok, demiştir.

Abdülkâdir Geylânî -kuddise sirrûh- buyurmuşlardır ki:

بِقَدَرِ مَا اشْتَرَيْتُمْ أَبِيعُ

"Ne kadar alıcı iseniz, o kadar satıcıyım." Bir satıcının başında bir çok insanlar bulunur. Hepsisi seyircidir. Müşteri olarak bir veyahut iki kişidir.

RÂBITA VE LÜZÛMU

"**Y**â Muhammed -salîellahü aleyhi ve sellem- söyle! Eğer Cenâb-ı Hakki seviyorsanız yoluna tâbi olunuz. Allah da sizi sevsin."¹³⁷

Muhabbetullah da mütâbaat ile olur. Muhabbetin birinci adımı şer'ât, ikincisi de tarîkattır. O da ikidir; biri zikirdir, diğeri tefekkürdür. Zikir ve fikir de râbitasız kazanılmaz. Râbita da kolay değildir. Çünkü, nefse muhâlefet ve mücâdele lâzımdır. Nefis insana çok şüpheler verir. Şüpheleri izâle lâzımdır. Bu da zamana muhtaçtır. Râbitada mürşidin hayâlini tefekkür etmeğe lüzum yoktur. Muhabbet lâzımdır. Zâten bir insan sevdiğini dâimâ gözü önünde bulundurur.

"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını imtihan için ölümü de hayâtı da takdîr edip yaratandır."¹³⁸

137. Âl-İ İmrân Sûresi / 31.

138. Mülk Sûresi / 2.

Cenâb-ı Hakk'ın dünyaya tecellîsi imtihan nokta-ı nazarındandır. Ahirete tecellîsi ise lutf-i ilâhîdir.

Cenâb-ı Hakk cümlemizi hakîkî müslüman ve ehl-i îmân etsin. Lisânen Allah'a, fakat kalben mâsivâyâ kul olan kimselerden etmesin! Âmin.

Dünyada mal toplamaya fikirlerini tahsis edip ser-
vet ve sâ mânâna mâlik olanlar hayâtta iken ölü kabîlin-
dendir. Ebedî hayâta nâil olan ancak maârif-i ilâhiye ve
ezkâr-ı bâtınaya mâlik olan kimsedir.

إِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ

*Ey benim ümmetim! Size bir müşkilât, bir gam ve
keder teveccüh edince evliyâullahın ziyâretine koşu-
nuz ki, onların berekâtıyla müşkilâtınız hâlî, gam ve ke-
deriniz zâil olsun.* Bunun tasavvufî izahında kubûrdan
murâd, evliyâullahtır. Zîra onlar "Ölmeden evvel ölü-
nüz!" sırlarına mazhâr olmuşlar, nefislerini öldürmüş-
lerdir, cesedleri ise, kabir makamındadır.

**"Mescidler Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Orada
Cenâb-ı Allah'tan başkasını taleb etmeyiniz."**¹³⁹ Ya-
ni bütün teveccüh ve îtimadınız Cenâb-ı Hakk'a olsun.

Evliyâullah'ın verdiği bir mânâyâ göre mescidden
murâd, kalbdir, zîra mescidler secde yeridir. Secde ise
tezellüldür. Tezellül ise kalbde olmalıdır. Kalbde aza-
met bulunup da zâhirde küçülmek ve tevâzu göster-
mek müteber olmadığı şüphesizdir.

Bu mânâyâ göre âyet-i kerîmeden murâd kalb, Cenâb-ı Allah'a mahsûs tezellûl için tâyin olunmuş bir noktadır. Kalbinizde bir başka şeye tâlib olmayıp ancak Allah teâlânın rızâsına tâlib olmalısınız, demektir.

Ahmed er-Rifâi buyurmuştur:

لَا تَطْلُبُ وَلَا تَرُدُّ وَلَا تَدْخِرُ

Taleb etmeyiz, reddetmeyiz, saklamayız.

Abdülkâdir Geylânî buyurmuştur:

Size hediye gelen şeyi, Cenâb-ı Hakk'ın yediyle ihsân-ı ilâhî olduğuna itikad ederek kabûl ediniz. Yoksa Zeyd'in, Amr'in hediyesi olarak kabûl etmeyiniz.

Bir insanın duâsının, istiğfarının müstecâb olduğu o kimsenin rûhunun incilâsı nisbetindedir. Yani, tezkiye-i nefis ve tehzîb-i ahlâkı artıkça duâsı da o nisbette müstecâb olur.

Bazı kimseler görüyoruz ki, pek çok fenalıklar yapıyor, kendilerini bir türlü fenalıktan kurtaramıyor. Halbuki, ehl-i tarîk böyle değildir. Her ne kadar ehl-i tarîkin bazılarında da bu hal bulunuyorsa da, bu, şerîata dikkatsizlikleri, teslîmiyet ve râbîtada zaafiyet ve kusûrları sebebiyledir. Zîra râbîtası kuvvetli olanlara şeytan yaklaşamaz. Râbîtası kuvvetli olan sâlikin kalbi zâkir ve uyanık demektir. Zâkir olan kalbe şeytan sokulamaz.

Ay ışığının güneşten alır. Bunda râbîta ile elde edilen istifâdeye müşâbehet vardır. Gözlükle bir şeye

bakılınca gözlük vâsıta olduğu gibi râbıta da buna benzer.

Zamanımızda ise bazıları inkâr ve başka sûretle halkı iğfal ederek temin-i menfaat etmek isterler. O gibilerin telâşına hâcet yoktur. Çünkü müslümanları men husûsunda şeytanın isti'câli onlardan daha ziyâdedir.

Bazıları da irtihal buyuran kutublara râbıtayı tavsiye ederler. Cenâb-ı Hakk her zaman için mürşid-i kâmil bulundurmaktan âciz değildir. Bunu inkâr, Cenâb-ı Hakk'a hâşâ acz isnad etmektir.

Hadîs-i şerîfte:

"Şeytan benî Âdem'in kalbine icrâ-yı nüfûz için istilâ eder. Lâkin kalb Cenâb-ı Allah'ı zikredince şeytan me'yûsen geri çekilir, unutulunca, tekrar istilâ eder." buyurulmuştur.

Kezâ âyet-i celîlede:

"Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Sizi cimriliği emreder." buyurulmuştur. Böyle kuvvetli bir düşmandan korunmak için şer'î bir tarîkata dayanmak lâzımdır.

Tarîkat-ı âliyyede medâr-ı feyz ü terakkî, muhabbet ve râbıta tarîkiyledir. Bu da mürşidinin teveccüh, nazar ve himmetini kazanmak sûretiyle olur.

Muhabbetin şartı muvafakattir, buyurulmuştur. Yani muvafakat mürşidini sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemektir. Böylece in'ikâs tarîkiyle mürşidin hali,

sâlikin kalbinde zuhûr eder. İhvân arasındaki muhabbet de şüphe yok ki, şems-i hakîkať, nûr-i nübüvvet Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretlerinden geliyor. Aslen o feyz kaynağından doğuyor. Nitekim ihvân arasındaki muhabbet, akrabâ arasında pek de görülemiyor. İhvân bir kere görüştüler mi, ayrılmak istemiyorlar. Halbuki dünyevî sohbet ve muhabbetlerde bu hal devam etmiyor. Âkıbeti bozuk geliyor. Denilmiştir ki, Allah için olmayan muhabbetin nihâyeti adâvet olur.

Muhabbet-i ilâhî için dökülen göz yaşları, cehennem âteşini söndürür. Ehl-i zikr ve muhabbet kimseler, sıratı geçerken cehennem ateşi lisana gelip: Ey mü'min! Çabuk geç. Zîra senin nûrun benim ateşimi söndürüyor, diyecektir.

Hakk teâlâ hazretleri Ümmet-i Muhammed'e pek büyük lütuflar ihsân buyurmuştur. Bu yüzden bizler, ümmet-i itaat olmalıyız. Emirlerini imtisâl, nehiylerinden ictinâb ile Hakk'ı tanımalı, âmil olmak sûretiyle ita-atkâr olmalıyız.

Sâlik iç dünyasını dâimâ tecessüs etmelidir. İçinde bir kusûru veyâ fenâ bir niyeti olup da bir kâğıda yazmak lâzım geldiğinde utanırsa o kâmil değildir. Onu bırakmağa gayret etmelidir. Eğer bir mü'min ekserî emre itaat edip de yalnız bir emre itaat göstermezse ona mûtî denmez. Tasavvuf da hulâsa olarak bir noktadadır. O da rızâullahıdır. Binâenahleyh, hevâ ve hevese, nefis ve şeytana uyarak başka bir maksat ve niyetle bu işte bulunmamak lâzımdır.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

"Hakîkat Rabbimiz Allah'tır, deyip de sonra doğruluğu iltizam edenler yok mu? Onların üzerlerine korkmayın, tasalanmayın, vaad oluna geldiğiniz cennetle sevinin, diye diye melekler inecektir."¹⁴⁰ buyurulmuştur.

Burada melâikenin onları tebşîri, zıkr için değil, istikâmeti içindir.

Nitekim hadîs-i şerîfte: "*Sûre-i Hûd ile emsâli beni ihtiyarlattı.*" buyurulmuştur. Maksud-ı Risâlet-penâhileri, bu sûre-i şerîfede mezkûr olan: **"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"**¹⁴¹ âyet-i celîlesinin mefhûmu olan emr-i istikâmet hatıra geldikçe husûle gelen teessür-i azîmi takdîr ve beyândan ibarettir.

İbâdet eden kimseye lâzım olan üç mühim şey vardır:

- 1- İbâdetini îtibar-ı dünyaya âlet etmemelidir.
- 2- Bir kimsenin malında gözü olmamalıdır.
- 3- İbâdetine mukâbil Cenâb-ı Hakk'tan mükâfât istememelidir; zîra ibâdet boynunun borcudur.

Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- murâd buyurursa sevdiği kullarına her şeyi ihsân eder. Bu sûretle bir insan.

140. Fussilet Sûresi / 30.

141. Hûd Sûresi / 112.

تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ وَبِأَخْلَاقِ رَسُولِ اللَّهِ

"Allah'ın ve Rasûlullah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız!" hadîs-i şerîfinin sırrına mazhar olabilir.

Ümmühât-ı ahlâk-ı hamîde olan sehâ, sabır ve hizmet, irşad ve terakkî için sıfat-ı lâzimedendir. Hadîsi-Nebevî'de:

"Cûd ü Kerem Cenâb-ı Allah'ın âzam-ı sıfatındandır."

"İmân-ı kâmil iki yarımdır. Bir yarımı irtikâb-ı menâhîden imtinâ mânâsına olan sabırdır, diğeri de evâmîr-i ilâhiyeye imtisâl ve itaatten ibâret olan şükürdür."¹⁴² buyurulmuştur.

Nitekim bir hasta için iki şey lâzımdır. Biri hımye yani perhîz, diğeri de ilâçtır. Perhîz sabırdır, ilâç da Hakk teâlâ hazretlerinin nîmeti olup onu isti'mâlde de şükûr vardır.

Hadîs-i şerîfte kötülüklerden sakınmak mânâsına olan sabrın evvelce zikrolunması iki nükteyi işârettir:

1- Def-i mefsedetin celb-i maslahattan mukaddem bulunmasına.

2- İbâdet ve tâatın hepsinin icrâsı, beşerin kudreti hâricinde olup menâhîden ictinâbın ise her ferdin îfâsının imkân dâhilinde bulunmasıyla faydasının daha şümullü olmasına.

Âlem-i islâm için musavver olan ilerleme ve yükselmenin en mühim sebebi de isyan ve günahları terk-tir. Menhîyâtın insanların malına, canına ve mâneviya-tına îrâs ettiği zararın gayr-ı kâbili telâff olduğu ehli ba-sîretin mâlumudur.

Bir sevâb nasıl bütün halkın ervâhına gider?

Uzaklık, yakınlık cismâniyet içindir. Rûhaniyette bu yoktur. Nasıl ki güneş şarktan doğar, bütün âlemi ten-vîr ederse, rûhâniyet de öyledir. Biiznillâhi teâlâ her ta-rafa yetişir.

Rûhâniyet, âlem-i emirdendir, nûrânîdir, melekîdir, felekîdir, yemez, içmez, uyumaz, gâfil bulunmaz, sev-diklerini unutmaz. Yakın ve uzak her nerede olursa ol-sun biiznillâhi teâlâ imdatlarına yetişirler.

Cismâniyet ise âlem-i halktandır. Âb u kildendir, zulmânîdir, hayvânîdir, yer, içer, uykuya dalar, gaflette bulunur, bazen evlâdını bile unutur.

Nitekim -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendi-miz:

*"İki gözüm uyur, lâkin kalbim uyumaz."*¹⁴³ buyur-muşlardır.

Bu hadîs-i şerîf, maddiyât ile mâneviyatın farkını tefrik ve izâh buyuruyor.

KEŞİF - KERÂMET

Evliyâ-ı kirâmın bir çoklarından keşiflerin kerâmetlerin zuhurû tevâtür ile sâbit olduğu halde daha yüksek makamda bulunan bir hayli evliyâ-ı izâmdan bir kerâmet-zuhûr etmediği mervîdir. Bunun sebebi ise kesbî ilimden ziyâde ledünnî ilim ile peygamberlere vâris bulunan evliyâ-ı kirâmın üç sûretle zuhûra gelmiş olmalarıdır:

Birincisi: Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in sehm-i nübüvvetine vâris bulunan zâtlardır ki, vazîfele-ri yalnız kulları irşâd, nefs ve şeytana mağlup olan bi-çârelere mânen ve maddeten bi-iznillâhi teâlâ imdat eylemekten ibârettir. Bu gibi zevâta kerâmetin lüzûmü yoktur.

İkincisi: Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in sehm-i velâyetine vâris bulunan zâtlardır. Bunların vazîfesi, huzûr-ı dâimîde bulunmak, muhabbetullah, zikrullah ile hâne-i kalblerini tenvîr ve hak ve hakîkatten

gayri mâsivâdan tenfir eylemekten ibârettir. Mâmâfih makamları, birinci zevâtın makamına vâsıl olamaz. Çünkü nübüvvetin makam ve vazîfesi, velâyetin makam ve vazîfesinden daha âlîdir.

Üçüncüsü: Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz hazretlerinin sehm-i nübüvvet ve sehm-i velâyetlerinden nasîb almış ve bu sûretle sehm-i nübüvvete vâris olmuş bulunan zevât-ı kirâmdır.

Sırası gelmiş iken şunu da arz ve ilâve edeyim ki, evliyâullahı teâlânın şan ve şereflerini keşifleriyle, kerâmetleriyle takdîr eylemek doğru olamaz. Zîra bütün kutubların ser-tâcı bulunan ashâb-ı kîrâmdan, takrîben üç beş meseleden başka kerâmet rivâyet olunmamıştır.

Denilmiştir ki, Yeryüzü hâlf değildir; eğer hâlf olsa, ehl-i zikr ve ehlullah bulunmamış olsa, ahvâl-i arz, münkalib olur, bozulup değişir.

KERÂMET İZHÂRİ CÂİZ MİDİR?

Enbiyâ üzerine izhâr-ı mucize vâcib olduğu gibi, evliyâ üzerine de izar-i kerâmet yani kerâmetin gizlenmesi vâcibdir, denilmiştir. Sebebi ise, enbiyâ -aleyhimüsselâm- kendinden evvel gelen nebînin kavminin dînini neshettiğinden ecdâdının dîninden döndürmek müşkil olacağından, onun için enbiyâyâ izhâr-ı mucize istihsânen vâcibdir. Velî ise Hâtemü'l-enbiyâ -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz'in vekîli demek olacağından onların vazîfesi Kitâbullah'ın ahkâmını tebliğ olup ümmetin Kur'ân ile amel etmesi ve îmânlarının

kuvvetlenmesi için izhâr-ı kerâmete lüzûm yoktur. Çünkü, bir kavmi dîninden döndürmek müşkül olacağından mûcize lâzımdır. Evliyâyâ ise izhâr-ı kerâmete lüzûm yoktur.

Hâtem, bir hüküm ve karârın altını mühürlemek ve başka bir hüküm ve karâra lüzûm ve imkân kalmadı, demektir.

Sâhibü'l-Kur'ân olan Peygamberimiz -sallallahu te-âlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz ve Hâtemü'l-enbiyâdır. Ondan sonra bir nebî gelmez. Velî ise verese-i enbiyâ olmakla her zaman mevûd ve Kur'ân ile hüküm ve ameli emreder.

Bir târîhte bir Hristiyan riyâzetle keşf elde etmiş. Sonra bir islâm memleketine gelerek sihirbazlıkla halkı idlâle başlamış. Ehl-i halden biri, ben bunu müslümanların başından temizleyeceğim, demiş, silâhını almış, gelip kapısını çalmış. İçeride adam:

- Ne istersin, demiş.

- Aç kapıyı, seninle görüşeceğim, demiş.

Ben seninle görüşemem. Zîra sende sûikast niyeti var, açmam, demiş. Kalbinde tuttuğu ve Cenâb-ı Allah'tan gayrı kimsenin vâkıf olmadığı bir şeyden bahsetmesi daha ziyâde merâkını mûcib olduğundan, her halde görüşmeden gitmek istememiş.

Onun üzerine:

- Bana kapıyı ne sûretle açarsın, demiş. O da:
- Eğer sen niyetini değiştirirsen açarım, demiş.
- Niyetimi değiştirdim, deyine kapıyı açmış.

Ona sormuş ki:

- Sen bu keşfi nasıl elde ettin?

O da:

- Ben Hristiyan'ım. Bu keşfi riyâzetle elde ettim; yalnız nefsim neyi arzu ettiyse ben yapmadım. Bütün mevcûdiyetimle muhâlefet ettim, bu keşfe nâil oldum, demiş.

O zât da demiş ki:

- Mâdemki sen ne buldunsa nefsin muhâlefetten buldun, öyleyse bu halini bir hakîkate rabt etmek lâzım. Bir kere de islâmiyeti nefsin teklif et râzı olacak mı, demiş. O da:

- Nefsime teklif ettim râzı olmuyor, demiş.

Yine o zât da cevaben:

- O halde senin keşfinin sahîh olması için islâmiyeti kabûl etmen şarttır, demiş. O Hristiyan, hakkı teslîm ederek şeref-i islâm ile müşerref olmuş.

İşte bazı kimseler, şer-i hakîkî rehbersiz riyâzât yaparak, gördükleri hali, şer-i şerîf hilâfına olduğu halde kerâmet zannederek çıkmaz ve bâtil bir îtikada kapılıp istidrâc kabîlinden olan süflî ve şeytânî hallere al-

danarak helâk ve husrân-ı ebedîye dûçâr oluyorlar. Sâlikin haline göre "Kalk, uyu!" emri verildiği gibi, evli-yâullah da zamânı gelinceye kadar hizmet ve zahmetle emrederler. Nitekim:

"Bizi bidâyet halimizde gören siddîk zanneder nihâ-yet halimizde gören de zındık zanneder." buyurulmuştur

Bidâyet halinde "kalk" emri verilir. Nefis ile mûcâdele için geceleri kalkar, ibâdet ve tâatta bulunur. Nefis tezkiye oldu mu, "*Nefsin senin bineğindir, ona rıfk ile muhamele et*" hadîs-i şerîfinde buyurulduğu veçhile "uyu" emri verilir.

Bağdad'ta Mûfessir Âlûsî'nin oğlu Nu'man Efendi, vaaz ederken:

لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

"Gaybı Allah'tan başkası bilmez."¹⁴⁴

Âyeti celîlesiyle istidlâl ederek kerâmeti inkâr etmiş. Cemaat arasında bulunan ehl-i hal bir zât demiş ki:

- Bu âyet-i celîle kerâmetin sübûtuna delildir. Çünkü El-gayb'da elif lââm yani harf-i târîf, istiğrak içindir. Mânâsı, gaybın küllîsini ancak Allah teâlâ bilir. Lâkin, dilerse bazı cüz'îyyâtını kuluna bildirir, demektir. Zîra kâidedir: "Sâlibe-i külliyye, mûcibe-i cüz'îyyeyi selb etmez." Bu kâideye göre âyet-i celîlede beyân edildiği veçhile: **"Melekler de seni tenzih ederiz, senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok, dedi-**

ler."¹⁴⁵ "(Zâten) size az bir ilimden başka (bir şey) de verilmemiştir."¹⁴⁶ buyurulmaktadır.

Sahâbeden birisi:

- Yâ Rasûlallah! Bu âyet-i celfîye siz de muhâtab mısınız, diye suâl edince Peygamberimiz:

- Evet, buyurmuştur.

- Bütün enbîya ve evliyânın ilmi, Hakk -celle ve alâ- hazretlerinin ilmine nisbetle bir nokta kadar bile değildir.

Evliyâullah'tan birisi fakir kıyâfetiyle gezerken bir câmiye gitmiş. Bir hoca azametle vaaz edermiş. Kendisinde bir varlık hisseder, ilmine gururlanırmış. Vaazı hî-tâmında o zât, hocanın yanına vararak bir suâl soracağını söylemiş.

- Cenâb-ı Allah'ın ilmine nisbetle bütün enbîya ve evliyânın ilmi ne nisbettedir, demiş. Hoca:

- Bu nasıl suâl! Hiç nisbet kabûl etmez, demiş.

Sonra orada rahle üzerinde bir büyük kâğıt varmış, üzerine bir nokta koyarak:

- Bu kâğıda nisbetle bu nokta nasıl? Yani Cenâb-ı Allah'ın ilmini bu kâğıdın büyüklüğü nisbetinde farz et-

145. Bakara Sûresi / 32.

146. İsrâ Sûresi / 85.

sek, bütün enbiyâ ve evliyânın ilmi bu nokta kadar nisbet olunabilir mi, demiş.

Bunun üzerine fakir:

- Bîlcümle enbiyâ ve evliyânın ilmi Cenâb-ı Hakk'ın ilmine nisbetle nokta kadar olmadığına göre senin ilmin bu noktanın içinde ne kadardır, diye suâl edince, vaiz kızarak:

- Haydi şuradan, diye onu koğmuş. Sonra sorulan suâli, bir hikmet tahtında olduğunu anlamış.

İşte vaaz ve nasîhatte, gurur ve azamet lâıyk değildir.

Keşif ikidir:

- 1- İyânî:
- 2- Vîcdânî.

Selef-i sâlihîn zamanında erzâk şüpheli olmadığından keşif, iyânî olurdu. Hal-i hâzırda ise ekseriyetle rızık şüpheli olduğundan keşif vîcdânîdir.

Keşif-i vîcdânî, âmânın hamamda bulunup hisleriyle hamamı keşfi gibidir. İyânî keşif ise sağlam gözlünün hamamı hem görerek hem de hissederek keşfetmesi gibidir.

Tarîkatta iki saha vardır:

- 1- Nefis sâhası,

2- Rûh sâhası.

Nefis sâhasında insan hiddet eder, mâsivâdan geçemez. Rûh sâhasında mâsivâ kâmilten sukût eder, kalb ancak Cenâb-ı Hakk'a merbût olur. Fakat eskisinden daha rahîm olur.

Seyr-i âfâkî rüyâda görülen zuhûrat, seyr-i enfûsî yakaza halindeki zuhûrattır.

HAVÂTİR VE CEZBE

Kalbe hicab olan havâtır altı nevidir:

- 1- Hevâcis: Nefis cânibinden kalbe nüfûz eder.
- 2- Vesâvis: Şeytân cânibinden kalbe ilkâ olunur.
- 3- İlâyât: Melek cânibinden kalbe ilkâ olunur.
- 4- Vâridât: Bunlar Hakk'tan kalbe sünûh eyler.
- 5- Suver-i kâinât: Hisler târafından kalbe duhûl eder.
- 6- Ma'kulât: Akıl cânibinden kalbe hutûr eder.

Bu havâtırların hepsi sâlik -i mübtedîye göre hicâbtır.

Kalbi bu havâtırın mecmûundan tecrîd etmek ve mecmunun duhûlünden hıfz etmek lâzımdır ki, cemâl-i zâtîyi müşâhede ve envâr-ı tecelliyât-ı esmâ ve sıfatı müşâhede eder.

Kalbi havâtırdan muhâfaza etmenin tarîki:

Sâlik, mahsûsata havâssını taallûktan men etmelidir. Zîra havâtırın ekserîsi, kulak ve göz tarîkiyle kalbe duhûl eder. Aklını da ma'kulâta taallûktan hıfzedip mutâ-

laa gibi şeyleri terk etmelidir. Daimî zikr-i kalbî ile meşgûl olup havâtır geldikte istiğfar edip Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ile ilticâ etmek ve halktan uzlet edip kelâm söylemekten dilini tutmak ve âmâl-i dünyeviyeyi terk edip ayrıca kalbi işgal eden işlerden ihtirâz etmelidir.

Hadîs-i şerîfte:

جَذْبَةٌ مِنَ جَذَبَاتِ الرَّحْمَنِ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ

"Rahmânın cezbelerinden bir cezbe, ins ve cinnin ameline denktir." buyurulmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın cezbi, ins ve cinnin amelinden ef-daldır. İnsanın kendi kuvvet ve tâkatiyle Cenâb-ı Hakk'a sülûk ve kurbiyetiyle, Cenâb-ı Hakk'ın ahz ü cezbi arasındaki fark, beyne's-semâ ve'l-arz gibidir. Hattâ insanda olan kuvvet, Cenâb-ı Allah'ın kuvvetine nisbeten yok gibidir.

Cezbe; Cenâb-ı Hakk'ın mânen cezbedip, bir kulu-nu kendi muhabbetine çekmesi, yaklaştırması demektir. Bazı kimselerin hilkatinde toprak unsuru gâliptir: Mîzâcî türâbî olanlar, tahammül eder, bağırır. Bazı sâliklerde unsur-ı nârî yani âteş galip olduğundan gelen hal ve füyûzâta tahammül edemez; bağırır, ağlar, rûhu lezzet duyar, zarfı olan cesed ona tahammül edemez. Bir tencerede yemeğin kaynaması gibi olur.

"Cezb-i Rahmânın, sekaleynin yani ins ve cinnin amelinden efdal olması nasıl oluyor?" denilirse ins ve cinnin ameli kendi çalışıp kazanmasıyladır. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın ihsânı böyle değildir, ölçsüzdür. Bir ku-

lun ameli ile kıyâs kabûl etmez. Meselâ, bir işçi her gün çalışmakla ancak geçinebilir. Fakat zengin olamaz. Lâkin bir kimse bir ağanın veyâ pâdişahın yanında olup da kendini sevdirmekse efendisi ona ihsân edince çabucak zengin olur.

İşte Cenâb-ı vâhibü'l-atâyâ Allah zü'l-celâl hazretlerinin ihsânı da ölçüsüzdür. Bu ihsânını da bir bahane ve bir vesîle ile verir.

Biz mü'minler de Cenâb-ı Hakk'ın lütfüne mazhar olmak ve kendimizi sevdirmek için:

"Ya Muhammed! Eğer muhabbetullahi teâlâyı arzu ederseniz bana tâbî olunuz, Allah da sizi sevsin!"¹⁴⁷ nazm-ı celîli mantûkunca Rasûl-i Ekrem -salallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz'in izine ittibâ etmeliğimiz lâzımdır.

Cezbesiz hiçbir velî yetişmemiştir. Çünkü Cenâb-ı Allah -azze ve cele- bir kulunu kendi tarafına çekmezse hiçbir kimse kendi kendine Cenâb-ı Hakk'a yetişemez. Bazen sülûk mukaddem olur ve bazen de cezbe mukaddem olur. Cezbe-i hakîkîyye sülûktan sonra olan cezbedir ki, bu daha makbûl ve kemâllidir. Bu kısım meczûba sâlik-i meczûb denilir.

Meczûb-i sâlik ise, mübtedîlerin halidir. İstikâmet ederlerse istifâde ederler, değilse edemezler.

Bazı meczûblar keşifler görür ki, bu hal kendilerini yoldan alıkor. Şerîata ittibâ etmeyince o hali de kaybo-

lur, mahrûm kalır. İşte sâlikin hali, kendi hali değildir, mezcûb olanın her halde sülûk görmesi lâzımdır? Sülûk ve cezbe ile terakkînin farkı, şimendifer ile at arabasının farkı gibidir. Cezbe ve aşk yolu yakındır.

Cezbe iki kısımdır.

Bir kısmı sâkindir, zâhirde ve vücûtta cezbe eseri görülmez. Fakat bâtını mezcûbdur. Bâtında hissettiği hal, lezzet cezbe eseridir. İrşâd için her halde sülûk lâzımdır. Mezcûb olanların hali ârizîdir, aslî değildir.

Ehl-i tarîkat dört kısımdan halî değildir.

- 1- Sâlik-i mezcûb.
- 2- Mezcûb-i sâlik.
- 3- Yalnız sâlik.
- 4- Yalnız mezcûb.

En efdalî sâlik-i mezcûbtur. Yani, sülûktan sonra hakîkî cezbeye mazhar olanlardır.

Rasûl-i Ekrem -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- hazretleri hal-i istiğrakta, deryâyâ dalar gibi müstağrak olurmuş. Hâl-i sahva gelip ayrılmak için **Âişe** -radiyallahu anhâ- ya:

"Bana kelâm et, konuş yâ Humeyrâ!" buyururlarmış.

Bazen da dünya işleriyle bir maksada mebnî meşgul olduklarında vücûd-i şerîflerinde bir ağırlık âriz olurmuş. O vakit **Hazret-i Bilâl** -radiyallahu anh-'e:

"Beni tatlı sesinle ferahlandır yâ Bilâl!" buyururlarmış.

TEVBE

كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءً بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ

"Rabbiniz kendi üzerine (şu) rahmeti yazdı. İçinizden kim bilmeyerek bir fenalık yapıp da sonra arkasından tevbe etmiş ve düzelmiş ise şüphesiz ki O (Allah) gafûr ve Rahîmdir."¹⁴⁸

İnsan cehâleti sebebiyle günah işlemiştir. Sonra fenâlıktan tevbe ve muâmelâtını ıslah etmiştir. İşte bu gibiler hakkında Allah gafuru'r-rahîmdir. Ve bu gibiler için afvını farz kılmıştır. Hadîs-i şerîfte de:

"Günahlarından hâlis olarak tevbe eden kişi hiç günah işlememiş gibidir." buyurulmuştur. Bir insan hâlis tevbe ederse hiç günah işlememiş gibi temizlenir.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

"Gerek itaat ve gerekse isyânının zerresi gâib olmaz. İtaat eden mükâfât bulur, isyân eden mucâzât görür."¹⁴⁹

Şu halde dâire-i itaatte bulunarak kendini Cenâb-ı Hakk'a sevdirmeli. Necât bundadır.

Hakk teâlâ hazretleri:

"Şirkten tevbe edip iyi amel (ve harekette) bulunan kimselerin kötülüklerini Allah iyiliklere çevirir. Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir."¹⁵⁰ âyet-i celîle-sinde önce tevbeyi beyân buyurmuştur. İmân ve amelin makbûl ve tam olması için, evvelâ tevbe lâzım geliyor.

Seyyiâtın, hasenâta tebeddül etmesi hakkında bu âyet-i celîle tefsîrinde beyân buyurulmuştur ki: Meselâ yüz seyyie işleyen bir kimse sıdk ve ihlâs ile tevbe eder, ameli salîh işlerse yüz hasene verilir. Hattâ bir kimse rû'yâsında âlem-i âhirette günalarından hesaba çekildiğini görmüş. Günah-ı sağırelerini söylemiş, kebîresini inkâr etmiş. Sağırelerine mukâbil hasene verildiğini görünce, kebîrelerinin ve olduğunu söyleyerek onun da mukâbilinde ecrini istemiş

GÖZYAŞI

Hakk yolcularının Cenâb-ı Allâh'a yaklaşabilmeleri

149. Zilzâl Sûresi / 7-8.

150. Furkan Sûresi / 70.

için yegâne sığınak gözyaşıdır.

Çünkü:

Gözyaşı: İçin, tahassür ifâdesi ve gözün niyâzıdır.

Gözyaşı: Nedamet mânâsını taşır, Allah'a bir nevî tevbedir.

Gözyaşı: Aşkın derûnî hislerini coşturan kelimesiz ve sedâsız lisanıdır.

Gözyaşı: Ârîfin kalbinin tercümanıdır.

Gözyaşı: Mağfiret için Allah'ın kullarından istediği istirhamıdır.

Gözyaşı: Hakk'ın rahmetini tahrik ve merhametini celbeder.

Gözyaşı: Günahkârın sıdk ve ihlâs ile Rabblerine eyledikleri ubûdiyet incisinin dâneleridir.

Gözyaşı: Allah için öyle bir sermaye-i sadeftir ki, rahmet, merhamet ve mağfiret habbelerini içinde taşıyan seyyidü'l-istiğfar ve tevbe-i nasuhtur.

Gözyaşı: Günahların gufrânıdır.

Gözyaşı: Muhlisin habbe-i ihlâsıdır.

Gözyaşı: Âsînin kurtuluş ipidir.

Gözyaşı: Hulâsâ, vuslata erenlerin yegâne istinad-gâhıdır.

İMÂNIN ŞAHİDLERİ

أَلَمْ أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

"Siz zanneder misiniz ki, şâhidsiz dâvânızı yani mü'min olduğunuzu isbât edebilirsiniz Cenâb-ı Hakk şâhid taleb edecektir."¹⁵¹ buyurulmuştur.

Bir dâvâcı var, bir de dâvâlı. Dâvâcı olanın mahkeme huzûrunda dâvâsını isbât için iki şâhid lâzımdır. Şu halde cümlemiz mü'miniz, îmânımız vardır, diyoruz. Bunun isbâtı lâzımdır. İki şâhid ise amel ve ibâdettir. Amel ve ibâdet olmayınca dâvâ sâbit olmaz.

"Şunlar ki îmân ettiler ve günahlarına tevbe ederek Cenâb-ı Hakk tarafına hicret ve teveccüh ettiler. Nefs ve şeytan ile mücâhede ederek dâire-i isyândan dâire-i itaata hicret ve evâmir-i ilâhiyeyi îfâ ve yasaklardan kaçınmağa dikkat ve nefislerini icbâr ettiler. Cenâb-ı Hakk'ın rızâsına tâlib oldular. Onlar için Allah'ın rahmeti vardır."¹⁵²

Yalnız bir duâ ile sözde kalmak fayda vermeyip, her halde rahmet-i ilâhiyeye nâil olmak için amel ve ibâdet şarttır. Bu sûretle talibleri Cenâb-ı Hakk mağfiret eder.

Cihâd ikidir; biri küffâr ile, diğeri nefis ile harb etmek demektir.

Bir insan bir kula hizmet ediyor, mukâbilinde ücre-

151. Ankebût Sûresi / 1-2.

152. Bakara Sûresi / 218.

hini, mükâfatını alıyor. Şu halde mahlûkattan mükâfat alınırsa Cenâb-ı Hakk için çalışan acaba mükafatsız mı kalır? Bir kimse bir kuldan müteaddid defalar ihsân görürse ona dâimâ minnettâr kalır. Ve hatırlından çıkar-maz. Şu halde Cenâb-ı Hakk'ın binlerce nîmetini gör-dük, şükr etmek lâzımdır. Tefekkür edilmezse küfrân-ı nîmet edilmiş olur.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ

"Eğer yasak edildiğiniz büyük (günüh)lardan kaçınırsanız, sizin (öbür) kabahatlerinizi örteriz."¹⁵³

Bir mü'min, Cenâb-ı Hakk'ın korkusuyla büyük günah işlemezse ona çok sevâb yazılır. Niyeti hâlis olmak lâzımdır.

Hakk teâlâ hazretleri:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا

"Kim (Allah'a) bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o miktardan başkasıyla cezâlanmaz."¹⁵⁴ buyuruyor.

Bir mü'min yüz sene ibâdet etmiş olsa on misli bin sene eder. Bir kâfir de yüz sene yaşamış olsa, o miktardan başkasıyla cezalanmayacağı için yüz sene cehen-nemde kalması lâzım geliyor. Halbuki mü'min, ebedî mü'min olarak yaşamak niyetindeydi. Kâfir de kezâ ya-

153. Nisâ Sûresi / 31.

154. Enam Sûresi / 160.

şamış olsaydı, ebedî küfr ile yaşamak niyetindeydi. Binaenaleyh, niyetleri sebebiyle âhirette ebedî mükâfât veyahut ebedî azaba dâ'ir olurlar. Bütün bunlar niyetleri sebebiyle olur. Niyet zahmetsiz büyük bir sermayedir.

Nitekim hadîs-i şerîfte:

"Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır."¹⁵⁵ buyurulmuştur.

Meselâ bir mü'min, ben Cenâb-ı Hakk'a karşı hiç günah işlemeyeceğim şeklindeki niyetiyle me'cûr oluyor. Niyet, benî Âdem'e mahsus bir lütuftur. Melekler için yoktur.

Şu kadar var ki, niyet-i hâlisaya dâimâ muvaffak olabilmek için kalbin tasfiyesi ve ihlâs ile ıslâhına dikkat ve gayret edilmesi lâzımdır.

Her hükümetin kânûnu olduğu gibi, Cenâb-ı Allah'ın emri, kanûn-i ilâhîsi de şeriattır. Ahkâmına riâyet edenler, saâdete nâil olur. Riâyet etmeyenler itâba müstahak olur.

Üç kişi bir sofrada yemek yiyorlar. Üçten birine sevâb yazılıyor, diğerine günah yazılıyor, diğer birine de ne sevâb ne de günah yazılıyor.

Eğer ibâdet yapayım diye kuvvet kastiyle yerse sevâb yazılır. Eğer fık için veya eşkıyalık yapayım diye yerse günah yazılır ve eğer ne ibâdet ve ne de fık kastetmezse ne sevâb ne de günah. Meselâ bir insan

para kazanarak zekât vereyim, hayır yapayım, diye çalışırsa sevâbtır.

Ve eğer paraya âşık olmuş, haram ve helâl ne olursa olsun para toplamak için çalışırsa şekavettir. Hiç bir niyetsiz olursa hayvan gibidir.

*"Amelin hükmü niyete tâbîdir."*¹⁵⁶ Amel niyet ile iyi olur, niyet ile fenâ olur.

Enbiyâ-yı kîrâm hazarâtı yemek yemişler, elbise giymişler, alış verişte bulunmuşlar. Fakat bunların cümlesi onlar için ibâdettir. Çünkü onların niyeti Hakk rızâsına merbûttur.

*"Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır."*¹⁵⁷

"Namazı huşû ve huzû ile kılanlar felâh bulurlar."¹⁵⁸ buyurulmuştur. Namazı huşû ile kılmak da tarîkat ile mümkün olur.

Namazı ehven tutanlar hakkında Peyamberimiz - sallallahu aleyhi ve sellem- şu mazarratlara mübtelâ olacaklarını haber vermişlerdir.

Dünyada olan zararları:

- 1- Rızkından bereket kalkar.
- 2- Hânesinden bereket kalkar.
- 3- Cenâb-ı Hakk, yüzünden îmân nurunu kaldırır.
- 4- Mü'min-i hâlis indinde zelîl ve hakîr olur.

156. Keşfü'l-hafâ, II/430.

157. Keşfü'l-hafâ / II/437.

158. Mü'minûn Sûresi / 1-2.

Ölüm anındaki zararları:

- 1- Susuz olarak vefât eder. Su içinde olsa dahî fayda vermez.
- 2- Aç olarak vefât eder.
- 3- Rûhunun alınması gâyet müşkil olur.
- 4- Îmânından ekseriyetle korkulur.

Kıyâmetteki zararları:

- 1- Kabirden kalkınca yüzü siyah olarak kalkar.
- 2- Hesâbı gâyet güç olur.
- 3- Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden uzak olduğu alnında yazılı olur.
- 4- Cehenneme dâhil olanlarla cehenneme dâhil olur.

"Çünkü namaz edepsizlikten akıl ve şeriata uymayan her şeyden alıkor."¹⁵⁹

Namazı huzû ve huşû ile kılanlar, fuhşiyâtın hepsinden kaçır. Namazı îtinâ ile kılanların namazı ona kabirde yoldaş olur.

Ana babalar çocuklarını çok severler. Hattâ çocukları çirkin de olsa, sevdikleri için onlara hoş görünür. Cenâb-ı Hakk sevilirse her emri de hoş gelir ve sevilir.

وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا

"Herkesin (dünyadaki) amel ve hareketini kendi

boynuna doladık. Kıyâmet günü onun için bir kitap çıkaracağız ki neşredilmiş olarak kendisine kavuşup çatacak.”¹⁶⁰

Yevm-i kıyâmette herkesin defter-i âmâli boynundadır. Bir tarafında hasenât, diğer tarafında seyyiât yazılıdır.

“Şübhesiz ki Allah hak yolunda (muhârebe ederek düşmanları) öldürmekte, öldürülmekte olan mü'minlerin canlarını ve mallarını kendilerine cennet (vermek) mukâbilinde satın almıştır.”¹⁶¹

Uhrevî saâdet ve ebedî selâmetin, şeriat-ı garrâ-yı Ahmediyye ve tarikat-ı muallâ-yı Mustafaviyye'ye itinâ ile nefis ve mallara müteallik bilcümle ilâhî emir ve tekliflere kulak vererek mümkün olabileceği bu âyet-i kerîmeden anlaşıldığından ahkâm-ı celîlesine ittibâ etmeyi düşünmek lâzımdır.

DÜNYA MÜ'MİNE ZINDANDIR

Hadîs-i şerîfte:

“Dünya mü'minin cehennemî, ve kâfirin cennetidir.” Yani bir mü'min dünyada ne kadar sayısız nîmetlere gark olsa yine cennete nisbetle cehennemde gibidir. Bir kâfir de dünyada ne kadar belâ ve musîbetle muazzeb olsa, yine cehennemde göreceği şiddetli azaba nisbetle cennette gibidir.

160. İsrâ Sûresi / 13.

161. Tevbe Sûresi / 111.

Bu hadîs-i şerîfin mânâsında şöyle bir te'vîl vardır. Dünya mü'min için cehennemdir. Zîra mü'min dünyada bir kusûr yapmışsa cezâsını Cenâb-ı Hakk dünyada verir. Eğer kâfir dünyada bir iyilik yapmışsa mükâfatını dünyada verir. Onun için dünya mü'minin cehennemi, kâfirin cennetidir. Hakk teâlâ hazretleri bir mü'min kulu-nu âhirette cehenneme sokmamayı murad ederse ona dünyada cezâsını verir.

Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz:

"Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyanın için, yârin ölecekmiş gibi âhiretin için çalış." buyurmuşlardır ki, hem dünya ve hem de ukbâ için çalışmamızı emirdir. Şu kadar var ki, emânet bir hayattan ibâret olan fânî dünyadan ziyâde hayât-ı ebediye için "Ehîm mühim olana tercih edilir." kâidesine uyarak gayret etmemiz lâzımdır.

Vücûdu dünya işine, kalbi de Cenâb-ı Allah'a sarf etmekle dünya ve âhret saâdeti hâsıl olur.

Şu hadîs-i şerîfte de:

"Dünya malını dünya ehline terk ediniz; zîra bir kimse mâl-i dünyadan kifâyet miktarından fazla alırsa, şuûrsuz olarak kendisini helâk etmiş olur." buyurulmuştur.

Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte: *"Rızkın hayırlısı mikdar-ı kâfi olanıdır."* Kezâ:

"Kanâat tükenmez bir hazinedir." buyurulmuştur.

Yine Peygamberimiz:

Yâ Rabbi! Muhammed'in -sallallahu aleyhi ve sel-

lem- ve O'nun âlinin rızkını mikdar-ı kâfî kıl." buyurmuştur. Rızık kifâyet mikdârı olursa Allah zü'l-celâl hazretlerine ibâdet huzûrla olur. Kalb, gıl ü gıştan ve düşünceden sâlim olur.

Muhammed Pârisâ -kuddise sirrûh-, tâlib-i tarîkat olanlara:

- Ne işle meşgulsün, diye sorarmış. Eğer bir sanata yoksa, "Sanat öğren." buyururmuş.

Hadîs-i nebevîde: "*Dünyada râhat yoktur.*" Olsa muvakkat bir zaman içindir. Fakat rahatsızlığı rahattan çok demektir. Bu hadîs-i şerifte şöyle de mânâ verilebilir:

Muhabbet-i dünyada rahat yoktur. Çünkü sâhibi rahat etmiyor. Evliyâullah ise kalben dâimâ rahatta, ferâh ve sürûr içindedir.

"Hesâb vermek için huzûr-i ilâhîye varmaktan korkan kimseler için iki cennet vardır."¹⁶²

Cennetin biri, ehlüllahın dünyada rahatıdır. Diğeri de âhirette. "**Haberiniz olsun ki, Allah'ın velî kulları için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olacak değildir.**"¹⁶³

"Onlar îmân edip takvâya ermiş olanlardır. Dünyaya hayâtında da, âhirette de onlar için müjdeler vardır."¹⁶⁴ buyurulmuştur.

162. Rahmân Sûresi / 46.

163. Yûnus Sûresi / 62.

164. Yûnus Sûresi / 63.

Ehlullah dünyada bir iş ile meşgul olabilirler. Fakat bu meşgûliyetleri hallerine zarar vermez. Fakat bir dünyaperest ne kadar kazanırsa hırsından nâşî kalbi yine fakîrdir.

Evliyâullah, "Eğer sultanlar bizdeki zevki bilse sell-i seyf ederek gasbederler." derler. Çünkü dünya işleri başlangıçta bozgunluk ve baş ağrısı, nihâyette de nedâmettir. Ehl-i zikir ve evliyâullahın kalbi ise zikir ve fikir ile üns-i billâh derecesini ihrâz etmiş olduğundan her an Allah zül-celal hazretlerinin Semî, Basîr, Kadîr... olduğunu bilir. O'na tevekkül-i tâm ile tevekkül eder. Üns-i billâhın târifi ise gayr-ı kâbilidir. Tatmayan ilmez. O'nun ünsündeki zevk-i rûhânî bir şeye benzediği gibi zâtını bilmek de bizim için mümkün değildir. O hiçbir şeye benzemez. Nitekim:

"Onun misli gibi hiç bir şey yoktur."¹⁶⁵ buyurulmuştur.

Tarîkat-ı âliyede tevîk-i ilâhî ile çalışarak üns-i billâh hâsıl olur. Kalb zevk almağa başlar. O vakit ârız ve fânî olan şeyler, velînin kalbine tesir edemez. Fânî olan şeyler onun nazarında hiç bir kıymeti hâiz olamaz.

Nitekim **İbrâhim** -aleyhisselâm- ateşe atılırken azâbdan müteessir olmamıştır. Çünkü o zevk-ı dâimî ve safâ-i rûhânîyi ihrâz etmiştir. Onun için Cebrâil -aleyhisselâm-a: Âgâh olunca hale, hâcet mi var suâle, diye cevap vermiştir.

Hakk -celle ve alâ- hazretlerinin huzûrunda gelen zevkte hiç bir soğukluk olmaz. Dünyadan gelen zevk ise böyle değildir, zâil ve fânîdir.

İbâdetde, diyânetde ne lezzetler vardır. Fakat münkir olanlar bilmiyorlar. Eğer anlasalar kaçmazlar.

Âyet-i celîlede, **"Emvâliniz ve evlâdınız sizin için ancak fitnedir."**¹⁶⁶ buyurulduğuna göre bazı enbiyâ-i izâm ve evliyâ-i kirâma da Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- hazretleri evlâd ü iyâl ve emvâl-i kesîre ihsân buyurduğuna nazaran bu âyet-i celîlenin mânâ-yı zâhîrî-sine göre enbiyâ-i izâma da fitne teşkil etmesi vârid-i hâtır olmasın. Çünkü bu âyet-i celîlede **"sizin emvâliniz ve evlâdınız"** buyuruluyor ki, yani bir kimse dünya malını benimseyerek nefesine izâfe etmiş olursa, demektir. Eğer kalbinde mâl ve evlâd muhabbeti olup da o muhabbet sebêbî ile Hakk yolundan, huzûr-ı kalbî-den alırsa, demektir.

İşte kalbinde mâl ve evlâd muhabbeti olmayan Cenâb-ı Hakk'ın nebî ve velî dostları zümresinden olan kullarına kalblerinde zerre kadar muhabbet ve alâka olmaması hasebiyle fitne teşkil etmeyeceğine binâen enbiyâ-ı izâm ve evliyâ-ı kirâma ihsân-ı ilâhî olarak dünyada da emvâl ve evlâd ihsân buyurmuştur.

Nitekim **Süleyman** -aleyhisselâm- 'a dünyevî saltanat, yüzlerce câriye ve evlâd u iyâl ihsân buyurmuştur.

DÜNYA VE MÂSIVÂ

Bir kalbde mâsivâ muhabbeti bulunduğça, o kalbde Cenâb-ı Hakk'a muhabbet yok demektir. Çünkü Hakk teâlâ hazretleri: "Bir adamda iki kalbin bulunmadığını yani hem muhabbetüllah ve hem de muhabbet-i mâsivânın ictimâının mümkün olmayacağını..."¹⁶⁷

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ

âyetiyle beyân buyurmuştur. Bir kalbde muhabbet-i mâsivâ olduğça o kalbde muhabbet-i ilâhiye bulunmaz. Muhabbet-i ilâhiyeyi kazanmak için kalbin tathiri lâzımdır.

İki zıd bir yerde cem olmazlar ve birlikte irtifâ kaydedemezler, yükselemezler. Muhabbet-i Mevlâ olan bir kalbde dünya muhabbetinin olamayacağı bedîhîdir. Bir sâlik-i tarikatın latîfe-i kalbi kesâfet-i mâsivâdan temizlenince, onun kalbi, hâne-i muhabbet ve âşiyâne-i hüma-ı mârifet olacağı şüphesizdir.

Hakk teâlâ hazretleri âlem-i ervâhta rûhları cem edince melekler:

- Yâ Râb! Bunları yeryüzüne mi indireceksin? Bunların hepsini yeryüzü istiâb edemez, demişler.

Allah zü'l-celâl hazretleri:

- Ben bunları kısmen indirir, kısmen öldürürüm, öy-

le gelir giderler, buyurmuş.

Melekler:

- Yâ Râb! Eğer bunlar ölümü görürlerse, ölüm korkusundan orada hiç bir iş yapmazlar, demiş.

Allah zül-celâl hazretleri:

- Ben onlara öyle bir dünya muhabbeti veririm ki onlar ölümü hatırlarına bile getirmezler, buyurmuş.

Hakk teâlâ hazretlerinin sabrına nihâyet yoktur. Firavun gibiler ilahlık iddia ediyorlar, yine bir şey yapmıyor, sabrediyor.

*"Hayâ îmândandır."*¹⁶⁸

Gerçek hayâ, Cenâb-ı Hakk'ın men ettiği günahları kimsenin bulunmadığı yerde "Cenâb-ı Hakk mevcuttur, semîdir, basîdir, alîmdir..." diye îmân edip işlemektir.

Hayâ-ı nefsî, kâfirlerde de vardır. Bir kâfir, insan yanında avret mahallini açmaktan hayâ eder, açamaz.

لَا تَرُدُّ السَّائِلَ وَلَوْ كَانَ كَافِرًا

"Kâfir de olsa dilenciye reddetme."

Sâil, Cenâb-ı Hakk'ın hediyesidir. Sâili boş çevirmek, Cenâb-ı Hakk'ın hediyesine ihtiyacım yoktur, demektir. Verecek bir şeyiniz bulunmazsa tatlı söz ile gönderiniz. Husûsiyle akşam namazından sonra gelen sâillere dikkat etmek lâzımdır.

Cenâb-ı Hakk'ın, üstü başı perîşan öyle kulları vardır ki, umûr-ı muazzamada yemin etseler doğrudur.

الصَّدَقَةُ تُرَدُّ الْبَلَاءُ وَتَزِيدُ الْعُمُرَ

"Sadaka vermek, belâyı def eder ve ömrü uzatır."¹⁶⁹

Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti mebzûldür. Fakat bu zamanda müşteri azdır. Onun için az çalışmaya çok ih-sân buyurur.

Gıybet haram olduğu gibi, biri sünnet, biri müstahab ve biri vâcib olmak üzere câiz olan gıybet vardır. Fâsıkların gıybeti günah değildir. Namaz kılmayanları, hırsızlık edenleri, dolandırıcılık edenleri, işret edenleri, gıybet haram değildir.

Dolandırıcılık edenleri söyleyiniz ki, diğerleri o adamdaki hazer etsinler.

Ulemâdan birisi farz edelim işret ediyor. Gıybet edilirse ictinâben terk etmesi muhtemel ise bu gıybet sünnettir.

Evlenme meselesinde komşunun kerîmesinde ne

gibi bir kusûr olduğunu istişâre için gelen kimselere gerekeni söylemek vâcibdir.

"Ancak müşrikler murdardır."¹⁷⁰ âyet-i kerîmesinden murâd bâtına âittir. Müşriklerin zâhiren nezâfet ve taharetleri mükemmeldir. Fakat kalbleri pis olduğu için Cenâb-ı Hakk müşriklere "neces" buyurmuştur.

MADDÎ VE MÂNEVÎ FAKR

"Sadakalar (zekât) fakirlere âittir."¹⁷¹ âyet-i celîlesinde sadaka, yani zekâtın birinci derecede fakirlere verilmesi beyân buyuruluyor. Şüphesiz fakir demek hiçbir şeye mâlik olmayan kimse demektir. Bu âyet-i celîlede beyân buyurulduğu veçhile zekât birinci derecede ancak fakirlere tahsîs ile onlara verilmek lâzım geldiğine göre, zekât-ı mânevî de rızk-ı mânevî olduğundan mânen fakir olan yani kendisinde hiç bir varlık, hal, ilim gibi medâr-ı ıftihar bir sanat görmeyen kimselere mahsustur.

Âbidin birisi üç yüz sene ibâdet etmiş. Hiç günah işlememiş. Vefât etmiş. Cenâb-ı Hakk kendisine suât etmiş:

- Adâlet ile mi muâmele edeyim, yoksa rahmetimle mi buyurmuş. Âbid, günahı olmadığını düşünerek:

- İbâdetimle muâmele ediniz, demiş. Bir hesâb edilmiş, üç yüz senelik ibâdeti dünyada bir defa bak-

170. Tevbe Sûresi / 28.

171. Tevbe Sûresi / 60.

masına mukâbil olmuş. Onun üzerine Hakk'ın rahmeti-
ni talep etmiş.

Aleyhissalâtü vesselâm hazretleri altmış üç yaşın-
da irtihal-i dâr-ı baka buyurmuşlardır. "*Ümmetimin pek
azı yetmiş yaşının oğullarıdır.*"¹⁷² buyurulmuştur.

Yaş altmış üçü geçince vücûd-ı beşer tenezzül
edermiş. Bir yahûdî doktor, fennen bu hakîkati tasdik
etmiş. "Hazret-i Peygamber'in 63 yaşında irtihali, nü-
büvvetinin sıdkına delâlet eder." demiş. Pek doğru söy-
lemiştir. Doğru olan sözü söyleyen kim olursa olsun
kabûl etmeli ve hoş görmelidir.

Kelâm-ı ilâhî Kur'ân-ı azîmü's-şân büyük bir mûci-
zedir. Bir Fransız Kur'ân-ı azîmü's-şân hakkında, Allah
-celle celâlüh- kelâmıdır. Hazret-i Muhammed -aleyhis-
selâm- ben yazdım deseydi inanmazdım, demiştir.

Kelâm-ı ilâhî on defa bile okunsa usanılmaz. Fa-
kat insan kelâmı bir kaç kere okununca usanılır.

Kezâ Fransız demiş ki:

- Bir insan gökleri yapmağa bilfarz muktedir olsa,
fakat Kur'ân'ın bir âyetini bile yapamaz.

أَشْرَافُ أُمَّتِي حَمَلَةُ الْقُرْآنِ

"Ümmetin en şereflipleri hamele-i Kur'ân'dır."¹⁷³

Bazıları hâfız-ı Kur'ân olanları hamele-i Kur'ân'dır,

172. Tirmizî, İbn Asâkir, Keşfü'l-hafâ / I-163.

173. Taberânî, Beyhakî, Keşfü'l-hafâ / I-143.

demişler. Fakat emr-i ilâhiyeyi ifâ etmeyen hâfızlara eşrâf-ı ümmet denilemez. Ahkâm-ı Kur'âniye'yi yüklenmiş olanlar, hamele-i Kur'ân'dır. Zîra:

"O kimseler ki Tevrât'ı hâmil oldular, sonra da amel etmediler. Onlar merkebe gibidir."¹⁷⁴ buyrulur.

Bir merkebe bir çok kitab yükleseler, o merkebe faydası olamaz.

Bir insan Cenâb-ı Hakk ile tekellüm etmek istese, Kur'ân-ı Kerîm'i kıraat etsin, buyurulmuştur.

Dinleme esnâsında Kur'ân Cebrâil vâsıtasıyla yeni nâzîl olmuş gibi zan olunur. Kıraât sünnet, dinlemek vâcibdir.

Mü'min derûnundaki emellerinin ne olduğunu başkasının işitmesiyle sıkılırsa mü'min değildir. Nefsi fenâ bir şey isterse diğerinin bu fenalıktan haberdâr olmasını istemez. Nefsi ibâdet ve zikirle tathîr etmek mümkündür.

Hasta bir insanın dünyada hiçbir şeyin lezzetini anlayamadığı mâlumdur. Binâenaleyh, nefsin hastalığı da âhiret için hiçbir şeyden haberdar olmamaktır.

Bir insan kalbindeki düşüncesine başkasının ağâh olduğunu hisseder ve mahcûb olursa hali iyi değil demektir. Bu güzel bir mihenk; ayar ve ölçüdür.

صَاحِبُ الْقَمِيصَيْنِ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ

"İki gömleği olan cennete giremez." Bu gömlekten murad bildiğimiz gömlek değildir.

İki libâs, zâhîren başka bâtınen başka görünmektir. Libâs-ı zâhîresi başka libâs-ı bâtînîsi başka olan kimseler, içi fenâ ve dışı iyi görünenlerdir.

Evliyâullah'tan bir zât buna öyle mânâ vermiştir. Yukarıdaki hadîsin hakîkî mânâsı da budur.

Meselâ bir insan, yalnız iken namazı hafif kılıyor, fakat kalabalık cemâatte ağır kılıyorsa bu doğru değildir. Cemâatle nasıl erkân ile edâ ediyorsa yalnız iken de aynı sûrette edâ etmeğe çalışmalıdır.

İmâmet eden kimseler de farz kılarken iki rekatta gâyet ağır kırâat ediyorlar, diğer iki rekatta hafî okudukları için sûratle okuyorlar. Bu iyi bir hal değildir. Zîra mahlûkun istediğini erkân ile okuyup da Cenâb-ı Hakk'ın istediğini ehven okumak doğru değildir.

"Peygambere indirilen (Kur'ân'ı Kerîm)i dinledikleri vakit, hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün."¹⁷⁵

Kur'ân-ı Kerîm, sallellehü teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz'e nâzil olduğu zaman ashâb-ı kirâm bu âyet-i kerîmeyi dinleyerek derûnları dolduktan sonra gözlelerinden yaşlar akmağa başladılar. İşte Kur'ân-ı Kerîm'i bu sûretle okumalı ve dinlemeli, kalbde tesirini icrâdan sonra gözlerden yaş akmalıdır.

Kibirde, yalancılık, cehil ve hıyânet vardır. Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem-Efendimiz "*Fakr, vesîle-i iftiharımdır.*"¹⁷⁶ buyurmuştur.

Tarîkat-ı âliyeye dehâlet etmekte de kendini fenâ bilmek, noksan bilmek ve izhar-ı acz vardır. Kezâ şeyhe hüsn-i zan, îtikad ve teslîmiyet vardır.

Kabûl etmemekte ise, kibir, sû-i zan, Âdem-i teslîmiyet gibi kusûrlar vardır. Evliyâullah ve meşâyih-i kîrâm, ihvân-ı tarîkatın birbirinin elini öpüp musâhabe ve muhabbet etmelerine gıpta eder ve severler. Çünkü bir mü'minde büyük bir şeref vardır ki, bu halinde tevazû edip mü'min kardeşinin elini öper.

Bir kimse eli öpüldüğünde kendi elini keçeden farklı gördükçe o el öpülmeğe lâyık değildir. Eli öpül-mekten dolayı kişide bir iftihar ve bir varlık hâsıl olma-malıdır. Cenâb-ı Allah -celle celâlüh- halkı yeryüzüne halîfe kılacağını meleklerle beyân buyurunca makam-ı îtirazda değil de hikmetini anlamak için keyfiyeti Cenâb-ı Hakk'tan suâl ettiler. Şeytan ise "Ben nârdan ya-ratıldım!" diye kibirden dolayı secde etmediği için rah-met- ilâhiyeden matrûd ve mahrûm oldu.

BENLİKTEN GEÇMEK

Bağdat'ta Seyyid Mûsa'l-Cebbûrî isminde bir zât on beş sene müddetle uzlet ve riyâzat ederek yirmi dört saatte bir parça arpa ekmeği yiyerek vakit geçirir-

miş. O sırada **Hâlid-i Bağdâdî** -kuddise sirrûh- irşâd ile şöhrat bulmuştu. **Seyyid Mûsâ**, sohbetinde bulunmak üzere Hazret-i Hâlid -kuddise sirrûh-'un huzûruna gitmiş, Ahvâlinde hiçbir istifâde-i mâneviyeye nâil olmadığına arz etmiş.

Hazret-i Hâlid, bu işin gâyet kolay olduğunu ve on gün teslim olarak emirlerinin harfiyen icrâsını emretmişler. Seyyid Mûsâ, kendisine daha ziyâde riyâzat emrolunacağını zannetmişse de on gün için her müşkilâta katlanmayı göze alarak teslim olmuş. Hazret-i Hâlid emir buyurmuşlar ki:

- Daha önceki evrâd ve ezkârını kâmilten terk et. Güzel yemekler ye. Gece güzel uyku uyu. Gündüz akşama kadar çarşıda gez.

Bu emir karşısında Seyyid Mûsâ, fukaralıktan bahsederek dert yanmıştı.

Hazret-i Hâlid, para vereceğini söyleyerek, burada otur, yemek ye, buyurmuşlar. Adam âilesinin zarûreti karşısında yalnız kendisinin nefis yemek yemesini tecvîz etmeyerek müdâfaada bulunmuş. Daha sonra erzâk ve sâiresinin evine gönderilerek âilesiyle yemesini emretmişler. On gün bu sûretle hareket ederek kendisindeki varlığın gittiğini hissetmiş. Hazret-i Hâlid'in huzûruna gelerek halini arz etmiş. Hazret-i Hâlid de:

- Sizin on beş senelik seyyidliğinizden, ibâdetinizden ve riyâzâtınızdan dolayı sizi bir varlık istilâ etmişti. Şimdi bu hal geçti, demiş. Ve teveccüh buyurarak keşfi açılmış. İşte insan böyle kendisinde bir şey olmadığını düşünmelidir.

Her makamda söylenecek söz vardır.

Enbîyâ-i izâm ve evliyâ-yı kirâmın makamları başka başka olduğundan kelâmları da ayrıdır. Evliyâ da meşreb ve makamlarına göre söz söylerler. Yani, bazı velîler muhabbetullahtan ve bazıları, mârifetullahtan bahseder, bazı velî riyâzattan bahseder, bazısı da güzel yemekten söz eder. **İmâm-ı Rabbânî** gibi.

Bir de söylenecek söz meclis bulunan muhâtabın haline göre olmalıdır.

Nitekim Hadîs-i şerifte buyurulmuştur:

"Halka anlayabilecekleri derecede söz söyleyiniz. İnkârlarını mûcib olacak sözlerden sarf-ı nazar ediniz."

Ubeydullah Ahrâr hazretlerine bir kimse gelip zengin olmak için duâ taleb etmiş, O da bir duâ vermiş. Sonra o kimse duânın sarf kâidesi üzerine fâilini mef'ûlünü değiştirmiş, bir zaman sonra gelmiş ve faydası olmadığını söylemiş. Ubeydullah hazretleri cevaben:

- Sana verdiğim duânın tesîri olacaktı. Belki sen yanlış okuyorsun. Getir bakalım, o duâyı doğru okuyormusun, demiş. Harekeyi değiştirerek okuduğunu görünce buyurmuş ki:

- Senin bana îtikadın yok, yanlış diye değiştirmişsin. Onun içini tesirini görmemişsin.

Şah-ı Nakşibend hazretlerinin huzûruna bir kimse gelmiş. Biraz sonra herkes gözlerini kapamış. Bu kapamamış. Bilâhare gözler açılınca **Şâh-ı Nakşibend** hazretleri ona iltifat edip niçin geldiğini sormuş, o da sizden feyz ve bir nasîb almak için geldim, demiş. Cevaben:

- Mâdem ki öyle, biz gözlerimizi kapadığımız zaman sen niçin kapamadın? Bizden nasîb almak ve istifâde etmeğe geldinse en büyük istifâde bizim sükûtu-muzdur. Eğer yalnız bizim kelâmımızdan istifâde edilir zannettinse hatâdır, buyurmuştu.

Ulemâ huzûrunda lisanınla, evliyâ huzûrunda kalbinle istifâdeye çalış.

Çünkü velîler başka bir dînin teklifinde bulunmadıkları gibi dîn-i mübîn-i islâmın takviyesine hâdim, noksanlarını ikmâle çalışan ve şâhidleri de âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler olduğundan söylediklerini isbât için keşf ve kerâmet ihtiyâcından uzaktırlar.

Şu kadar var ki, bazı velîlerden kerâmet izhârının sebebi ise nâil oldukları vâridât-ı subhâniye ve cezebât-ı rahmâniyenin tazyikine mukâvemet göstermeleri veyahut irşâd için dîne âit mühim bir fayda sağlayacak meşrû bir sebebin îcabâtındandır.

ÖLÜM MÜ'İNİ KORKUTMAZ

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ

رَبِّهِ أَحَدًا

"Cenâb-ı Hakk'ın cenneti ile cemâliyle müşerref olmak arzu edenler, amel-i sâlih işlesinler. Amel ve ibâdeti ancak Cenâb-ı Hakk görsün diye yaparak Cenâb-ı Hakk'ın gayriye teşmil etmeyerek şirk ve riyâdan ictinâb etsinler."¹⁷⁷

Ölüm dört kısımdır:

- 1- Mevt-i ahmer (kırmızı ölüm).
- 2- Mevt-i esved (siyah ölüm).
- 3- Mevt-i ahdar (yeşil ölüm).
- 4- Mevt-i ebyaz (beyaz ölüm).

Mevt-i ahmer, nefis ve şeytan ile mücâdele ederek menhiyattan ictinâb ile ibâdet ve tâat için nefsi iksârdır.

Mevt-i esved, münkir ve muhaliflerin zem ve kötülemesine, seb ve şetmine, ezâ ve cefâsına sabır ve tahammülden ibarettir.

Mevt-i ahdar, belâ ve musibetlere rızâ göstermektir.

Mevt-i ebyaz, açlığa dayanıp şikâyet etmemektir.

"Mü'minler ölmezler. Belki bir dârdan öbür diyâra intikâl ederler." hadîs-i şerîfi, mü'min-i kâmil olanlar ölmezler; ancak bir mahalden diğer mahalle naklolunurlar, şeklinde de terceme olunur. Bir misâl:

İmâm Gazâlî hazretleri hasta yatmakta iken bir kaç kişi gelerek evinin yakınında bir bahçeye kendisini götüreceklerini ve orada biraz hava almasını teklif etmişler, evinden çıkarak bahçeye götürmüşler. İmâm

Gazâlî evinin yakınında böyle bir güzel bahçe olduğu halde kendisine meçhûl kalmasını tefekkür ederek te-essüf etmiş. Hânesinden de bir vâveylâ, feryâd koparak cenâze çıktığını görmüşler? Biraz sonra yanındaki-ler gitmeğe kalkmışlar İmâm Gazâlî de berâber gitmek istemiş, fakat kendisine orada kalacağını ve öldüğünü söylemişler. İşte âşıkların ölümü böyle bir evden bir bahçeye nakildir.

ŞEYTAN VE NEFSE KULLUK

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَلَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ

"Ey Âdem oğulları! Şeytan'a tapmayın, diye si-ze emretmedim mi?"¹⁷⁸

Âyet-i kerîmesiyle Cenâb-ı Hakk buyurmuştur ki:

- Ben size demedim mi şeytana kul olmayınız?

Herkes, Cenâb-ı Hakk'ın kulu değildir, mahlûku-
dur. Kul olan Cenâb-ı Hakk'ın evâmir-i ilâhiyesini kâmi-
len îfâ ve nevâhisinden külliye icinâb eder. İşte kul
budur. Yoksa gaflet ile imrâr-ı vakt ederek ibâdet ve tâ-
ata ehemmiyet vermeyen kimseler, kul olamaz.

Bazıları da sûs ve ziynete, paraya emvâle muhab-
bet eder, paranın kuludur.

Hazret-i Peygamber -sallâllahu aleyhi ve sellem-
Efendimiz buyurmuştur ki:

"Altın ve gümüşe tapanların Allah müstahakkını versin."

Cenâb-ı Hakk da buyurur ki:

"Evlâdlarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız."¹⁷⁹ Evlâdınız çok olursa, rızkını nasıl tedârik edeyim, diye korkarsınız. Halbuki onların rızkını sizden daha evvel ben düşünmüşüm.

"Siz Cenâb-ı Hakk'ın evâmir-i ilâhiyesine itaat ederseniz, Cenâb-ı Hakk size muzafferiyet ve nusret ihsân eder."¹⁸⁰

"Onlar sizin ağırlıklarınızı yüklenirler, sizi yarı canınız tükenmeden varamayacağınız memleketlere kadar götürürler."¹⁸¹

Siz Mekke-i Mükerreme'ye meşakkatsiz gidemezsiniz. Onun sevâbı çoktur. Camîler kâmilten Cenâb-ı Hakk'ın evidir. Beytullah'a Cenâb-ı Hakk'ın tecellîsi daha çoktur. Uzak olduğu ve yollarda meşakkat olduğu için sevabı çoktur. İşte rızâ-yı bârî için meşakkatli günlerde de ibâdetle koşmak sair günlerden daha ziyâde sevâbtır.

Ashâb-ı Kirâm'ın bazılarının hâneleri mescid-i sâadetten uzak olup Peygamberimiz'e:

- Ya Rasûlullah! Müsâade buyurursanız hânelerimizi yakına getirelim.

179. İsrâ Sûresi / 31.

180. Muhammed Sûresi / 7.

181. Nahl Sûresi / 7.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz cevaben:

- *Cenâb-ı Hakk emir buyuruyor ki, her adım başına bir sevâb yazılır. Bu sevâba nâil olmak büyük lütuf olduğunu takdîr ederek şükretmelisiniz.*

أَسْلِمَ تَسْلَمَ

İslâmiyeti iyi muhâfaza edersen dâire-i selâmette olursun.

Müşfik bir pedere isyân eden evlâda mecnûn derler. Cenâb-ı Hakk'ın emrine muhâlefet edene ne sôylense azdır.

Ashâb-ı Kirâmdan bir zâtın haremi, zevcine kendisini tatlîk etmesi için ricâ etmiş. Sahâbe hazretleri bu hal-den müteessir olarak aklı başından gitmiş. Merdivenlerden inerken düşmüş, ayağı zedelenmiş. Zevcesi derhal kucaklayarak kaldırmış, yaralarının tedâvisi için adam çağırmış ve harekâtından nedâmet ettiğini söylemiş.

Sebebi ise sahâbî hazretlerinin uzun müddet hasta olmadığından Cenâb-ı Hakk'ın gazab ettiğini ve böyle olduğu halde dünyada zevcinden ayrılmak muvâfık olduğunu ve bu ibtilâda Cenâb-ı Hakk'ın lûtfunu gördüğünden nedâmet ettiğini söylemiştir.

Teslimiyet güzel bir haslettir. Evliyâullah'tan zuhûr eden halleri, hüsn-i zan ile kabûl etmeli; fakat keyfiyeti hakkında ne sûretle olduğunu çok ince düşünmelidir.

Rasûlullah -sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri bazı ashâb-ı kirâm ile yolda giderken

bir köpeğin lâşesine tesâdüfle yanından geçerlerken sahâbîler fenâ kokudan burunlarını kapamağa başlamışlar. Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz de hiç bir hal-i kerâhet göstermedikleri gibi, "*Ne beyaz dişleri var!*" buyurmuşlardır.

İşte bir mü'min de böyle olmalıdır. Hiç bir şeyi fenâ görmemelidir. Eğer böyle olursa dünyada, cennette gibidir.

Hazret-i Ömer -radiyallahu teâlâ anh'den sormuşlar ki:

- Sizin islâmiyetten evvel bazı iyi halleriniz vardı. Meselâ, işret etmezsiniz, yalan söylemezsiniz, bir kimsenin hânesine gitseniz âilesiyle görüşmezsiniz. Bu neden idi, demişler.

Cevaben buyurmuş ki:

- Yalan söyleyen kimseler pek rezîl ve itibarsız olurlar. Onun için ben tenezzül etmezdim. Sarhoş olanların da rezâletlerinden dolayı sarhoşluğu kabûl etmezdim. Sonra bir kimse benim evimde âilemle görüşse kabûl etmezdim. Onun için ben de bunları yapmazdım.

İnsanın hayâtında lâzım olan şeylerden hepsini Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- helâl etmiş. Yemek, içmek... gibi. Fakat mülevves olan şeyleri de haram kılmıştır. Şerîatımız gibi mukaddes bir nizâma tesâdüf edilmez. Şerîat dâiresinde hareket edenler için azâb da yoktur. Mûcibiyle amel edenleri doğru cennette götürür.

"Şu kimseler ki muhakkak Rabbimiz Allah'tır, dediler ve Allah'ın rubûbiyetini itirâf ile muamelâtında istikâmet ettiler. Onlar üzerine melekler nâzil olur ve derler ki: Ey mü'minler! Siz korkmayın ve mahzûn olmayın ve size vaad olunan cennetle müjdeler olsun! Zira îmânınızın muktezâsı istikâmet ettiğiniz için size vaad olunan cennet sizin için hazırdır."¹⁸²

Fiilin delâleti, sözün delâletinden daha kuvvetlidir. Binâenaleyh bir kimse ezân sesi işitiyor, namaza dâvet olunuyor. Cenâb-ı Hakk namazı farz kılmıştır. Eğer namazı kılmıyorsa o kimsenin lisanı her ne kadar kılmıyacağı diye söylemiyorsa da, fiilen kılmıyorum, demiş oluyor. Yani Cenâb-ı Hakk'ın emrini kabûl etmemiş oluyor.

Allah zü'l-celâl hazretleri âyet-i celîlede:

"Benim kullarım üzerinde senin hiç bir tahakkümün olamaz. Meğer ki azıp sapanlardan senin izinde gidenler olsun."¹⁸³

"Onun zoru ancak onu yâr edinmekte olanlara ve onu kendisine (Allah'a) eş koşanlara karşıdır."¹⁸⁴ buyuruyor.

Bizim halimiz, pâdişâhı bırakıp uşağı i'zâz etmeye benzer. Halbuki uşak bugün var yârın ve hatta biraz sonra yok olur. Pâdişâh ise Cenâb-ı Allah'tır.

182. Fussilet Sûresi / 39.

183. Hicr Sûresi / 42.

184. Naht Sûresi / 100.

Biz mâlikiyeti mâ-dûndan bekliyoruz. Köleyi mâl sâhibi biliyoruz. Bu, hatâ üstüne hatâdır. Zira hiçbir şey yok, ancak Cenâb-ı Allah vardır.

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- diğer peygamberler için şahâdet edecektir.

Mûsâ ve Îsâ -aleyhisselâm'ın kavmi, kendilerine evâmîr-i ilahiyenin Âdem-i tebliğini iddia ederler. Cenâb-ı Hakk -azze ve celle- Mûsâ -aleyhisselâm-a suâl eder:

- Yâ Mûsâ! Bunlar inkar üzeredirler diyorsun, şâhidin var mıdır?

- Evet şâhidim vardır, O da Hazret-i Muhammed -aleyhisselâm'dır, der.

Cenâb-ı Hakk Mûsâ -aleyhisselâm'ın kavmine:

- Buna ne diyeceksiniz, buyurur.

Onlar da:

- Hazret-i Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- bizden bin üç yüz sene sonra gelmiştir, bu vakâyı nasıl bilir, derler.

Cenâb-ı Hakk da Peygamberimiz'e suâl buyurur:

Aleyhi's-salâtü Ve's-selâm Efendimiz de:

- Yâ Rabbî! Kur'ân-ı Kerîm'inde bunları hikâye buyurdun, der. Bu şahâdet üzerine tabî susmak zorunda kalırlar.

Cenâb-ı Hakk, aleyhis's-selâm Efendimiz'e yevm-i âhirette o kadar ihsân buyuracaktır ki, "*Artık yeter yâ Rabbî!*" diyecektir.

Âyet-i kerîmeden anlaşıldığına göre Peygamberimiz bütün ümmete şefâat edecektir.

Fakat bundan bütün ümmeti halâs oldu, mânâsı anlaşılmasın. Çünkü azâba müstahak olanları sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz'e haber vermeden cehenneme sevk edecektir. Bir zaman sonra cehennemde ümmetin feryâdlarını işitecek ve Cenâb-ı Hakk'a secde ederek onlara da şefaât edecektir.

"(Ashâb hakkındaki bu teşbih) onlarla kâfirleri öfkelerdirmek için(dir)"¹⁸⁵ Ashâb-ı Kirâm'a buğz edenler kâfir olur. Bu âyet-i kerîmeyi İmâm-ı Âzam Efendimiz tefsîr buyurmuştur.

Bazıları **Hazret-i Muâviye**'ye taarruz ediyor. Büyük bir cehil ve hatâdır. Hazret-i Muâviye'ye buğz edenden ve ettirenden de kaçmalıdır.

